

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ МДУ

ДЕБЮТ

Збірник тез

**доповідей студентів
економіко-правового факультету**

Київ 2024

Дебют: Збірник тез доповідей студентів економіко-правового факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2024 / За заг. ред. к.політ.н., проф. Трофименка М.В., д.е.н., проф. О.В. Булатової. Київ, 2024. 153 с.

Редакційна колегія: к.держ.упр., доцент Балабанова Н.В., доктор філософії в галузі соціальних та поведінкових наук, ст. викладач Петрик І.В., к.ю.н., доцент Камардіна Ю.В., к.е.н., доцент Ланська С.П., к.т.н., доцент Мартинюк Г.В.

Матеріали збірника висвітлюють результати науково-дослідної роботи студентів МДУ, які присвячені питанням економіки та міжнародних економічних відносин, раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища, права, інформаційних технологій, економіки праці тощо.

Рекомендовано до друку та поширення мережею Інтернет Радою молодих вчених Маріупольського державного університету

Протокол № 4 від 26.03.2024.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

СЕКЦІЯ
«ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ КРАЇН В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН»

<i>Лебедєва Катерина</i> «АНАЛІЗ РІВНЯ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ»	7
<i>Мітюшкіна Злата, Дерев'янка Анна</i> «РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ».....	10
<i>Синейко Андрій</i> «НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ».....	13
<i>Сломінська Аліна</i> «СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ».....	15
<i>Теличко Богдан</i> «РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ».....	18
<i>Чевичалова Дар'я</i> «РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ».....	21
<i>Шевченко Валерія</i> «РЕКЛАМА ЯК МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЛОГО БІЗНЕСУ»	24
<i>Шепель Вероніка</i> «ОКРЕМІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ В БАНКІВСЬКІЙ УСТАНОВІ».....	27
<i>Шпак Надія</i> «ДІЯЛЬНІСТЬ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕСТИТОРІВ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ»..	29

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ
НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА»

<i>Бочевська Марія</i> «ЗЕЛЕНА ЕНЕРГЕТИКА ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ».....	31
<i>Буличова Марія</i> «ЗАБРУДНЕННЯ СВІТОВОГО ОКЕАНУ».....	32
<i>Колесник Ганна</i> «КОМПОСТУВАННЯ «ЗЕЛЕНИХ ВІДХОДІВ» ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ КЛІМАТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ».....	35
<i>Дубонос Микита</i> «УРБАНІЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ДОВКІЛЛЯ»	36
<i>Зеленюк Анастасія</i> «ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА».....	38
<i>Камка Віталій</i> «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТЕРИТОРІЯХ З АКТИВНИМ МЕТАЛУРГІЙНИМ ВИРОБНИЦТВОМ».....	39
<i>Мороз Дмитро</i> «ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТУ»	41
<i>Терпелюк Владислав</i> «ЗМІНА КЛІМАТИЧНИХ УМОВ НА ПЛАНЕТІ».....	43

<i>Токарчук Анастасія</i> «ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ».....	45
<i>Удовика Милана, Іващенко Вікторія</i> «СТАЛЕ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ: ДОСВІД КРАЇН ЄС».....	47
<i>Холодова Анастасія</i> «ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ».....	49

СЕКЦІЯ

«ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ДИСЦИПЛІНИ»

<i>Безуса Катерина</i> «СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ».....	52
<i>Демченко Марія</i> «ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ».....	54
<i>Доброс Анастасія</i> «ПРАВО НА СТРАЙК: МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ АКТИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО».....	58
<i>Казанкова Анастасія</i> «ФРАНЧАЙЗИНГОВІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ».....	61
<i>Каплієнко Марія</i> «ГЛОБАЛЬНА БОРОТЬБА ЗА РІВНОПРАВНІСТЬ ТА ІНКЛЮЗИВНІСТЬ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛГБТ+ СПІЛЬНОТИ».....	65
<i>Каратуманова Анастасія</i> «ТРУДОВА ІНТЕГРАЦІЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ: АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ».	67
<i>Курочицька Анастасія</i> «ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ».....	69
<i>Кутьїна Дар'я</i> «УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ПРАВ ЛЮДИНИ».....	72
<i>Легкова Вікторія</i> «ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ СУДАМИ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ».....	75
<i>Легунова Неллі</i> «ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ».....	78
<i>Лосєва Вікторія</i> «СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ».....	80
<i>Могучало Діана</i> «СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ».....	83
<i>Панієв Микита</i> «ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРОФСПІЛКАМИ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ».....	88

<i>Піцков Дмитро</i> «АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ».....	91
<i>Фісенко Дмитро</i> «КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ».....	94
<i>Чинчін Крістіна</i> «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ».....	97
<i>Шебаніц Віталій</i> «ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ, ЯК ПРЕВЕНЦІЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА»	100

СЕКЦІЯ

«СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ: ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНИЙ АСПЕКТ»

<i>Аленцевич Єва</i> «ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ ВІД ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В ОРГАНІЗАЦІЇ З ПОЗИЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»	106
<i>Барінова Альона</i> «РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ».....	108
<i>Беккер Юна</i> «ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КОМПАНІЇ».....	111
<i>Благініна Ольга</i> «СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ	114
<i>Великий Олександр</i> «ОСНОВИ ЕВОЛЮЦІЇ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	116
<i>Григораш Ольга</i> «ПРІОРИТЕТИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ».....	119
<i>Ковтуненко Марія</i> «ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ФАКТОР СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ».....	122
<i>Неживий Антон</i> «СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ».....	125
<i>Олексюк Степан</i> «ОЦІНКА ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	128
<i>Омельченко Наталія</i> «ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ РЕКЛАМИ».....	130
<i>Савчук Анастасія</i> «ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РИНОК ПРАЦІ».....	132
<i>Селіверстова Ольга</i> «РОЗВИТОК ВІРТУАЛЬНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ».....	134
<i>Сталінська Анастасія</i> «СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	138

<i>Цихановський Микита</i>	«ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В КОМПАНІЇ «APPLE»	140
<i>Шакірова Світлана</i>	«СТАН МОЛОДІЖНОГО СЕГМЕНТУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ».....	143

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

<i>Шовчко Феоктист</i>	«A COMPREHENSIVE SYSTEM ANALYSIS OF PERFORMANCE OPTIMIZATION TECHNIQUES IN JAVASCRIPT-DRIVEN WEBSITES».....	146
<i>Чебаненко Ігор</i>	«ВПЛИВ ЧАТ-БОТІВ ЗІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ НА ПРОЦЕС НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ОНЛАЙН ОСВІТИ».....	148
<i>Касьяненко Ірина</i>	«САМООРГАНІЗОВАНІ СИСТЕМИ - МАЙБУТНЄ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ».....	151

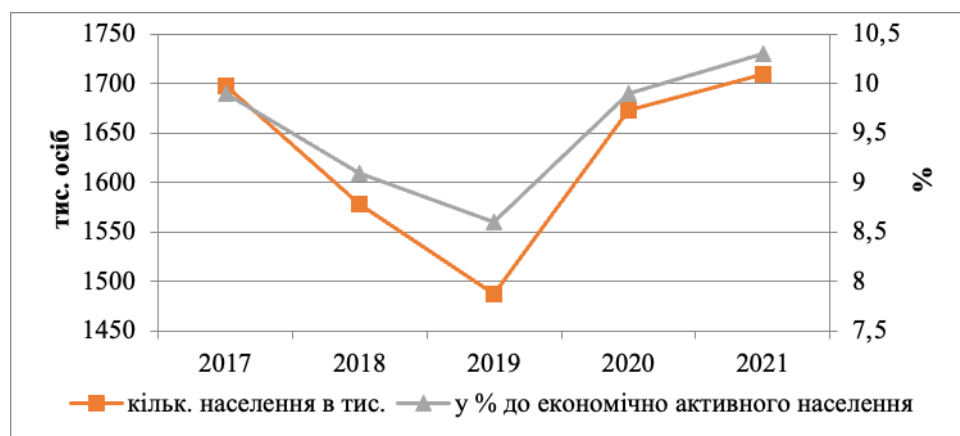
СЕКЦІЯ
«ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ КРАЇН В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН»

Лебедєва Катерина,
4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Міжнародна економіка»
Маріупольський державний університет

АНАЛІЗ РІВНЯ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Однією з найбільш гострих соціально-економічних проблем України в наш час є безробіття. Безробіття є соціально-економічним явищем, коли частина працездатного населення не може знайти роботу, незважаючи на активні спроби знайти її. На ринку праці існує дисбаланс між пропозицією та попитом на робочу силу, що призводить до безробіття. Оскільки частина трудових ресурсів залишається незадіяною, високий рівень безробіття негативно впливає на економічне зростання. Крім того, безробіття погіршує соціальну ситуацію в країні, оскільки люди, які залишаються без роботи, не мають можливості заробляти гроші, що призводить до зубожіння населення. Отже, дослідження кількості та динаміки безробіття в Україні є надзвичайно важливим, оскільки необхідно створити ефективну політику уряду щодо цього питання.

В Україні рівень безробіття визначають за методологією міжнародної організації праці (МОП). Для того щоб краще прослідкувати динаміку кількості безробітних в Україні (віком від 15 до 70 років), відобразимо дані на графіку 1.

Рис. 1. Динаміка кількості безробітних та рівень безробіття у 2017-2021 рр.

На рисунку 1 бачимо, що з 2017 року по 2019 рік кількість безробітних поступово знижувалась, починаючи з 2020 року відбулося стрімке підвищення, порівняно з 2019 роком кількість безробітних збільшилась на 186,4 тис. ос., або на 12,5%. Пов'язано це з початком пандемії COVID-19. У 2021 році зростання безробіття продовжувало зростати. Отже, можемо зробити висновок, що за період аналізу в Україні відстежується чітка тенденція зміни чисельності безробітних: спочатку спад, а потім зростання.

При аналізі безробіття населення важливо відзначити причини безробіття. Розглянемо структуру безробітного населення України у динаміці.

Таблиця 1

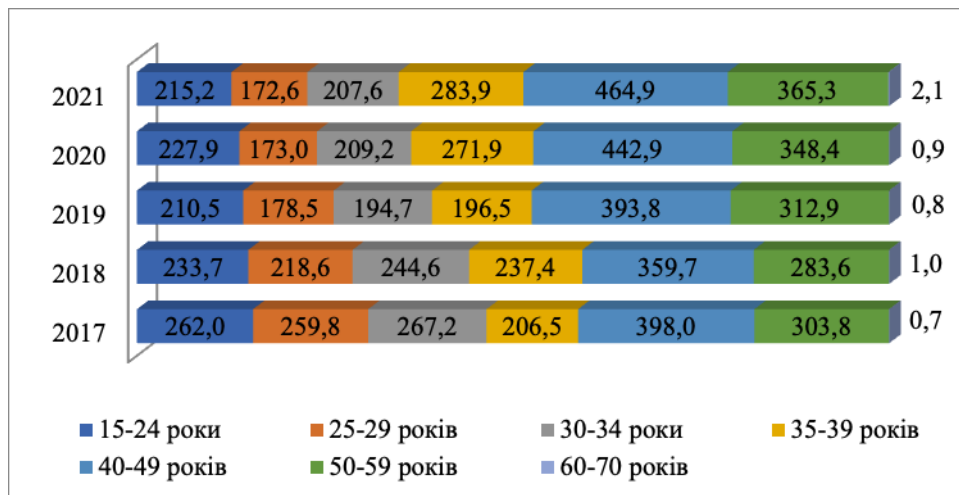
Структура безробітного населення України за причинами незайнятості

Рік	<i>Безробітне населення за причинами незайнятості, відсотків</i>								
	<i>вивільнені з економічних причин</i>	<i>звільнені за власним бажанням, за угодою сторін</i>	<i>звільнені у зв'язку з закінченням строку контракту або договору найму</i>	<i>не працевлаштовані після закінчення закладів освіти</i>	<i>робота має сезонний характер</i>	<i>не зайняті через виконання домашніх (сімейних) обов'язків тощо</i>	<i>звільнені за станом здоров'я, через оформлення пенсії</i>	<i>демобілізовані з військової строкової служби</i>	<i>інші причини</i>
2017	23,2	34,5	8,2	12,2	10,1	4,9	2,0	0,7	4,2
2018	20,7	38,0	9,5	9,8	9,4	4,7	1,1	0,9	5,9
2019	21,5	39,6	8,9	9,4	9,6	3,3	3,4	0,8	3,5
2020	22,9	34,1	9,7	9,3	10,2	2,9	3,0	0,5	7,4
2021	27,1	32,4	9,6	10,2	9,4	4,1	2,4	0,6	4,2

Розглянемо структуру безробітних за даними діаграми 2, можна відмітити, що за весь період аналізу в Україні найчастіше населення ставало безробітним через звільнення за власним бажанням (в середньому 35,7% загальної кількості безробітних), другою причиною стало вивільнення з економічних причин (в середньому 23,1% безробітних). Далі з середніми показниками 10,2%, 9,75% та 9,2% (відповідно) розмістилися такі причини безробіття: не працевлаштовані після закінчення закладів освіти, робота має сезонний характер та звільнені у зв'язку з закінченням строку контракту або договору найму. Рідше за все безробітними ставали через демобілізацію з військової строкової служби (0,7% безробітних).

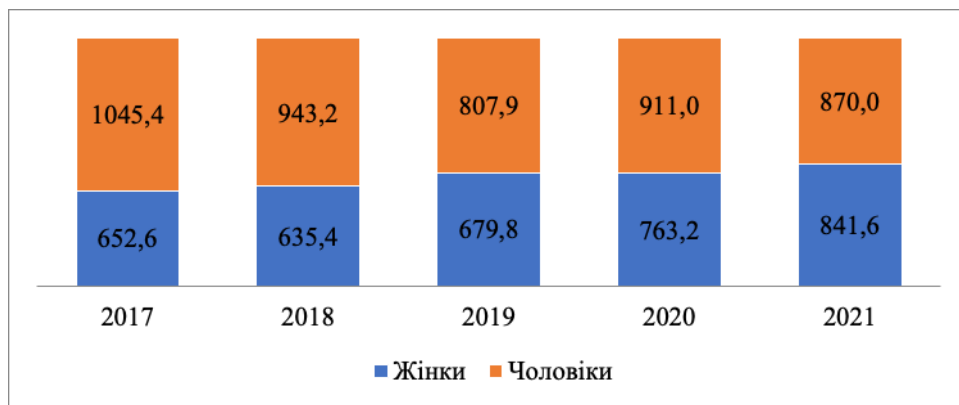
При аналізі важливо враховувати ступінь безробіття населення за статтю, віком і місцем проживання.

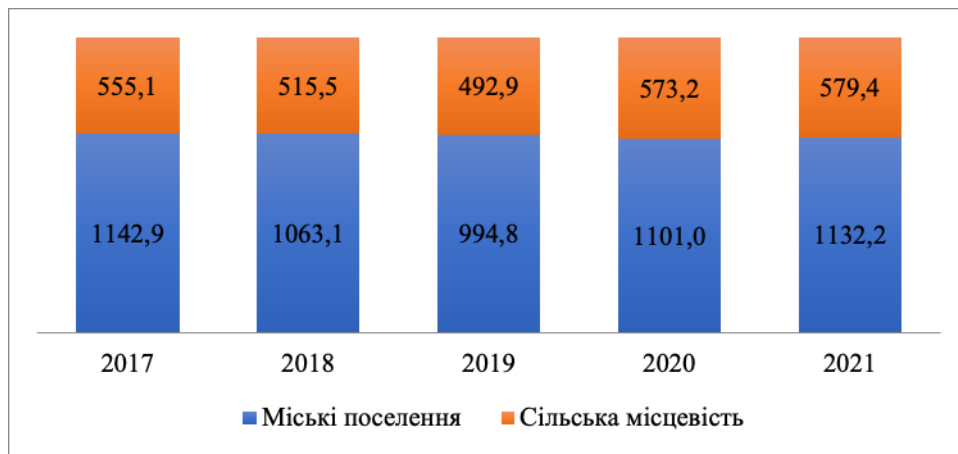
Рис. 2. Аналіз рівня безробіття в Україні за віком, тис. осіб

Найвищий рівень безробіття спостерігається серед молоді у віці 15-24 роки. Проте за аналізований період він поступово знижувався з 262,0 тис.осіб у 2017 році до 215,2 тис.осіб у 2021. В інших вікових групах від 25 до 59 років також спостерігається тенденція до зниження безробіття у 2017-2019 роках. Проте у 2020-2021 роках рівень безробіття знову зріс у всіх цих групах через пандемію COVID-19. Найбільше зростання рівня безробіття у 2020-2021 роках спостерігається у вікових групах 35-39 та 40-49 років.

Рис. 3 Аналіз рівня безробіття в Україні за статтю, тис. осіб

За весь період аналізу рівень безробіття серед чоловіків був вищим, ніж серед жінок. Протягом 2017-2019 років відбувалося зниження рівня безробіття як серед чоловіків, так і серед жінок. Це пояснюється економічним зростанням в країні. У 2020-2021 роках через пандемію COVID-19 рівень безробіття знову зріс в обох гендерних групах. У 2021 році різниця в рівнях безробіття між чоловіками та жінками зменшилася порівняно з попередніми роками.

Рис. 4 Аналіз рівня безробіття в Україні за місцем проживання, тис. осіб

За весь період аналізу рівень безробіття був істотно вищим у міських поселеннях порівняно із сільською місцевістю. У 2017-2019 роках спостерігалася позитивна тенденція до зниження безробіття як у містах, так і в селах. У 2020 році через COVID-19 рівень безробіття різко зріс як у міських поселеннях, так і в сільській місцевості. У 2021 році безробіття продовжило зростати у містах, в той час як у селах спостерігається незначне збільшення.

Література

1. Рівень безробіття в Україні: Мінфін URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (дата звернення: 02.01.2024)
2. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами: Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.01.2024)

Мітюшкіна Злата,
Дерев'янка Анна,

1 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Міжнародний бізнес»
Маріупольський державний університет

РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Підприємець – суб'єкт, що поєднує в собі новаторські, комерційні та організаційні здібності для пошуку та розвитку нових видів, методів виробництва, нових сфер застосування капіталу [1]. Усі економічно розвинені країни світу стимулюють і підтримують мале і середнє підприємництво, що сприяє їхньому інноваційному розвитку, підвищенню

якості та конкурентоспроможності виробленої продукції (послуг), а також рівня життя населення.

Розуміння сутності підприємництва зв'язано також з визначенням його ролі в економіці різних рівнів системи господарювання. Роль і значення підприємництва в економічному розвитку полягає у тому, що [2]:

- підприємство є важелем для зміни структури економіки. Для підприємців основний спонукальний мотив – можливість одержання прибутку. Вони майже завжди концентрують свої дії на розвитку перспективних напрямків господарської діяльності, віддача від яких може перевершити середні показники;

- розвиток підприємства створює «поживне середовище» для конкуренції. Забезпечуючи освоєння перспективних виробництв, підприємці сприяють швидшому оновленню техніко-технологічної бази і номенклатури продукції фірми. Вони стимулюють господарську активність, підтримуючи конкуренцію й існуючий ринок;

- підприємство можна вважати каталізатором економічного розвитку. Цей своєрідний прискорювач істотно впливає на структурну перебудову в економіці; збільшення обсягів виробництва і надання послуг; стимулювання інвестиційної діяльності; підвищення рівня попиту і пропозиції; прискорення темпів економічного розвитку національної економіки в цілому;

- підприємство сприяє економії і раціональному використанню всіх ресурсів. Діяльність підприємця нерозривно зв'язана з господарським ризиком. Саме ця обставина є потужним стимулом економії ресурсів, вимагає від підприємця детального аналізу рентабельності проектів, відповідального ставлення до інвестицій, раціонального витрачання ресурсу, найму робочої сили;

- підприємство забезпечує сильнодіючі стимули до вискоєфективної праці. У більшості випадків особистості, котрі мають власний бізнес і завдяки цьому сильніші спонукальні мотиви, більше зацікавлені в якісній і продуктивній праці, ніж наймані працівники. Такий психологічний феномен вільної праці для одержання власного зиску забезпечує ще більший вигравш для економіки в цілому.

Досліджуючи взаємозв'язок між розвитком підприємництва та економічним розвитком територій (таблиця), слід зазначити, що п'ять областей України мають найбільшу кількість підприємств, близько 35% [3]. Донецьку область включили до кола дослідження, оскільки в ній найбільша частка великих підприємств у загальній кількості.

Отже, слід зазначити, що структура підприємств України дуже подібна зі структурою провідних країн світу, 95% підприємств це малі підприємства (зокрема мікропідприємства). В цілому, регіони з найбільшою кількістю підприємств мають найвищі показники соціально-

економічного розвитку.

Таблиця 1

Структура підприємств за розміром по регіонах України у 2020 році

<i>Регіон</i>	<i>Всього</i>	<i>large enterprises</i>	<i>%</i>	<i>medium enterprises</i>	<i>%</i>	<i>small enterprises</i>	<i>%</i>
Україна	373822	512	0,1	17602	4,7	355708	95,2
Дніпропетровська	30827	63	0,2	1437	4,7	29327	95,1
Донецька	9473	27	0,3	572	6,0	8874	93,7
Київська	20320	42	0,2	1028	5,1	19250	94,7
Львівська	20911	26	0,1	1062	5,1	19823	94,8
Одеська	25465	20	0,1	926	3,6	24519	96,3
Харківська	25144	18	0,1	1259	5,0	23867	94,9
Частка в загальноукраїнській кількості, %	35%	38%		36%		35%	

Отже, можемо зробити висновок, що підприємництво виконує особливу функцію в економіці і народному господарстві, змістова сутність якої зводиться до оновлення економічної системи, створення інноваційного середовища, що спричиняє руйнацію традиційних структур і відкриття шляху до перетворень, зрештою стає тією силою, котра прискорює рух економіки по шляху ефективності, раціоналізації, бережливості і постійного оновлення.

У реаліях сьогодення країни мають підтримувати підприємницьку діяльність, бо це є прогресом та ключовим етапом підтримання національної економіки, фінансового збагачення народу та збільшення економічних зв'язків та можливостей серед країн.

Література

1. Карпюк Г.І. Основи підприємництва: Навчальний посібник для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryyemnytstva.pdf>

2. Роль і значення підприємництва в економіці URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/17nebava_ekonomika_organizaciya_virobnichoyi_diyalnosti/23.htm

3. Кількість підприємств за їх розмірами за регіонами. Державна служба статистики. Офіційний сайт URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Синейко Андрій,
2 курс, другий (магістерський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Міжнародний бізнес»
Маріупольський державний університет

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Деструктивні зростаючі міграційні процеси, характерні для сучасного етапу соціально-економічного розвитку України, перешкоджають формуванню ресурсного базису забезпечення ефективного розвитку національної економіки та посилюють дестабілізуючий характер впливу ризиків і загроз у розрізі всіх сфер суспільно-економічного обміну. Це зумовлює до позиціонування стратегічної ролі міграційних процесів не лише в сегменті налагодження ефективності соціально-економічних трансформацій національної економіки (як у галузево-секторальному, так і просторово-територіальному вимірах), але й в забезпеченні безпекового базису розвитку держави через призму формування збалансованих структурно-функціональних взаємозв'язків управління міграційними процесами в системі економічної безпеки держави з урахуванням специфіки впливу умов наростаючої глобалізації, посилення геополітичних протистоянь та загострення проявів гібридного характеру. Таким чином, обумовлюється об'єктивна доцільність обґрунтування стратегічних векторів реалізації державної політики регулювання міграційних процесів у системі забезпечення економічної безпеки держави.

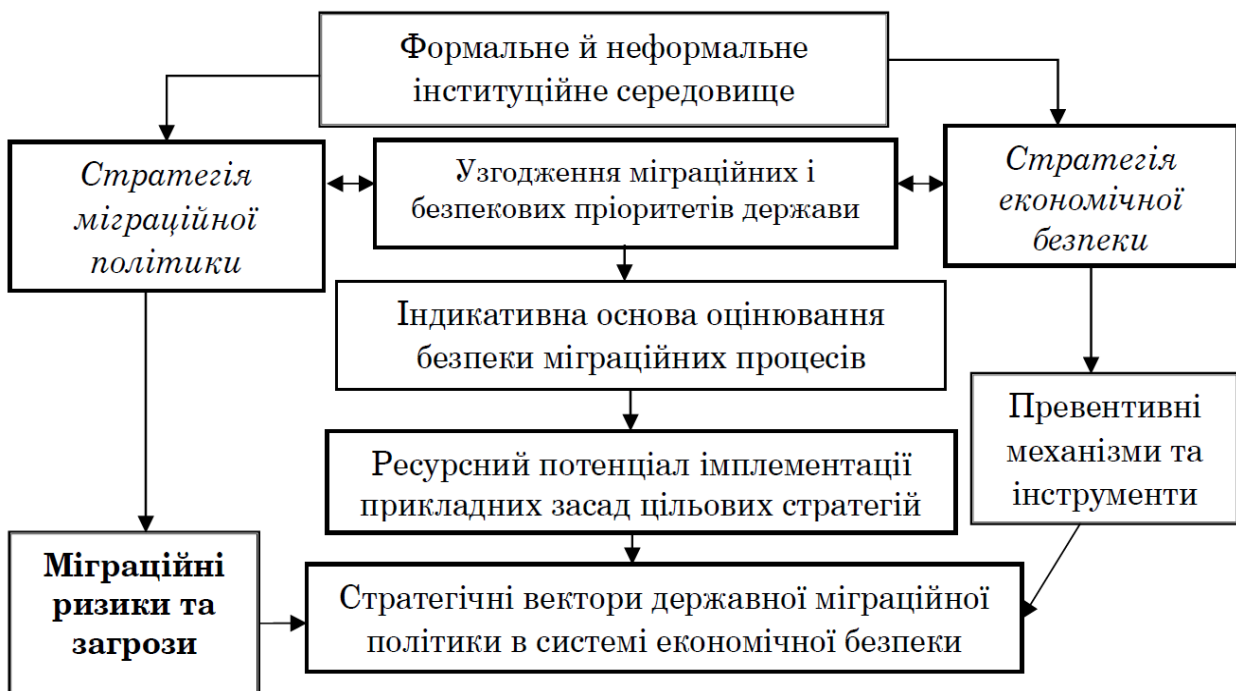
З початком збройної агресії з боку російської федерації, в умовах системного провалу та гальмування процесів ефективної імплементації низки суспільно-важливих реформ (судова, адміністративно-територіальна, податкова, земельна тощо), а також загострення проявів соціальної несправедливості в державі, ірраціонального розподілу матеріальних благ у суспільстві, спостерігається чітка тенденція до зміщення основних акцентів у населення стосовно формування ключових мотиваційних механізмів і стимулів до еміграції з соціально-економічної площини у сегмент, насамперед, безпекових та соціально-психологічних факторів. Приймаючи рішення щодо еміграції з України на довгострокову працю або постійне місце проживання в іншій державі, останнім часом, серед населення домінуючими постають саме такі мотиви і стимули, як можливість гарантування особистісної безпеки та свободи для себе та членів власної родини, отримання доступу до справедливого правосуддя і захисту базових інтересів, прав і свобод людини, формування передумов для реалізації стратегічних особистісних планів у середовищі якісних поступальних соціально-економічних

трансформацій і сталого розвитку держави й суспільства.

Обґрунтування стратегічних векторів реалізації державної політики регулювання міграційних процесів у системі забезпечення економічної безпеки України має стати комплексним процесом, інституційний базис якого представлено на рис. 1.

Обґрунтування стратегічних векторів реалізації державної політики регулювання міграційних процесів у системі забезпечення економічної безпеки держави дозволить побудувати адекватний ресурсно-функціональний та організаційно-управлінський базис подолання деструктивних міграційних процесів, що формалізуватиметься у:

- 1) забезпеченні стратегічної узгодженості в ході формування пріоритетних механізмів та інструментів імплементації прикладних засад міграційної та безпекової політики держави;
- 2) визначенні чітких джерел і механізмів фінансування державної політики регулювання міграційних процесів в системі стратегічних безпекових пріоритетів держави;
- 3) налагодженні ефективних внутрішніх взаємозв'язків між інституційними елементами міграційної політики та управлінсько-функціональними компонентами системи економічної безпеки держави;

Рис.1. Напрямки реалізації державної політики врегулювання міграційних процесів у системі економічної безпеки України [1]

4) стратегічній переорієнтації прикладних засад державної міграційної політики з площини подолання негативних соціально-економічних наслідків у сегмент превентивного запобігання дестабілізуючому впливу наростаючих викликів і загроз міграційних процесів;

5) покращенні якості та структури людського капіталу як стратегічної ресурсної компоненти забезпечення національної безпеки;

б) досягненні синергічного ефекту щодо зміцнення економічної безпеки держави та прискорення темпів розвитку структурних соціально-економічних трансформацій в суспільстві;

7) формуванні безпекових механізмів протидії деструктивним імміграційним процесам в Україні, які посилюють етнічні, соціальні, культурні та релігійні ризики.

Література

1. Мульська О. Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», Львів, 2022. 472 с.

2. Дмитрук Б.П. Еміграційні процеси в Україні: мотивації, тенденції та наслідки для країни. *Економіка та держава*. 2018. №1. С. 4–10.

3. Смутчак З.В. Державне регулювання міграційних процесів на сільських територіях. *Бізнес та інтелектуальний капітал*. 2017. №3. С. 95–100.

4. Тюленев С. Моніторинг міжнародних інструментів регулювання ринку праці. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2016/eujem_2016_2_1/18.pdf

5. Шиманська О. Специфіка регулювання європейських ринків праці: досвід для України. *Вісник Економіки*. № 3 (2022). URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/index>

Сломінська Аліна,

3 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,

освітня програма «Міжнародна економіка»

Маріупольський державний університет

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Україна є членом багатьох міжнародних фінансових організацій, зокрема Світового банку (СБ), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Європейського інвестиційного банку (ЄІБ). Ці організації відіграють важливу роль у підтримці економічного розвитку України та її інтеграції у світову економіку.

МВФ є міжнародною фінансовою організацією, яка була заснована в 1944 році. До її складу входять 190 країн. Фонд має статус спеціалізованої установи ООН і його метою є регулювання валютно-кредитних відносин країн-членів та надання їм допомоги при дефіциті платіжного балансу шляхом надання коротко- і середньострокових кредитів в іноземній валюті.

Україна стала членом МВФ відповідно до Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 3 червня 1992 р. Україна з 1994 р. активно співпрацює з МВФ, використовуючи його фінансові і технічні ресурси з метою досягнення макроекономічної стабілізації та створення необхідних передумов для проведення економічних реформ.

За 31 рік співпраці з МВФ було започатковано 16 програм економічного розвитку та підтримки впровадження реформ в Україні загальним обсягом 53,9 млрд дол. США. Кошти, отримані від МВФ у рамках відповідних програм направлялись як на покриття дефіциту державного бюджету, так і на покриття золотовалютних резервів Національного банку України.

Група Світового банку складається з п'яти організацій:

- *Міжнародний банк реконструкції та розвитку, МБРР (IBRD);*
- *Міжнародна асоціація розвитку, МАР (IDA);*
- *Міжнародна фінансова корпорація, МФК (IFC);*
- *Багатостороння агенція з гарантій інвестицій, БАГІ (MIGA);*
- *Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів, МЦУІС (ICSID).*

Метою діяльності цих установ є надання фінансової і технічної допомоги країнам, що розвиваються. Кожна з 189 країн-членів Світового банку володіє певною кількістю його акцій. Кількість голосів, які мають країни-учасниці, залежить від їхньої частки в статутному капіталі Банку, яка, у свою чергу, значною мірою визначається часткою цих країн в світовій економіці. Акціонери формують Раду директорів, яка є вищим органом, що приймає рішення і визначає політику Банку.

Україна приєдналась до Світового банку у 1992 році. Серед міжнародних кредитно-фінансових організацій Світовий банк є другим, після МВФ, кредитором України. За роки співробітництва Світовий банк затвердив для України 72 позики загальним обсягом більш ніж 15,4 млрд дол. США та 2,2 млрд євро, з яких отримано 14,2 млрд дол. США та 2,2 млрд євро.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – міжнародна фінансова організація, діяльність якої спрямована на фінансування економічних реформ у країнах Східної Європи з метою їх переходу до ринкової економіки. Банк заснований у 1990 році відповідно до Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку. Штаб-квартира ЄБРР знаходиться в Лондоні. На сьогодні акціонерами ЄБРР є 71 країна, а також Європейський Союз та Європейський інвестиційний банк. Структура керівних органів ЄБРР

включає президента, раду керуючих та виконавчий орган - раду директорів. Україна є членом ЄБРР з 13 серпня 1992 року.

ЄБРР працює лише на комерційних засадах. Банк надає виключно цільові кредити під конкретні проекти приватним і державним структурам на потреби розвитку економіки (окрім оборонної та тютюнової промисловості, а також проектів грального бізнесу). Крім цільових кредитів ЄБРР здійснює прямі інвестиції, а також надає технічну допомогу (консультації, навчання банкірів та менеджерів, допомога в організації системи розподілу продовольства). Спеціальних коштів для надання технічної допомоги ЄБРР не має, а залучає інші ресурси, в тому числі зі створених у країнах ЄС спеціальних фондів.

З метою підвищення ефективності співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями, пришвидшення темпів освоєння кредитних коштів за їх проектами, спрямованих на фінансування розвитку економіки країни, в тому числі відновлення банківського кредитування та розвитку фінансового сектору, Національний банк разом з Урядом України співпрацює з іншими міжнародними організаціями, такими як Європейський інвестиційний банк (EIB) (Україна не є членом цієї організації) та Чорноморський банк торгівлі та розвитку (BSTDB) (Україна є членом цієї організації з 1997 року).

Ресурси цих організацій використовуються для фінансування інвестиційних проектів у державному та приватному секторах економіки України.

Таким чином, співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями включає в себе три основні напрями:

– Фінансування: Міжнародні фінансові організації надають Україні фінансову допомогу у вигляді позик, грантів та гарантій. Ця допомога спрямована на підтримку макроекономічної стабільності, реформування економіки та інвестицій у соціальну сферу.

– Консультації: Україна отримує консультації та технічну допомогу від міжнародних фінансових організацій щодо вирішення економічних проблем. Основною метою цієї допомоги є посилення інституційної спроможності України та підвищення ефективності її економічної політики.

– Інтеграція: Україна отримує допомогу від міжнародних фінансових організацій, щоб стати частиною світової економіки. Вони надають Україні допомогу в розробці та впровадженні стандартів і правил, необхідних для її участі в міжнародних економічних відносинах.

Після початку повномасштабної російської агресії проти України співпраця з міжнародними фінансовими організаціями стала ще більш важливою. Ці організації надали Україні значну фінансову допомогу, яка допомогла країні покрити дефіцит бюджету та

забезпечити соціальний захист населення. Міжнародні фінансові організації також надали Україні консультації та технічну допомогу, яка допомагає країні у відновленні економіки після війни.

У 2023 році Україна отримала від міжнародних фінансових організацій загалом понад 30 млрд. доларів США. Ця допомога дозволила Україні стабілізувати макроекономічну ситуацію, забезпечити соціальний захист населення та розпочати відновлення економіки.

Отже, економічний розвиток України залежить від її співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та дозволяє стабілізувати макроекономічну ситуацію, проводити реформи економіки та пришвидшувати інтеграцію України до світової економіки.

Література

1. Національний банк України. Офіційний сайт. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>

2. Міністерство закордонних справ України. Офіційний сайт. Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobotnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami>

Теличко Богдан,

4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Міжнародний бізнес»
Маріупольський державний університет

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Інновації є одним із основних факторів економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни. Вони дають можливість підвищувати ефективність виробництва, покращувати якість продукції та послуг, а також розробляти нові технології та продукти, які відповідають вимогам ринку.

Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки України в умовах війни значно зростає. Військова агресія Росії завдала серйозної шкоди економіці України, порушивши роботу логістичних мереж і спричинивши дефіцит сировини та матеріалів. У таких умовах єдиним виходом із кризи та виходом на нові ринки для вітчизняних виробників є інновації.

Інновації можуть сприяти економічній безпеці України в таких напрямках:

➤ Підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції та послуг. Інновації дозволяють розробляти нові, високотехнологічні продукти та послуги з

конкурентною перевагою на світовому ринку. Це дозволяє українським виробникам нарощувати експорт і заробляти валюту, необхідну для відновлення економіки.

➤ Зменшити залежність від імпорتنих технологій. Інновації дозволяють виробляти власні технології та продукцію незалежно від імпорту. Це зменшує ризики для економічної безпеки, пов'язані з імпортними обмеженнями.

➤ Створюйте нові робочі місця та збільшуйте зайнятість. Інноваційний бізнес більш продуктивний і створює більше робочих місць. Це підвищує рівень зайнятості та сприяє зниженню соціальної напруги в суспільстві.

Для того, щоб інновації ефективно сприяли економічній безпеці України, необхідно створити сприятливі умови для їх розвитку. Ця стратегія має включати:

1. Фінансування інноваційної діяльності. Уряд має забезпечити фінансову підтримку інноваційних проектів у формі прямих інвестицій, податкових кредитів та грантів.

2. Розвиток інфраструктури підтримки інновацій. В Україні необхідно розвивати систему технопарків, інкубаторів, акселераторів та інших інституцій, які допомагатимуть інноваційним підприємствам розвиватися та виходити на ринок.

3. Підвищення рівня освіти та кваліфікації персоналу. Для успішної інноваційної діяльності в Україні потрібна висококваліфікована робоча сила. Уряд має інвестувати в освіту та професійну підготовку для створення людських ресурсів для інноваційного розвитку.

Забезпечення економічної безпеки України в умовах війни є головною метою держави. Інновації є одним із ключових інструментів досягнення цієї мети. Створення сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності сприятиме відновленню економіки України після війни та забезпеченню довгострокової конкурентоспроможності.

Створення сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності є одним із пріоритетів державної політики України. Уряд України здійснив низку заходів для підтримки інноваційної діяльності, зокрема створення Національного агентства з інновацій та розвитку та прийняття Національної стратегії інноваційного розвитку України до 2030 року. Проте для того, щоб інновації повною мірою реалізували свій потенціал для економічної безпеки України, необхідна подальша робота в цьому напрямку.

Протягом 2013-2018 років в Україні схвалено майже 40 стратегічних документів галузевого рівня, що стосуються розвитку інновацій в тій чи іншій сфері[4].

Розробляються Стратегія розвитку промислового комплексу України, Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року, Стратегія низьковуглецевого розвитку до 2050 року[4].

Конкретні кроки, які можна зробити для розширення ролі інновацій в економічній

безпеці України:

➤ Розробляти та впроваджувати інноваційні рішення в оборонній промисловості, енергетиці, сільському господарстві та інших важливих галузях економіки. Це сприятиме підвищенню обороноздатності України, забезпеченню енергетичної безпеки та зменшенню залежності від імпорту продовольства.

➤ Створення інноваційних кластерів і технопарків для підтримки співпраці між підприємствами, науковими установами та навчальними закладами. Це сприятиме підвищенню ефективності інноваційної діяльності та зробить її доступною для малого та середнього підприємництва.

➤ Розвиток міжнародного співробітництва в інноваційній сфері. Це допоможе Україні отримати передові технології та знання з інших країн.

Реалізація цих заходів підвищить рівень економічної безпеки України та створить умови для сталого розвитку економіки під час війни та після її закінчення.

Література

1. «Інновації та економічна безпека держави». URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Zadykhaylo/1_2.pdf

2. Бондаренко А. С., «Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки підприємства». URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/4854/1/20160527IAZ_P201-203.pdf

3. Неустроев Ю. Г., «Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки». URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7-8_2021/16.pdf

4. Кабінет Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року». Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>

5. Білоусов Є.М., «Природа інновацій та їхня роль у забезпеченні економічної безпеки держави». URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6862/1/%d0%9f%d0%a0%d0%98%d0%a0%d0%9e%d0%94%d0%90%20%d0%86%d0%9d%d0%9d%d0%9e%d0%92%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%99%20%d0%a2%d0%90%20%d0%87%d0%a5%d0%9d%d0%af%20%d0%a0%d0%9e%d0%9b%d0%ac.pdf>

Чевичалова Дар'я,
4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Міжнародний бізнес»
Маріупольський державний університет

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Україна, не дивлячись на великомасштабну війну, продовжує залишатися в топі країн із перспективною ІТ-галуззю. Наші фахівці отримують високі оцінки за професійні навички, і міжнародні експерти в галузі електронного врядування відзначають досягнення українського уряду в забезпеченні сталого доступу населення до інформації та державних послуг в умовах війни. Негативні наслідки війни, які часто висвітлюють експерти галузі, включають труднощі із залученням інвестицій через високі ризики для життєздатності українських ІТ-компаній та відтік талантів.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням, прямі іноземні інвестиції (ПІІ) значно зменшилися (таб. 1), проте ПІІ лишаються найбільш перспективною формою капіталовкладень для країн у стадії розвитку, оскільки вони сприяють великим проектам та передачі нових технологій, передових практик корпоративного управління та інноваційних рішень в країну [1].

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2012 по 2022 рр. (млн. дол. США)

<i>Рік</i>	<i>ПІІ в Україну</i>	<i>ПІІ з України</i>	<i>Сальдо</i>
2012	8401	1260	-
2013	4499	420	+4079
2014	410	111	+299
2015	-458	-51	-407
2016	3810	16	+3794
2017	3692	8	+3684
2018	4455	-5	+4460
2019	5860	648	+5212
2020	-868	82	-950
2021	6687	-198	+6885
2022	838	344	+494

В повоєнний час багато великих іноземних компаній зменшили масштаб своєї діяльності в Україні або взагалі покинули країну, зокрема серед таких компаній Shell, Chevron, ExxonMobil, Wizz Air Hungary та інші [2].

В наш час інтелектуальна власність та цифрова інфраструктура відіграють суттєву роль і стають ключовими факторами, що визначають зростання національних економік і, відповідно, вплив країни на світовій арені. Умови для цього формуються під впливом розвитком глобальних цифрових мереж, понад 70% трафіку яких становить передача об'єктів інтелектуальної власності. Звіт Всесвітньої організації інтелектуальної власності за 2022 рік свідчить про зростання ролі сфери інтелектуальної власності. Протягом 35 років кількість інновацій, пов'язаних з комп'ютерною технікою та суміжними галузями (ІКТ), потроїлася, а цей сектор становить майже чверть всіх патентів. Щорічні темпи зростання у цьому секторі складають 8% [3].

Нова революція у сфері інновацій пов'язана із цифровізацією, яка призводить до трансформації цілих галузей. Кількість цифрових інновацій зросла в чотири рази. На цей сектор припадає 12% усіх патентних заявок, а щорічні темпи зростання патентної активності становлять 13%. Перед початком війни українська ІТ-галузь виступала однією з найбільших експортерів ІТ-послуг в Європі. Ринок ІТ стабільно розвивався за рахунок як формальної освіти, так і переосвіти (перекваліфікації). Галузь щорічно демонструвала зростання на рівні 25–30%, при цьому внесок у ВВП країни складав понад 4%. Зараз в ІТ-індустрії працює близько 330 тисяч спеціалістів. Інформаційно-технологічний сектор є однією з провідних галузей української економіки, яка щороку стрімко розвивається [4].

Протягом останніх 6 років частка експорту комп'ютерних послуг у ВВП зросла з 1,8% до 3,5%, а загалом у експорті послуг – з 13,4% до 37,8%. Іншими словами, майже 40% усіх послуг, які Україна експортує на зовнішній ринок, становлять послуги ІТ. У ІТ-індустрії працює 2% всіх зайнятих осіб, що прийняті у економіці країни, і це внесок 3,5% у ВВП. Галузь ІТ в основному орієнтована на експорт. Протягом останніх 6 років обсяг експорту комп'ютерних послуг в середньому зростав на 26,8% щороку, досягаючи у 2021 році 6,9 млрд доларів США.

Дослідження від організації BRAND UKRAINE, фінансованої Європейським Союзом, показує, що у 2022 році повномасштабна війна суттєво негативно вплинула на розвиток стартапів в Україні, призводячи до значного зниження їх позицій. У глобальному рейтингу за 2022 рік Україна втратила 34-те місце і опустилася на 50-те (перед Угорщиною та після Південно-Африканської Республіки; перше місце — США). Серед європейських країн Україна посіла 30-ту позицію (зменшення на 9 місць порівняно з 2021 роком). У 2023 році її позиція трошки покращилась, зайнявши 49-те місце серед усіх країн світу. Україна випередила своїх конкурентів — Угорщину та Сербію [5].

Не дивлячись на всі виклики, українські інноваційні підприємства та стартапи активно працюють над своїм розвитком. Країна продовжує привертати іноземні інвестиції та сприяє

створенню інноваційних програм та інфраструктури. Декілька з цих ініціатив включають програму "Дія", програму "Startup Ukraine", платформу "Prozorro" тощо.

Фінансування інновацій в Україні за останні роки зменшилося, з кількох причин: війна та конфлікт на сході України призвели до погіршення іміджу країни, що стало перешкодою для залучення іноземних інвестицій; війна створила невизначеність та ризик для інвесторів; призвела до зниження економічної активності та до збільшення боргового навантаження країни. Це стало перешкодою для залучення фінансування для нових проектів та ініціатив.

Через російське вторгнення 70,8% ІТ-компаній в Україні провели незаплановану релокацію у межах країни та за кордон, чверть з них – повну. З компаній, які виконали релокацію за кордон, 81,5% планують повернутися в Україну після завершення бойових дій. Існують значні труднощі для ІТ-компаній через війну, такі як масова міграція працівників та їхніх сімей, переїзд компаній, обмеження виїзду фахівців за кордон, викликані призовом ІТ-фахівців, утримання клієнтів та мінімізація ризиків у роботі з ними, а також валютне регулювання та обмеження, встановлені Національним банком України [6].

Повномасштабна війна вразила індустрію, але не призвела до її зникнення. Згідно з даними IT Ukraine Association, понад 34,3% компаній успішно адаптувались до нових реалій, а ще 61,3% подолали достатню кількість труднощів, щоб забезпечити стабільну роботу. Україна також спостерігає за швидким розвитком військово-технічної галузі. Проекти, на реалізацію яких раніше витрачали 1,5–2 роки, тепер втілюються за 2–3 місяці. Порівняно з 2014 роком (в залежності від галузі), цей сектор виріс від 3 до 7 разів [7].

Україна, незважаючи на складні обставини, продовжує визначати себе як привабливий інвестиційний ринок та центр інновацій. Активна політика уряду, спрямована на залучення іноземних інвестицій та покращення інвестиційного клімату, разом із систематичним розвитком інноваційних програм та інфраструктури, свідчить про впевнений курс країни у напрямку стійкого інноваційного розвитку. У цей час в Україні виростає нове покоління інноваторів та підприємців, готових творити та впроваджувати нові ідеї, що становить обіцяну перспективу для її майбутнього економічного зростання.

Література

1. Мінфін України. URL: <https://index.minfin.com.ua/> (дата звернення: 20.12.2023)
2. Коляда О.В. Федорчук О.С. Іноземне інвестування в Україні на шляху інтеграції до світового господарства. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. № 1. С. 67-84. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpnudps_2016_1_8.pdf

3. World Intellectual Property Report 2022: The direction of innovation. Geneva: WIPO. URL: <https://www.wipo.int/wipr/en/2022/>

4. Андрощук Г.О. Цифрова трансформація економіки України в умовах воєнного стану: роль інтелектуальної власності. Збірник матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. з проблем економіки інтелектуальної власності, 27 травня 2022 р., Київ: НДІ інтелектуальної власності НАПрН, України, 2022. С. 13-21. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/8_27.pdf

5. Tech-імідж України у світі дослідження. Тематичний аналітичний матеріал. Вересень 2023. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/101/Ukraines_IT_perceptions_report_web_29_09_2023.pdf (дата звернення: 25.12.2023)

6. Юлія Даниленко. Як повномасштабна війна вплинула на IT-індустрію. Дослідження IT Ukraine Association. 2022. URL: <https://speka.media/yak-povnomasstabna-viina-vpelinula-na-it-industriyu-doslidzennya-it-ukraine-association-p6o7np> (дата звернення: 25.12.2023)

7. Оксана Войтко Military-tech в Україні: аналізуємо стан індустрії, проблеми та перспективи галузі. 2022. URL <https://dou.ua/lenta/articles/military-tech-in-ukraine/>

Шевченко Валерія,

3 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Міжнародний бізнес»
Маріупольський державний університет

РЕКЛАМА ЯК МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЛОГО БІЗНЕСУ

В умовах сучасної економічної динаміки, підвищення конкурентоспроможності малого бізнесу стає критично важливим завданням для забезпечення сталого розвитку галузей та регіонів національної економіки. Реклама, як стратегічний інструмент, виступає ключовим елементом в цьому процесі, сприяючи не лише підвищенню відомості про продукцію та послуги, але й формуванню позитивного образу малого бізнесу на ринку. Шляхом ретельного вивчення та впровадження рекламних стратегій при обмежених бюджетах, можна досягти оптимізації ресурсів та ефективного забезпечення конкурентоспроможності, що є критичним для впровадження стійкого розвитку на місцевому та галузевому рівнях в Україні [1].

Протягом останніх років витрати на рекламу в бізнесі стабільно збільшуються. Згідно із статистичним ресурсом «Statista», загальний обсяг світового рекламного ринку в 2021 році

досяг \$560 млрд. Навіть при наявності пандемії COVID-19 та інших економічних труднощів у світі, витрати на онлайн-рекламу вже у 2022 році зросли на 10,9%. Це свідчить про те, що попит на рекламу продовжує збільшуватися, але відбуваються зміни у форматі її представлення [6].

Щодо малого бізнесу, важливо відзначити, що він є суттєвим учасником у формуванні обсягу реклами. За даними дослідницької групи «Small Business Administration», у США малі підприємства в середньому витрачають 7,5% свого доходу на рекламу. Це високий відсоток, який підкреслює важливість реклами для малого бізнесу. Ці факти свідчать про те, що створення ефективної рекламної стратегії для малого бізнесу є ключовим аспектом оптимізації рекламних витрат. Це пояснюється тим, що малі підприємства, як правило, не мають значних фінансових ресурсів для реклами, і їх бюджет слід використовувати максимально ефективно. Ефективна стратегія може допомогти залучити більше потенційних клієнтів та збільшити продажі, не руйнуючи бюджет зайвими витратами.

Наприклад, ефективна стратегія може включати в себе використання соціальних медіа, пошукову оптимізацію, контент-маркетинг, email-маркетинг та інші результативні інструменти реклами. Кожен з цих засобів може бути використаний для привертання уваги цільової аудиторії та збільшення усвідомленості про бренд [2].

Згідно із звітом від «HubSpot», 65% малих підприємств обирають соціальні мережі в якості основного каналу для своєї реклами, і 72% з них повідомили, що соціальні мережі виявилися ефективними для привертання нових клієнтів [5].

У зв'язку з швидким ростом онлайн-продажів і популярністю соціальних мереж серед користувачів, таргетована реклама стала одним з доступних та ефективних методів просування товарів та послуг для малого бізнесу. Згідно з дослідженням від «Statista», понад 90% малих підприємств використовують соціальні мережі для просування своїх продуктів та послуг, при цьому понад половина з них віддає перевагу таргетованій рекламі [6].

Дослідження, здійснені в Європі, підтверджують важливість використання таргетингу в рекламних кампаніях. Згідно з дослідженням, проведеним компанією «IAB Europe» у 2022 році, більш як 80% споживачів стверджують, що таргетована реклама впливає на їхні рішення щодо покупок [4].

З наданої статистики можна чітко висліджувати значущий вплив таргетованої реклами як на щоденну діяльність більшості компаній, так і на звичайне життя споживачів, які все частіше здійснюють покупки за допомогою персоналізованої таргетованої реклами.

Дані були отримані зі звітів провідних компаній з досліджень ринку, таких як «eMarketer» та «Statista». За результатами аналізу цих даних можна зробити наступні висновки: загальний обсяг онлайн-продажів постійно зростає, що свідчить про збільшення

популярності онлайн-покупок серед споживачів; відсоток приросту продажів також збільшується щороку, що свідчить про зростаючу активність споживачів в онлайн-покупках; застосування таргетованої реклами також позитивно впливає на рівень конверсії. Більше того, вивчення вказує на те, що таргетована реклама призводить до більш активної взаємодії користувачів із рекламою та підвищує їхню ймовірність взяти участь в акції або здійснити покупку товару.

Таблиця 1

Динаміка росту онлайн-продажів за останні 5 років

Рік	Загальний обсяг онлайн продажів (\$млрд)	Відсоток приросту продажів	Відсоток таргетованої реклами в діджитал маркетинзі	Відсоток конверсії
2018	2,307	18%	42%	2.71%
2019	2,842	23%	49%	2.98%
2020	3,453	21%	58%	3.21%
2021	4,207	22%	64%	3.46%
2022	4,934	17%	71%	3.67%

За даними компанії «Statista», витрати на таргетовану рекламу у світі у 2021 році досягли 118,4 мільярдів доларів, що на 20,2% більше, ніж у попередньому році. У той же час загальні витрати на цифрову рекламу зросли на 12,7%. Ці цифри свідчать про те, що таргетована реклама продовжує набирати обертів і залишається однією з найбільш перспективних галузей у сфері цифрового маркетингу [6].

Ще одним ефективним методом реклами є використання інфлюенсер-маркетингу. Інфлюенсери - це особистості з великою кількістю підписників у соціальних мережах, які впливають на свою аудиторію. Застосування інфлюенсер-маркетингу може бути особливо ефективним для малого бізнесу, оскільки це дозволяє привернути увагу до продукту або послуги, залучити нових клієнтів та підвищити бренд-імідж. За даними «Influencer Marketing Hub» на 2021 рік, понад 90% маркетологів вважають інфлюенсер-маркетинг ефективним методом реклами, а кожен витрачений долар на цей вид реклами в середньому приносить 5,78 доларів прибутку. Крім того, цей підхід легко привертає увагу молодій аудиторії, яка все частіше віддає перевагу рекламі в соціальних мережах [7].

Узагальнюючи, важливо відзначити, що успішна реклама не обов'язково вимагає великого бюджету. Малі підприємства можуть досягти значущих результатів, використовуючи правильну стратегію та ефективні методи реклами, такі як таргетована реклама, електронна пошта, SEO та інфлюенсер-маркетинг. Зростання популярності соціальних мереж і збільшення попиту на онлайн-продажі є додатковими факторами, які підкреслюють важливість ефективної рекламної стратегії. Для досягнення успіху важливо

зосередитися на конкретних потребах компанії та визначити найбільш оптимальний метод реклами для неї. В результаті, ефективна реклама ідеально підвищить продажі компанії, збільшить прибуток і, отже, зміцнить конкурентоспроможність цього бізнесу, сприяючи в підвищенні економічного становища України.

Література

1. Коваль О.М. Маркетинг в умовах кризи: підходи та інструменти. К.:КНЕУ,2020. 408с.
2. Гуляєва А. В., Рябоконт І.В. Організація та технології реклами. К.: КНЕУ, 2018. 342 с.
3. Маркетинг: підручник / Л. М. Ковальчук, О. О. Переверзєв, О. Г. Барановська, В. Ю. Колос. К.: Знання, 2017. 592 с.
4. The Rise of Social Media Advertising. Hootsuite, 2021, URL: <https://blog.hootsuite.com/social-media-advertising/>
5. HubSpot. URL: <https://www.hubspot.com>
6. Statista. URL: <https://www.statista.com>
7. Influencer Marketing Hub. URL: <https://influencermarketinghub.com>

Шепель Вероніка,

1 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Міжнародна економіка»
Маріупольський державний університет

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ В БАНКІВСЬКІЙ УСТАНОВІ

Організація структури в управлінні персоналом у банку означає розподіл виробничого процесу на окремі елементи за принципом розподілу праці та їхню координацію по вертикалі та горизонталі. Організація роботи в цьому контексті означає структурування процесу праці та дій в межах системи управління. У практиці обидва аспекти тісно пов'язані, оскільки робочі процеси відбуваються в межах конкретної системи управління, яка також втілюється через структурування процесу праці та оцінку її ефективності.

Розглянемо окремі аспекти управління на прикладі ПАТ "УкрСиббанк". "УкрСиббанк" має добре структуровану систему управління персоналом. У Департаменті менеджменту персоналу працюють різні підрозділи, включаючи відділ кар'єрного менеджменту, групу навчання та розвитку персоналу, відділ супроводження компенсаційних програм, відділ компенсацій та пільг, відділ планування персоналу та супроводження структури, управління оплати праці та соціальних питань, відділ кадрового адміністрування тощо. Одним із

основних завдань ПАТ "УкрСиббанк" є залучення та розвиток висококваліфікованої команди працівників, які будуть віддані та активно залучені до робочих процесів та спроможні досягти професійного успіху. Компанія розвинула різні програми, такі як "Зірки на старті", "Стажування на відділеннях УкрСиббанку", програма адаптації для нових співробітників та "Навчальний портал", спрямовані на залучення та розвиток молодих спеціалістів через навчання, стажування та підтримку.

Стажування у відділеннях УкрСиббанку - це програма, яка призначена для випускників та молодих спеціалістів без попереднього досвіду роботи. Протягом трьох місяців учасники цієї програми проходять оплачуване стажування у відділеннях ПАТ «УкрСиббанк». Ті, хто успішно завершать цю програму, мають можливість розвивати свою кар'єру в банку.

Розуміючи, що успіх банку залежить від кваліфікації його співробітників, ПАТ «УкрСиббанк» пропонує своїм стажерам безкоштовне навчання, як у форматі тренінгів, так і на робочому місці.

Основною метою програми «Зірки на старті» є формування кадрового резерву на типові посади в Торговельній Мережі, що відкриває можливість прийняття на роботу співробітників без попереднього досвіду роботи, але з відповідним набором теоретичних і практичних знань.

ПАТ «УкрСиббанк» акцентує на підборі та розвитку персоналу, створюючи гнучку систему мотивації, яка сприятиме підвищенню продуктивності і якості роботи, розвитку ініціативи та впровадженню нових технологічних рішень, що, в свою чергу, зміцнить лояльність персоналу.

Література

1. Бублій М. П. Управління персоналом як процес створення та вдосконалення структурних змін банківської установи [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-4/doc/2/04.pdf>

2. Кар'єра. УкрСиббанк - банк позитивних змін. Офіційний сайт [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://ukrsibbank.com/about-bank/>

3. Храмов В., Бовтрук А. Основи управління персоналом: Навч.-метод. посіб. — К.: МАУП, 2001. — 112 с.: іл. — Бібліогр.: с. 109. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://studentbooks.com.ua/content/view/1089/42/>

Шпак Надія,
учениця 11 класу
КЛ «Маріупольського ліцею міста Києва».

ДІЯЛЬНІСТЬ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕТОРІВ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Управління активами інституційних інвесторів є надзвичайно важливою галуззю фінансів, яка спрямована на оптимізацію розподілу інвестиційних коштів в інтересах різноманітних інституційних інвесторів, таких як пенсійні фонди, страхові компанії, інвестиційні фонди, банки та інші фінансові установи. Діяльність з управління активами передбачає прийняття рішень щодо інвестування в різні фінансові інструменти та ринки з метою досягнення максимальної доходності при прийнятті прийняттого рівня ризику. Повномасштабне вторгнення не тільки оголило наявні проблеми, але й стало випробуванням для функціонування всієї фінансової системи. За таких умов виникла необхідність не зберігати звичний режим функціонування фінансових інститутів а розробити план дій щодо їх адаптації до нових умов Функціонування та створити підґрунтя для повоєнного відновлення

Проблеми діяльності з управління активами інституційних інвесторів на ринку фінансових послуг, інституційно-правового забезпечення та перспектив розвитку цього напряму фінансової діяльності розглядалися такими вітчизняними вченими як Криниця С. О., Левченко К., Пікус Р. В., Поплюхович В., Шолойко А. С., та зарубіжними вченими: Вільям Шарп, Джон Бейлі, Huyghebaert N., Vanhulle C., Serdar Çelik, Mats Isaksson.

Інституційні інвестори – це великі організації або установи, які здійснюють інвестиційну діяльність на фондовому ринку з метою отримання доходу або досягнення конкретних фінансових цілей, щодо збереження власних активів. До них відносяться інвестиційні фонди, страхові компанії та недержавні пенсійні фонди.

Кількість КУА, як головних інституцій, які здійснюють діяльність з управління активів за останні 5 років залишається на одному рівні НПФ. Найбільша частина ринку за кількістю суб'єктів в управлінні та обсягом їх активів припадає на інститути спільного інвестування, а серед НПФ та СК подібні послуги менш розповсюджені. В Україні існує значна перевага венчурних фондів над фондами інших правових форм. Структура активів недержавних пенсійних фондів близька до структури подібних організацій в розвинених країнах Європи, для яких характерним є більша частка утримуваних облігацій, переважно державних, однак в українських НПФ в управлінні КУА крім цього значна частка припадає

на готівкові кошти, що є досить негативним явищем. У поточному періоді підвищилася дохідність. У галузі управління активами інституційних інвесторів та адміністрування недержавних пенсійних фондів за цей період, зокрема для фондів, значну частку активів яких було інвестовано у цінні папери на організованих ринках.

Інституційні інвестори представляють собою великі фінансові установи, які здійснюють активну інвестиційну діяльність на ринку цінних паперів з метою досягнення прибутковості та виконання конкретних фінансових цілей щодо збереження свого капіталу. Ця категорія включає в себе інвестиційні фонди, страхові компанії та недержавні пенсійні фонди. Визначення діяльності з управління активами інституційних інвесторів охоплює комплекс стратегічних та оперативних заходів, спрямованих на оптимізацію інвестиційного портфелю та досягнення максимального фінансового результату. Ця діяльність включає аналіз характеристик інституційного інвестора, розробку та реалізацію інвестиційних стратегій, ефективний ризик-менеджмент, а також систематичний моніторинг та адаптацію інвестиційного портфеля враховуючи зміни в економічному середовищі.

Розробка інфраструктури для оптимізації взаємодії її недержавних пенсійних фондів та компаній з управління активами, в першу чергу для забезпечення стабільності пенсійних фондів та подальшого перетворення їх на джерело довгострокового інвестиційного капіталу за умови розбудови міцної інфраструктури вітчизняного фондового ринку, за рахунок збільшення кількості ліквідних та інвестиційно привабливих інструментів, спрощення процедур купівлі-продажу цінних паперів в першу чергу завдяки діджиталізації. Роль фінансового сектору у підтримці відновлення економіки України після війни та її подальша інтеграція в Європейський економічний простір може бути вирішальною.

Література

1. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу// URL: <https://www.uaib.com.ua/>
2. Клименко К. В. Інститути спільного інвестування: сутність, функції та місце в економічній системі. Ефективна економіка. 2013. №3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1874>
3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua>

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА»

Бочевська Марія,
3 курс, перший (освітньо-науковий) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
ОП «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване
природокористування»
Маріупольський державний університет

ЗЕЛЕНА ЕНЕРГЕТИКА ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ
ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Вичерпність ресурсів традиційних видів палива та проблеми екологічного забруднення навколишнього середовища, зростання цін на енергоносії породжує в суспільстві актуальне питання розвитку альтернативних джерел енергії [1].

До найбільш визнаних видів відновлювальних джерел енергії належать: сонячна, вітрова, геотермальна, гідроенергія, енергія біомаси та енергія доквілля. Відновлювальні джерела енергії можуть використовуватись для генерації різних видів енергії. Так, гідроенергія та енергія вітру використовуються виключно для виробництва електричної енергії. Енергія доквілля – для виробництва теплової енергії.

«Зелений» тариф – це не єдиний механізм стимулювання відновлюваної енергетики. У світі застосовуються і інші моделі підтримки виробництва чистої енергії, зокрема регулювання квотами із застосуванням системи «зелених» сертифікатів [2]. У даний час він діє у різних формах в 41 країні, у тому числі в більшості країн ЄС, Канаді, Китаї, Ізраїлі та Австралії.

«Наприклад, у Німеччині застосовується різноманіття стимулів, головним компонентом є «зелений» тариф (на 20 років). У таких країнах, як Великобританія, Бельгія, Болгарія, Італія, Польща, Румунія і Швеція виробники екологічної енергії отримують так звані зелені сертифікати, з допомогою яких держава забезпечує їм однакову дохідність незалежно від виду використовуваних відновлювальних джерел енергії [3].

«Термін дії «зеленого» тарифу в Україні – до 2030 року, що сприятиме активному розвитку відновлювальної енергетики. Наразі покладено нормативний та законодавчий

початок, а світовий та європейський досвід мають допомогти Україні триматися правильного курсу на шляху до повної енергетичної незалежності та високих екологічних стандартів.

Зелена енергетика є провідним елементом екологізації економіки, на користь даного твердження, наведемо конкретні приклади: альтернативна енергетика є дуже перспективною галуззю економіки, завдяки їй створюються нові робочі місця особливо в сільських регіонах, де будуються установки, що працюють на біомасі. Слід зауважити, що «зелена» енергетика зменшує викиди вуглекислого газу промисловими підприємствами й тепловими електростанціями та здатна зменшити антропогенний вплив на природу.

Література

1. Лавренчук В. А. *Інвестиції: українські реалії ринку альтернативної енергетики* URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=ipd_2012_22_9.
2. Олійник Н. *Управління «зеленим» бізнесом: можливості для України* URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/31946/sbfv_19_68.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
3. Герасименко Ю. В. *Розвиток «зеленого бізнесу» в контексті енергетичної та екологічної безпеки держави* URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/624.pdf>.

Буличова Марія,

3 курс, перший (освітньо-науковий) рівень вищої освіти, денна форма навчання,

ОП «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване

природокористування»

Маріупольський державний університет

ЗАБРУДНЕННЯ СВІТОВОГО ОКЕАНУ

Сучасний Світовий океан виступає перед викликами, що супроводжують значне антропогенне навантаження, порушення екосистем та загрози природній здатності до самовідтворення. Напружена екологічна ситуація, поля хронічного забруднення та необхідність забезпечення нормального функціонування Світового океану роблять екологічний моніторинг надзвичайно важливим.

Екологічний моніторинг Світового океану – це спостереження за його станом з метою його контролю, прогнозу й охорони. Тобто три складові моніторингу: спостереження за факторами дії на морські екосистеми і за їх станом, оцінка фактичного стану Світового океану, прогноз його стану і оцінка прогнозного стану. Комплексний глобальний моніторинг Світового океану вирішує не лише екологічні, а й господарські й економічні проблеми та забезпечує інформування про можливі надзвичайні ситуації та застерігає їх виникнення [2].

Актуальність теми визначена тим, що вода займає особливе положення серед природних багатств Землі. Водне середовище, яке включає поверхневі і підземні води називається гідросферою. Поверхневі води в основному зосереджені в Світовому океані, що містить близько 91 % усієї води на Землі. Поверхня океану (акваторія) становить 361 млн. кв. км. Вона приблизно в 2,4 рази більше площі суші – території, що займає 149 млн. кв. км. Якщо розподілити воду рівним шаром, то вона покриє Землю товщиною 3000 м. Вода в океані (94 %) і під землею – солоня. Кількість прісної води становить 6 % від загального обсягу води на Землі, причому дуже мала її частка (усього 0,36 %) є у легкодоступних для видобутку місцях. Більшість прісної води міститься в снігах, прісноводних айсбергах і льодовиках (1,7 %), що знаходяться в основному в районах південного полярного кола, а також глибоко під землею (4 %). Річний світової річковий стік прісної води становить 37,3-47 тис. куб. км. Крім того, можна використовувати частину підземних вод, що дорівнює 13 тис. куб. км. [4]

Серйозною проблемою для довкілля є пластик, який потрапляє до вод Світового океану. Оскільки океан знаходиться нижче за течією майже будь-якого місця на Землі, він стає приймачем для пластикових відходів, що утворюються на суші. Пластикове забруднення було вперше помічено в океані у 60-70 р.р. XX ст. вченими, які проводили дослідження планктону. Зараз океани та пляжі привертають найбільшу увагу науковців, які займаються скороченням пластикових відходів. Встановлено, що завдяки океанським течіям плаваючий пластик накопичується у п'яти субтропічних круговертях, які покривають 40 % площі Світового океану. До них належать субтропічні круговерті у північній і південній частині Тихого океану, субтропічні круговерті Північної і Південної Атлантики та субтропічний круговерть Індійського океану [1]. Також з ростом промисловості та сільського господарства води Світового океану стали забруднюватися нафтою та нафтопродуктами, різними відходами виробництва, побутовими стоками, радіоактивними речовинами тощо. Виникла реальна загроза забруднення океану, яка має характер міжнародної катастрофи. Під «забрудненням океану» розуміється пряме або побічне надходження речовин чи енергії в морське середовище, що несуть такі негативні впливи, як завдання шкоди живим ресурсам, небезпека для здоров'я людей, перешкоди морській діяльності, включаючи рибальство,

погіршення якості морської води.

Джерела забруднення океану нафтою досить різноманітні: надходження з континентів зі стоками, надходження з атмосфери, природний виток з надр, буріння на шельфі, викиди з суден у море, катастрофи суден. За останні 30 років, починаючи з 1964 року, пробурено більше 2000 свердловин у Світовому океані. Через незначні втрати щорічно виливається 0,1 млн.т. Об'єм забруднень через це джерело становить 2,0 млн. т./рік. Зі стоками промисловості щорічно потрапляє 0,5 млн.т. нафти. За останні роки при зростаючому об'ємі морських перевезень сирової нафти і нафтопродуктів і діяльність нафтових терміналів, аварійних ситуаціях із танкерів і суден щорічно потрапляє в море від 2 до 10 тис. тонн нафтопродуктів.

Піклуватися про охорону морів необхідно всім державам. Усе, що необхідно для життя – їжу, метали, енергію, воду, людина черпає з природи, в тому числі з морів і океанів. Охорона природи на суші та на морі – це турбота про народне благополуччя. Кожна людина повинна нести відповідальність перед природою як найважливішою частиною національного та загальнолюдського багатства, від якого залежить життя на Землі [3].

Забрудненість Світового океану викликає необхідність звернути увагу на нормативно-правову базу по збереженню морського середовища. Щоб зупинити цей процес, підписані міжнародні угоди, а більшість держав розробили свої національні законодавства, направлені на попередження забруднення морів та океанів.

Література

1. Михайлова Є. О. Забруднення Світового океану пластиком. – 2020. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25027/1/%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%84.%D0%9E.%D0%97%D0%B0%D0%B1%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D0%BA%D0%B5%D0%B0%D0%BD%D1%83%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BC.pdf> (дата звернення: 23.01.24)
2. Тимошенко Я. О. Глобальний моніторинг світового океану. URL: http://ecoconf.nau.edu.ua/files/2010/Zbirnyk_EBD_10.pdf#page=189 (дата звернення: 23.01.24)
3. Дуля А. Забруднення світового океану. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/15214/1/Rozwoj_April_2022_zbirnyk.pdf#page=154 (дата звернення: 23.01.24)
4. Синиця В. В. Актуальність проблеми забруднення світового океану. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/Zbirnik_konferencii_11_12_2013.pdf#page=212 (дата звернення: 23.01.24)

Ганна Колесник,
4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
спеціальність «Екологія»
Маріупольський державний університет

КОМПОСТУВАННЯ «ЗЕЛЕНИХ ВІДХОДІВ» ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ КЛІМАТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ

Стрімке протистояння змінам клімату та мінімізація викидів парникових газів є головним викликом, з яким стикається планета. У зусиллях боротьби з цим явищем, були укладені міжнародні угоди для розробки стратегій, що спрямовані на збільшення стійкості до зміни клімату в контексті сталого розвитку. У 2016 році країни взяли на себе зобов'язання дотримуватися стратегій з низьким вмістом вуглецю в рамках Паризької угоди, а також погодили «Global methane pledge» [3], спрямовану на зменшення викидів метану на 30% до 2030 року порівняно з 2020 роком. У цьому контексті управління відходами стає питанням глобального значення, оскільки звалища твердих побутових відходів утворюють відсоток від загальних глобальних викидів парникових газів та мають певний внесок у світові викиди метану, вплив якого більш ніж у 20 разів перевищує вплив вуглекислого газу.

Використання компостування представляє собою сталий підхід до переробки «зелених відходів» [1], оскільки отриманий компост служить цінним органічним субстратом, що ефективно реінтегрується в економічний цикл. Процес компостування органічних відходів передбачає використання аеробних мікроорганізмів для перетворення відходів у компост, який стає цінним ресурсом для покращення ґрунту. Метод сприяє зменшенню викидів парникових газів, забезпечуючи додатковий ефект екологічній стійкості. Зелені відходи, що піддаються компостуванню, характеризуються низьким вмістом мікробруднювачів, що сприяє виробництву компосту з необхідними властивостями, що відповідають високим стандартам якості та обмеженням для використання його в системах органічного землеробства.

Щоб забезпечити успішне компостування, необхідно враховувати фактори: температура, вміст вологи, швидкість аерації, кислотність, співвідношення карбону/нітрогену, якість сировини для компостування. Швидкість аерації є ключовим фактором, що визначає якість компосту та впливає на ефективність процесу. Методологія, спрямована на впровадження компостування в конкретному муніципалітеті, передбачає комплексне опитування та детальний аналіз морфології відходів для створення бази даних, розробку проєкту, що визначає потужності компостної станції, підкреслюючи екологічні та

практичні переваги.

Компостування відходів є стратегією, спрямованою на мінімізацію кількості твердих побутових відходів категорії захоронення, тобто орієнтованою на зменшення викидів парникових газів. При використанні компосту, слід враховувати ризики, пов'язані з вмістом важких металів, які можуть впливати на рослинний ріст. Оцінка поживної цінності компосту протягом усього процесу компостування є ключовою для забезпечення оптимального балансу поживних речовин та мінімізації ризиків, пов'язаних з високими концентраціями важких металів. Вирішення цих питань є необхідним етапом у практиці компостування, особливо в контексті ефективного управління відходами в міських територіях.

Взагалі, компостування є стратегією ефективного управління відходами, екологічно чистим рішенням для зменшення викидів парникових газів, сприяє відновленню родючості ґрунту та забезпечує циклічність ресурсів. Застосування компостування має великий потенціал для розв'язання екологічних та економічних проблем, пов'язаних із управлінням органічними відходами, та сприяє забезпеченню більш сталого способу життя для суспільства.

Література

1. M.Reyes-Torres, E.R.Oviedo-Ocana, I.Dominguez, D.Komilis, A.Sanchez. A systematic review on the composting of green waste: Feedstock quality and optimization strategies. Waste Managemen. 2018. Vol.77. p. 486-499.

2. S.Williams, X.Zhu-Baker, S.Lew, B. Croze, K.Fallan, W.Horwath. Impact of Composting Food Waste with Green Waste on Greenhouse Gas Emissions from Compost Windrows. Compost Science & Utilization. 2019. V.27, Is.1 p.35-45.

3. Launch by United States, the European Union, and Partners of the Global Methane Pledge to Keep 1.5C Within Reach.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_21_5766

Дубонос Микита,

2 курс, перший (освітньо-науковий) рівень вищої освіти, денна форма навчання,

ОП «Середня освіта. Фізична культура»

Маріупольський державний університет

УРБАНІЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ДОВКІЛЛЯ

Урбанізація, невід'ємний супутник сучасної цивілізації, перетворює наші сільські та природні простори в міські ландшафти, наповнені будівлями, транспортом та життєвою

активністю. Цей процес, хоча й сприяє соціальному та економічному розвитку, несе за собою низку серйозних екологічних проблем, які потребують нашої уваги та негайних заходів.

Однією з найактуальніших проблем є забруднення повітря. Заради зручності та ефективності транспортний рух стає необхідністю в міському середовищі, але його наслідки можуть бути руйнівними для якості повітря. Автівки, промислові установки та інші джерела викидів вносять в атмосферу смог, токсини та інші шкідливі речовини, які негативно впливають на здоров'я населення та екосистему.

Водні ресурси також піддаються серйозному тиску через урбанізацію. Розширення асфальтованих поверхонь призводить до зменшення водопроникності ґрунту, що впливає на рівень ґрунтових вод. Поширена використання хімічних речовин і промислових відходів може призвести до забруднення річок та озер, що ставить під загрозу водний басейн та природні екосистеми.

Згідно звітів, щорічно світ виробляє мільйони тонн відходів, і міське середовище – це головний споживач цього об'єму. Проблема відходів включає в себе неконтрольоване сміттєзвалище, відсутність систем вторинної переробки та несистематичне використання відновлюваних матеріалів. Це все разом створює глобальну екологічну загрозу та прискорює зменшення природних ресурсів.

Руйнування зелених зон та природних ландшафтів – ще одна проблема, що виникає через стрімке зростання міських територій. Знищення екосистем, втрата біорізноманіття та зменшення природних ландшафтів стають загрозою для екологічної рівноваги та психічного здоров'я населення.

Для розв'язання цих екологічних викликів необхідно вжити конкретних заходів на різних рівнях. Важливо розробити та впровадити стратегії сталого розвитку міст, зокрема, розбудувувати зручний громадський транспорт, стимулювати використання енергоефективних технологій та підтримувати ініціативи щодо відновлення зелених зон.

Наприклад, розвиток систем вторинної переробки та впровадження принципів "зеленого будівництва" може значно зменшити екологічний вплив міських об'єктів. Заохочення громадських ініціатив, спрямованих на збереження природи та впровадження екологічних технологій, також може внести вагомий внесок у стале міське середовище.

Урбанізація – це необоротний процес, і наша здатність зберігати баланс між міським комфортом та екологічною безпекою визначатиме якість нашого життя в майбутньому. Вирішення проблем урбанізації та їхній вплив на довкілля – це завдання, яке потребує спільних зусиль суспільства, бізнесу та влади. Тільки шляхом розуміння, активної участі та інновацій можемо забезпечити стале розвиток міст, зберігаючи при цьому непорушену гармонію між містом і природою.

Література

1. European cities influence travel behavior through parking reforms. URL: <https://newatlas.com/parking-reforms-result-in-reduced-car-use/17813/>.
2. Кичко, І. І., Маргасова, В. Г., & Холодницька, А. В. (2022). Антропотехногенні чинники впливу на безпеку водокористування в контексті урбаністичних процесів: причини, наслідки та методи протидії. Економічний простір, (179), 100-107. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/179-15>
3. Сергієнко Л. В. Стан наукових досліджень з проблем циркулярної економіки. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 12.

Зеленюк Анастасія,
здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Для подолання негативних тенденцій у розвитку агропромислового комплексу, швидшого вирішення продовольчої проблеми потрібно мати програму екологізації сільськогосподарського виробництва та переробної промисловості, яка б включала дві підпрограми: 1) екологізація сільського господарства; 2) прискорений розвиток виробничосбутової сфери агропромислового комплексу.

Найважливішим напрямком у розв'язанні задачі сталого розвитку сільського господарства є забезпечення відтворення природної родючості ґрунтів. Шляхи реалізації цього напрямку потрібно передбачати при розробленні підпрограми екологізації сільського господарства. До них відносяться перш за все боротьба з ерозією кислих ґрунтів, мінімізація техногенного впливу на ґрунти, ґрунтозахисні технології, біологічні методи захисту рослин, оптимальні сівозміни тощо [1]. Ці заходи з покращення якості ґрунтів є легкими, вони не вносять різких змін в екологічний баланс агроєкосистем, а, навпаки, сприяють підвищенню родючості ґрунтів. В цілому темпи деградації ґрунтів, зниження родючості зараз значно випереджають темпи проведення екологічних заходів.

Форсування здійснення природоохоронних і природопокращуючих заходів дозволяє поряд з екологічним ефектом отримати значну економічну вигоду. Проведення в повному обсязі протиерозійних заходів дає можливість збільшити виробництво продукції рослинництва майже на третину.

Сучасний екологічний стан у світі оцінюється більшістю ведучих дослідників як вкрай напружений. Глобальне погіршення стану навколишнього середовища, що ще не так

давно була загрозовою перспективою, сьогодні є об'єктивною реальністю, здоров'я населення в багатьох країнах світу знаходиться під серйозною загрозою, а найбільш гостро екологічні проблеми стоять в пострадянських країнах [2]. Обмеження негативного впливу сільськогосподарського виробництва сприятиме збереженню та відтворенню природно-ресурсного потенціалу, воно покликано сформувати екологічно комфортне середовище для життєдіяльності населення, забезпечити його екологічно чистою сільськогосподарською продукцією [3].

Чинні та перспективні стратегічні та програмні документи не повною мірою охоплюють сучасні тенденції щодо впровадження еколого-інвестиційної політики та переходу до «зеленої» економіки в галузі, в тому числі, з питань впровадження ресурсозберігаючих, енергоефективних, безпечних та екологічно чистих технологій виробництва та ведення сільського господарства, в тому числі органічних технологій, не враховують проблеми зміни клімату, внесок сільського господарства у викидах парникових газів та впровадження заходів щодо їх скорочення тощо.

Література

1. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року /за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с.

2. Третяк О.М. Фінансове регулювання використання та охорони сільськогосподарських земель у процесі ринкового обороту / О.М. Третяк // Економіка АПК. – 2015.

3. Ковальова О. В. Програмноцільовий підхід до управління еколого-спрямованим сільськогосподарським виробництвом / О. В. Ковальова // Економіка АПК. -2011.

Камка Віталій,

2 курс, другий (освітньо-науковий) рівень вищої освіти, денна форма навчання,

ОП «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Маріупольський державний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТЕРИТОРІЯХ З АКТИВНИМ МЕТАЛУРГІЙНИМ ВИРОБНИЦТВОМ

Актуальність теми: металургійне виробництво є одним із найбрудніших промислових виробництв. Воно супроводжується викидами в атмосферу, скидами у водні об'єкти та утворенням відходів, які негативно впливають на навколишнє середовище.

Основні проблеми: забезпечення екологічної безпеки на територіях з активним металургійним виробництвом є:

- Викиди в атмосферу. Викиди в атмосферу від металургійного виробництва містять такі забруднювачі, як дим (тверді частинки), сірчисті сполуки, азотні сполуки, вуглеводні, пестициди, важкі метали. Ці забруднювачі викликають погіршення якості повітря, а також можуть призвести до захворювань у людей і тварин.

- Скиди у водні об'єкти. Скиди у водні об'єкти від металургійного виробництва містять такі забруднювачі, як органічні речовини, важкі метали, кислоти, луги. Ці забруднювачі можуть призвести до забруднення поверхневих і підземних вод, а також до загибелі риби та інших водних організмів.

- Утворення відходів. Відходи від металургійного виробництва поділяються на тверді, рідкі та газоподібні. Тверді відходи включають в себе шлак, окалина, металобрухт тощо. Рідка відходи включають в себе стічні води, які містять забруднювачі, що зазначені вище. Газоподібні відходи включають в себе викиди в атмосферу. Ці відходи можуть призвести до забруднення навколишнього середовища, а також можуть бути використані для виготовлення нових матеріалів.

Для забезпечення екологічної безпеки на територіях з активним металургійним виробництвом необхідно вжити таких заходів:

- Впровадження нових технологій, які дозволяють зменшити викиди забруднювачів в атмосферу і воду.

- Встановлення очисних споруд, які дозволяють очищати викиди і скиди від забруднювачів.

- Впровадження заходів з переробки і утилізації відходів.

Впровадження нових технологій дозволяє зменшити викиди забруднювачів в атмосферу і воду за рахунок:

- Зменшення використання сировини і матеріалів.

- Використання ресурсозберігаючих технологій.

- Використання безвідходних технологій.

Встановлення очисних споруд дозволяє очистити викиди і скиди від забруднювачів за рахунок:

- Фізичних методів, які дозволяють видалити з викидів і скидів тверді частинки, жири, нафтопродукти тощо.

- Хімічних методів, які дозволяють видалити з викидів і скидів органічні речовини, важкі метали, кислоти, луги тощо.

- Біологічних методів, які дозволяють видалити з викидів і скидів органічні речовини.

Впровадження заходів з переробки і утилізації відходів дозволяє зменшити обсяги відходів, які потрапляють в навколишнє середовище. Ці заходи включають в себе:

- Переробку відходів, з метою їх використання для виготовлення нових матеріалів.
- Утилізацію відходів, з метою їх знищення або безпечного захоронення.

Залучення громадськості до вирішення проблем екологічної безпеки є важливим фактором успіху. Громадськість може сприяти вирішенню цих проблем шляхом: контролю за дотриманням підприємством вимог законодавства в галузі охорони навколишнього середовища; розробки та впровадження нових екологічних проектів; просвітницької роботи з населенням.

Література

1. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" (2017) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

2. Феценко О. Оцінка впливу діяльності металургійних підприємств на навколишнє природне середовище України. Економічна наука. 2016. с.28-с.23 URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2016/8.pdf

Мороз Дмитро,
здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТУ

З одного боку, екологізація пов'язана з виробничим процесом і спрямована звести до мінімуму екодеструктивний вплив транспорту на довкілля на всіх стадіях розвитку. З іншого боку, екологізація пов'язана з великими містами, в яких сконцентрований інноваційний потенціал, різноманіття екологічних проблем і потреба в сприятливому безпечному середовищі життєдіяльності. Пріоритетним напрямком розвитку у будь-якого міста нашої країни є створення безпечних умов життєдіяльності населення.

Екологізація транспорту є актуальною та важливою темою сьогодення. Адже в Україні досить гостро постає проблема забруднення довкілля від транспортної інфраструктури. Автомобільний транспорт стає найбільш значним джерелом забруднення атмосферного повітря та, як висновок, негативно впливає на стан здоров'я населення. Екологізація транспорту сприятиме зменшенню кількості небезпечних факторів у міському

середовищі, створенню сприятливих умов для життя і діяльності людини.

Великі міста стали безпосередніми учасниками екологізації транспорту. Згідно сучасного законодавства сприятливими умовами для життєдіяльності людини вважається стан середовища життєдіяльності, при якому відсутній будь-який шкідливий вплив його факторів на здоров'я людини і є можливості для забезпечення нормальних і відновлення порушених функцій організму.

Проблемою сучасних міст є посилення негативного екодеструктивного впливу на довкілля. Проте наявні проблеми екологізації транспорту. З одного боку, соціальні передумови «необхідності» досягли свого максимуму: нас не влаштовують погані дороги, застаріла техніка і технології, проблеми відходів тощо - проблеми, які при сучасному науково-технічному розвитку суспільства реально вирішити. Проте лише при поєднанні технологічних передумов з економічними формуються передумови «достатності», які здатні реально задовольнити соціальні передумови необхідності у сприятливому середовищі життєдіяльності населення шляхом тотальної ефективності або екологізації стилю життя, які успішно реалізуються в розвинених країнах світу. Задля досягнення даного рівня, Україні необхідно: забезпечення рівномірного і вільного руху; зниження інтенсивності руху та заборона руху вантажного транспорту у нічний час; перенесення транзитних магістралей і доріг для вантажного руху із житлових зон; побудова шумозахисних споруд та зелені насадження; створення на придорожній території захисних смуг; побудова прозорих захисних шумових екранів, вдосконалення організаційно-правового та економічного механізмів природокористування; розширення погляду на екологізацію, охоплення значно складніших систем, однією з яких є велике місто; чітке визначення пріоритетних напрямків екологізації транспорту міст та інституції, які б сприяли її реалізації.

Підсумовуючи, слід зазначити, що вирішення проблеми екологічності транспорту дасть можливість нам знизити рівень техногенного навантаження на довкілля, сприяти збереженню унікальних природних та історико-культурних ландшафтів, а також суттєво зменшити рівень захворюваності населення.

Література:

1. Синякевич І.М. Екологізація розвитку: суть, об'єктивна необхідність, принципи, інструменти, перспективи для України// Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. –2005. –Вип. 15.6. –С. 98-103
2. Дубодєлова А. В. Організаційно-економічні механізми екологізації виробництва на вітчизняних підприємствах / А.В. Дубодєлова, О.В. Юринець, М.М.Федорів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – 2011. –№ 698. –С. 156-162.

3. Транспортна екологія: навчальний посібник / [Запорожець О. І., Бойченко С. В., Матвєєва О. Л., Шаманський С. Й. та інші] . – Київ: 2017. – С. 360.

Терпелюк Владислав
здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ЗМІНА КЛІМАТИЧНИХ УМОВ НА ПЛАНЕТІ

Системні зміни клімату відбуваються через антропогенну діяльність – про це за останні десятиліття надруковано та написано у великій кількості наукових та науково – популярних праць.

Те, що на нашій планеті відбувається глобальне потепління – для всього населення вже не таємниця. І наслідки глобального потепління на собі може відчутти не лише людина, а й тварини, рослини, мікроорганізми, комахи [1].

В Арктиці зі швидкістю тануть льодовики, Європу охоплюють повені, засухи, у деяких Африканських країнах випадає сніг, що не притаманно для цих широт. Зміни клімату вже тут, серед нас.

Як казав начальник Гідрометцентру України Микола Кульбіда, вже не діє «народний календар» і традиційні прикмети щодо погоди, прогнози дедалі збуваються все рідше, ну насправді, в мобільному додатку може бути показаний сніг, а буде дощ, може бути злива, а сяяти сонце, що прийдеться одягнути окуляри. Якщо події так і далі будуть розвиватись у тому виді що вони є, взагалі буде важко вести мову й про наукове довготривале прогнозування погодних змін – може зникнути його опора та настане час постійної нестабільності погодних умов та явищ [2].

Дослідники вважають головним чинником негативних змін клімату «парникові гази», тобто це гази, які не дозволяють розсіюватися у просторі тепловому випромінюванню поверхні Землі і хмар. Потрібно розуміти, що сам по собі визваний парниковими газами парниковий ефект позитивно впливає на всі екосистеми, він є стабілізатором температури атмосферного повітря і є важливою передумовою розвитку біосфери та суспільства (кажучи простими словами, без цього ефекту на нашій планеті панувала б вічна зима, щоб було б не звично до того життя, що ми звикли). Якщо перераховувати, до основних парникових газів в атмосфері належать наступні: водяна пара (H_2O), двоокис вуглецю (CO_2), закис азоту (N_2O), метан (CH_4), озон (O_3) та останнім часом ще додають – хлорофторовуглеці (CFC) і гідрохлорофторовуглеці (HCFC), які виникають в результаті діяльності людини [3].

З початку промислової доби відсоток парникових газів в атмосфері почав збільшуватися. І як наслідок цього середня температура на Землі зросла на $0,7^{\circ}\text{C}$ (а є дані які інформують, що температура зросла на $1,9^{\circ}\text{C}$) від початку промислової ери та почалися негативні зміни клімату. Занадто велика кількість парникових газів не менш небезпечний для біосфери та нашої цивілізації, ніж їх нестача. Особливо небезпечними є хлорофторвуглеці та гідрохлорофторовуглеці, які, з одного боку, активно приймають участь у руйнуванні озонового шару, а з іншого – значно підсилюють парниковий ефект.

Людство близьке до незворотного глобального потепління. Таку гучну заяву зробила група експертів ООН, оприлюднивши наслідки на просторах інтернету в доповіді Міжурядової групи експертів за питань щодо змін клімату [4].

Ймовірно до 2040 року температура на Землі підвищиться на $1,5^{\circ}\text{C}$ перевищить рівень 1850 – 1900 років, про це йдеться у доповіді ООН.

Науковці попереджають, що підвищення температури на планеті більш ніж на $1,5^{\circ}\text{C}$ зможе викликати раптову зміну клімату, що може привести до того, що люди будуть помирати на відкритому повітрі через сильну спеку.

І потрібно розуміти, що якщо світ не зможе скоротити викиди, підвищення температури може скласти $2,0^{\circ}\text{C}$ до 2060 року і $2,7^{\circ}\text{C}$ до кінця століття. Урагани, повені, спека, та інші екстремальні погодні явища, за якими ми спостерігаємо зараз, стануть ще більш загрозливими [5].

Переглянувши доповідь можна зробити ключові висновки (автори доповіді вважають):

- Останні 5 років були найспекотнішими за всю історію спостережень з 1850 року.
- Швидкість підвищення рівня моря приблизно в три рази вища, ніж в 1901-1971 роках.
- Екстремально високі температури стали більш частими з 1950 років, а низькі – більш рідкісним явищем.

- Людський вплив (90%) є основною рушійною силою глобального танення льодовиків з 1990 років і зменшення арктичного морського льоду.

- Ситуація може стати гіршою, якщо потепління викличе петлі зворотного зв'язку, які призведуть до ще більших викидів вуглецю, що викличе за собою потепління клімату. Що зможе призвести до танення вічної мерзлоти в Арктиці або зникнення глобальних лісів.

- Якщо рівень викидів не знизиться в найближчі два – три десятиліття, то нагрів в 3°C виглядатиме як катастрофа. Якщо кількість викидів не зменшиться взагалі, то ми станемо на шлях до переходу від 4°C до 5°C , що є межею апокаліпсису.

Автори публікації вважають, якщо до 2040 при всіх сценаріях буде досягнута відмітка в $1,5^{\circ}\text{C}$. Якщо викиди не скоротяться, це станеться ще раніше.

Ми зможемо зупинити і, можливо, запустити процес зменшення температури, якщо

скоротити глобальні викиди удвічі до 2030 року. А якщо не саме зараз не розпочати боротьбу з глобальним потеплінням, то людство може не дожити до наступного століття [6].

Література:

1. Зміни клімату: людина проти природи і самої себе. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1613349.html>.

2. Як проявляється зміна клімату в Україні? URL: <https://ua.boell.org/uk/2020/06/09/yak-proyavlyayetsya-zmina-klimatu-v-ukraini>.

3. "Червоний код для людства": ООН попереджає про катастрофічні зміни клімату. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2021/08/9/245578/>.

4. Нинішнє століття може виявитися для людства останнім: генсек ООН про зміну клімату. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/10/12/242643/>.

5. AR6 Зміна клімату 2021: Основи фізичних наук URL: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/#outreach>.

Тези подано до 24.02.2022 р.

Токарчук Анастасія

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Із розвитком міст, транспортної та промислової інфраструктури з'явилося нове джерело забруднення атмосферного повітря - техногенне забруднення. Ступінь змін і масштаб наслідків залежить від інтенсивності, характеру та стійкості атмосферного повітря до антропогенного навантаження. Пізнання цих змін неможливе без виокремлення антропогенних процесів на фоні природних, для чого й організують спеціальні спостереження за різноманітними параметрами біосфери, які змінюються внаслідок людської діяльності. Саме у спостереженні за довкіллям, оцінюванні його фактичного стану, прогнозуванні його розвитку полягає сутність моніторингу.

Проведення моніторингу атмосферного повітря має на меті отримання первинних даних контролю за викидами та спостережень за станом забруднення; узагальнених даних про рівень забруднення на певній території за певний проміжок часу; узагальнених даних про склад та обсяги викидів забруднюючих речовин; оцінки рівня та ступеня небезпечності забруднення для довкілля та життєдіяльності населення; оцінки складу та обсягів викидів забруднюючих речовин [1].

Директивою 2008/50/ЄС Європейського Парламенту про якість атмосферного повітря та чисте повітря для Європи визначенні рамкові вимоги щодо контролю та оцінки якості атмосферного повітря. Метою даної Директиви є забезпечення наближення законодавства України до законодавства ЄС в частині стандартів якості атмосферного повітря щодо вмісту шкідливих забруднювачів атмосферного повітря, а також управління якістю атмосферного повітря.

У Донецькій області функціонує Автоматизована система моніторингу довкілля. Опорні пости спостереження за станом атмосферного повітря знаходяться:

- ОАПС-01. м. Краматорськ, вул. Ювілейна, 34;
- ОАПС-02. м. Маріуполь, пр. Металургів, 112;
- ОАПС-03. м. Маріуполь, пр.Перемоги, 21;
- ОАПС-08. м. Маріуполь, ул.Сеченова, 60;
- ОАПС-04. м. Миколаївка, Комунальне підприємство міської ради;
- ОАПС-05. м. Бахмут, вул. Маріупольська, 2а;
- ОАПС-06. м. Курахове, вул. Мечнікова,14;
- ОАПС-07. смт.Новолуганське, вул.Садова,30, водоочистна станція [2]

Автоматизована система моніторингу дозволяє контролювати показники забруднення атмосферного повітря за шкідливими речовинами віжповідно до Директиви.

Проведення моніторингу атмосферного повітря дає змогу отримувати дані та контролювати викиди, узагальнювати дані про рівень забруднення у Донецькій області; оцінювати склад та обсяги викидів забруднюючих речовин.

Література:

1. Мнацаканян В.Г. Впровадження системи екологічного моніторингу м. Маріуполь. *Екологія промислового регіону: матеріали науково-практичної конференції III екологічного Форуму, м.Краматорськ, 2018. С.53- 58.*

2.Автоматизована система моніторингу довкілля у Донецькій областів режимі дослідної експлуатації. URL: <http://193.110.113.83:8091/асемDR/WFWater.aspx>.

Тези подано до 24.02.2022 р.

Удовика Милана,
3 курс, денна форма навчання, ОП «Екологія»
Маріупольський державний університет
Івашенко Вікторія,
2 курс, денна форма навчання, ОП «Екологія»
Маріупольський державний університет

СТАЛЕ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ: ДОСВІД КРАЇН ЄС

До XVIII століття ліси були домінуючим видом рослинності у більшій частині країн Європи, покриваючи 70% поверхні суходолу. Проте, завдяки стрімкому розвитку промисловості, більша частина первинних лісів в країнах Європи була знищена, що призвело до великої кількості екологічних проблем та кризових явищ. Наразі в країнах ЄС діють суворі методи ведення лісового господарства, націлені на відновлення та реабілітацію лісових територій, збереження екосистем та природного біорізноманіття, а також особливої уваги приділено питанню щодо використання лісів як багатофункціональної системи.

За даними офіційної статистики, площа лісів в країнах ЄС продовжує стрімко збільшуватись, що дає можливість впливати на зміни клімату (зменшувати кількість парникових газів), а також використовувати ліси як один з елементів «зеленої» економіки в питанні переходу на відновлювальні джерела енергії тощо. Таким чином, можна стверджувати, що політика країн ЄС націлена на розвиток сталого (стійкого) лісокористування, що є одним з вагомих кроків досягнення сталого (врівноваженого) стану суспільства. Наприклад, до 2030 року в країнах Європи планується посадка трьох мільярдів додаткових дерев з повним дотриманням екологічних принципів – «the right tree in the right place for the right purpose» (правильне дерево повинно бути посаджене в правильному місці для досягнення правильної та конкретної мети). Щоб досягти поставленої мети була прийнята не лише Стратегія, а й сформована відповідна Дорожня карта посадки такої значної кількості дерев.

Для оцінки сталого розвитку лісів доцільно використовувати показник «загальна площа лісу», що дозволяє визначити не лише загальну кількість, а й займатись розробкою лісової політики, екології, питаннями управління лісним господарством країн ЄС, прогнозуванням, плануванням, ретроспективним аналізом тощо.

За даним 2021 року в країнах ЄС сконцентровано більше 220 млн. га лісу, що становить 5% від загальної площі лісів в світі. Загалом ліси покривають 40% території ЄС, а на шість країн-членів ЄС припадає дві третини його лісових площ. До таких країн відносять:

Іспанію, Францію, Німеччину, Польщу, Фінляндію та Швецію (рис. 1). Слід зазначити, що лісове покриття в країнах ЄС суттєво відрізняється за країнами. Наприклад, ліси таких країн як Фінляндія та Швеція – покривають більше 60% території країни, а в Нідерландах такий показник сягає лише 10%.

Слід акцентувати увагу, що лісові екосистеми дуже чутливі до антропогенного впливу і змін клімату. Так, одна із функцій лісів полягає у пом'якшенні наслідків зміни клімату, адже ліси здатні поглинати вуглецевий газ. За приблизними розрахунками, ліси країн ЄС поглинають до 430 млн тон атмосферного вуглецевого газу щорічно. Такий результат досягається завдяки проведенню політики сталого розвитку, розробці конкретних цілей та заходів до яких можна віднести наступні: проведення досліджень про вплив лісу на зміну клімату; дослідження властивостей лісу щодо поглинання вуглецевого газу; виробництво енергії з деревини та збільшення частки ВДЕ тощо. Одним із прикладів політики сталого розвитку є також процес секвестрації вуглецю в лісі, що є невід'ємним компонентом сталого управління лісами та лісовими екосистемами.

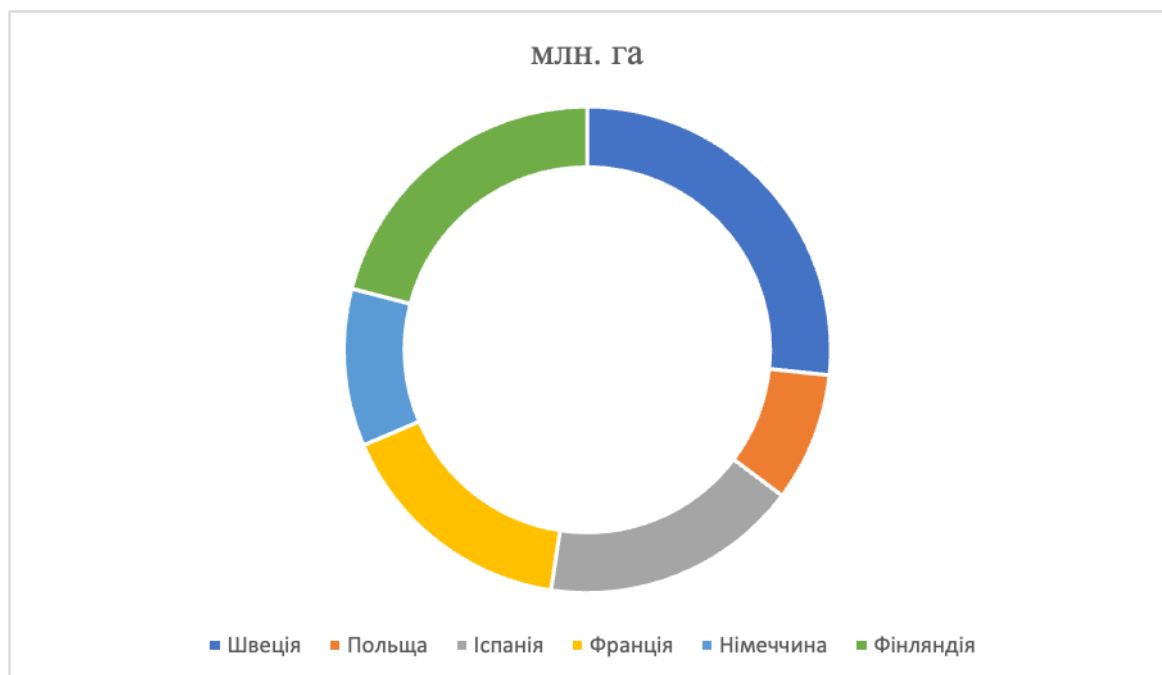

Рис. 1. Країни ЄС з найбільшою площею лісів, млн. га

Таким чином, політика країн ЄС щодо досягнення зеленого курсу та кліматичної нейтральності охоплює і сферу управління лісами, їх захист та збереження природного біорізноманіття екосистем. Політика країн ЄС акцентує увагу та необхідності сталого використання деревної біомаси та заохочує принципи циркулярної біоекономіки. Окрім цього увага приділяється і питанню багатофункціональності лісів, що відображається у

відповідних Стратегіях та розробці Дорожньої карти.

Література

1. Ліси Європи та їхній вплив на екологію. URL: <https://www.forester.org.ua/lisy-evropy-ta-yihnij-vplyv-na-ekologiyu/>
2. Нова лісова стратегія ЄС: про що потрібно знати? URL: <https://forest.gov.ua/news/nova-lisova-strategiya-yes-pro-shcho-potribno-znati>

Холодова Анастасія

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності «Екологія»

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ

На сучасному етапі становлення економіки стає актуальним загострення та поглиблення екологічних проблем. Причиною цього є активізація та інтенсифікація впливу людини на навколишнє середовище. Незважаючи на те, що в Україні за останній період значно скоротилось виробництво, триває процес деградації природно-ресурсного потенціалу.

Актуальним питанням для українських підприємств-ресуркористувачів вважається екологізація виробництва. Приймаючи рішення про покращення індивідуального виробництва, суб'єкти господарювання повинні керуватися не тільки своїми цинічними інтересами, але брати до уваги вплив на стан навколишнього середовища. Оскільки одним із завдань, що призводить до важливих екологічних втрат, вважається прагнення виробників отримувати прибутки за рахунок експлуатації застарілої техніки та технологій. В умовах негативного еколого-економічного середовища виникають важливі екологічні та соціально-економічні проблеми. Тому на сучасному етапі для України необхідно здійснення виваженої державної політики з екологізації виробництва на основі застосування передових ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій, а також формування екологічної культури цивілізації.

Екологізація промислового виробництва вважається одним із своєчасних завдань нашого часу, тому що без стабілізації екологічної ситуації в Україні неможливо гарантувати сталий довготривалий фінансовий розвиток. Крім того, програми зберігання навколишнього середовища ставляться до основних цінностей політики і директив Євросоюзу, що збільшує їх актуальність для країн-кандидатів, утримуючи у складі першочергових [1].

Одним із провідних напрямів вирішення проблем, які мають місце в еколого-економічній сфері, вважається складання рівноважної системи природокористування та

екологізації технологій в індустрії, енергетиці, будівництві, сільському господарстві, транспорті.

Загальний процес екологізації – це неоднозначний, системний підхід до об'єктивного світу і більше ґрунтовне усвідомлення ролі природи у житті.

У широкому значенні екологізація виробництва – це процес обов'язкового та почергового впровадження систем технічних, управлінських та інших рішень, що дозволяє збільшувати ефективність використання природних ресурсів, вдосконалювати або оберігати якість природного середовища на локальному, регіональному і масовому рівнях.

У соціально-економічному аспекті екологізація вимагає переходу від витратного принципу (він включає ефективність не тільки фінансово-ресурсних, а й природно-ресурсних витрат) до ресурсозберігаючих методів господарювання, відмови від екстенсивного розширеного вживання природних ресурсів, отримання максимуму корисності в умовах сировини та малозначне недотримання балансу функціонування навколишнього середовища.

Роль екологізації виробництва можна знайти через відповідні функції: відтворювальну, просторову, соціально-екологічну. Відтворювальна функція екологізації виробництва базується на можливості створення відповідних умов для зберігання і відтворення природного потенціалу з метою ефективного використання майбутніх поколінь. Просторова функція орієнтується науково-обґрунтованою системою екологічного районування, формуванням територіальних схем природокористування, виявленням розбіжностей зсередини еколого-економічних районів. Вона сприяє оптимізації розміщення продуктивних сил, оптимальному природокористуванню та охороні навколишнього середовища. Ключове завдання цієї функції – розвідка відповідних пропорцій між роботою людини та природою. Соціально-екологічна функція пов'язана з екологічним вихованням населення, збільшенням культури виготовлення.

Потрібно прийняти, що, не звертаючи уваги на підйом витрат на службу охорони навколишнього середовища, їх рівень явно недостатній для усунення екологічних проблем, що мають місце в Україні. Потребує вдосконалення і система інформування про стан природоохоронної роботи в Україні, а система характеристик, що характеризують ступінь застосування природних ресурсів у різних ареалах, вплив компаній різноманітних видів фінансової роботи на навколишнє середовище, якість подій в галузі охорони природи, зокрема інноваційного характеру, вживання підприємствами природних ресурсів та забруднення ними навколишнього середовища і т.п., не дозволяє отримати вичерпну інформацію.

На думку головних експертів [3] Україна має всі шанси реалізувати теорію стійкого розвитку за умови, що пріоритетними інвестиціями в розвиток екологічно безпечних

технологій будуть вкладення в сферу охорони водних ресурсів (близько 60% сукупних інвестицій), сферу охорони атмосфери та сферу охорони надр та раціонального застосування територій та зберігання заповідного фонду (10-12 %). Досить перспективним є використання біопалива, вітрової та сонячної енергії. Для України вважаються справжніми цифри 10-50% від спільної енергії, що скоєна, яку дасть нестандартна енергетика (біогаз, вітрові станції, дрібні гідроелектричні станції) вже в 2015-2020 рр. [2].

Отже, екологізація – це процес постійної і послідовної розробки та впровадження у процес виготовлення нових технологічних і управлінських рішень, які дозволяють збільшувати ефективність застосування природних ресурсів із збереженням або вдосконаленням якості навколишнього середовища.

Література

1. Вовк В. Вступ країн Центральної та Східної Європи до Європейського Союзу: вплив на екологічну політику та перспективи сталого розвитку (уроки для України). Резюме стратегічного дослідження Інституту громадянського суспільства. URL: http://www.icp.org.ua/files/241_1077193105_eu.doc (дата звернення 04.02.2021 р.).

2. Попова О.Ю., Герасименко Т.В. Особливості екологічно ініціативної стратегії розвитку промислових підприємств. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2018, № 36, С. 37—42.

3. Роль інноваційного потенціалу екологічної освіти і науки в збалансованому розвитку України. URL: <http://eco.com.ua>.

Тези подано до 24.02.2022 р.

СЕКЦІЯ
«ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ДИСЦИПЛІНИ»

Безуса Катерина,
4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Право»
Маріупольський державний університет

СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Тема суб'єктів господарювання є дуже актуальною в економічній науці та практиці. Суб'єкти господарювання - це різноманітні суб'єкти економічної діяльності, які здійснюють виробництво, обмін та споживання товарів і послуг.

Особливу актуальність тема суб'єктів господарювання має у контексті сучасних технологічних змін, глобалізації та змін у структурі економіки. Сучасні виклики вимагають адаптації суб'єктів господарювання до нових умов, впровадження інновацій, розвиток цифрової економіки та забезпечення конкурентоспроможності на ринку.

Поняття суб'єкта господарського права обґрунтоване теорією господарського права, яка виходить з того, що суб'єктами господарського права є учасники господарських відносин [2, ст.3].

Метою даної роботи є визначення поняття фізичних осіб як суб'єктів господарської діяльності. Визначення підстав припинення господарської діяльності фізичної особи. Визначення юридичної особи - суб'єкта господарської діяльності, порядку утворення, умов діяльності та підстав припинення. Розуміти особливості складання установчих документів.

Фізичні особи грають важливу роль у формуванні економіки та суспільства загалом. Їхня активність, рішення та участь у різних сферах економіки формують основу для розвитку та функціонування ринкових відносин.

Господарська діяльність фізичної особи може припинятися з різних причин, які можуть бути визначені законодавством країни чи регулюються внутрішніми правилами та умовами діяльності [2, ст. 6].

Ч. 1 ст. 55 Господарського кодексу України визнає суб'єктами господарювання учасників господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна,

крім випадків, передбачених законодавством. Наведене визначення дає підстави виділити наступні ознаки суб'єкта господарювання:

- по-перше, цей суб'єкт є учасником господарських відносин;
- по-друге, він безпосередньо здійснює господарську діяльність;
- по-третє, він наділений господарською компетенцією (сукупністю господарських прав і обов'язків), яку реалізує при здійсненні господарської діяльності, набуваючи при цьому нових прав і обов'язків [1].

Суб'єкт господарювання може бути створений за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також за рішенням інших органів, організацій і громадян способом заснування нового, реорганізації (злиття, приєднання, виділення, поділу, перетворення) діючого (діючих) суб'єкта господарювання з додержанням вимог законодавства [5, ст.1].

Відповідно до ст. 57 Господарського кодексу України установчими документами суб'єкта господарювання є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, — статут (положення) суб'єкта господарювання [3, ст. 1].

За загальним правилом суб'єкт господарювання підлягає державній реєстрації. Діяльність незареєстрованого суб'єкта господарювання, який підлягає державній реєстрації, забороняється [4, ст. 1].

Припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється способом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації — за рішенням власника (власників) чи вповноважених ним органів, за рішенням інших осіб — засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників, а у випадках, передбачених ст. 59 Господарського кодексу України, — за рішенням суду.

Підсумовуючи все вищесказане, можна дійти висновку, що тема суб'єктів господарювання важлива і широка, оскільки розглядає різні учасників економічного процесу. Вивчення цієї теми дозволяє зрозуміти структуру економіки, роль різних суб'єктів у виробництві, обміні та споживанні, а також їхній вплив на економічний розвиток. Загалом, розуміння ролі та взаємодії суб'єктів господарювання є важливою складовою для формування ефективної економічної політики, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та споживчої активності, а також для досягнення стійкого економічного зростання.

Література

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#top>

2. Кострицький І.Л., Нікуліна Н.А. Суб'єкти господарських правовідносин. «29» серпня 2016 р. 64 с.

3. Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України від 01.01.2016 , / (за ред. В.К. Мамутова). К.: Юрінком Інтер, 2009. 688 с. (Науково-практичний коментар до статті 59 Господарського кодексу України).

4. Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України від 01.01.2016 , / (за ред. В.К. Мамутова). К.: Юрінком Інтер, 2009. 688 с. (Науково-практичний коментар до статті 58 Господарського кодексу України).

5. Студентська бібліотека «Букліб». Поняття суб'єктів господарювання. URL: <https://buklib.net/books/23324/>

Демченко Марія,

4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,

освітня програма «Право»

Маріупольський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Враховуючи сьогоденні обставини, важко стверджувати про те, що механізм здійснення та реалізації господарської діяльності суб'єктами господарювання у період воєнного стану є налагодженим, а зміни – позитивними. Очевидно, що передумови та підстави введення воєнного стану в країні, незалежно від їх природи, негативно впливають та посягають на усталений та налагоджений порядок здійснення економічної та соціально-правової діяльності держави. Численні руйнування усіх сфер господарської діяльності, порушення та дефіцит у постачанні ресурсів, знищення критичної інфраструктури тощо, за своїм характером відчутно призводять до суттєвих ускладнень, у тому числі і стосовно повноцінної та якісної реалізації господарської діяльності, досягненні певних економічних та соціальних результатів, а також збереженні національного добробуту.

Слід зазначити, що господарська діяльність під час воєнного стану набуває свого особливого, спеціалізованого статусу, а відповідно, і порядку її врегулювання, адже під час дії зазначеного правового режиму перед державою постає єдина найголовніша ціль – забезпечення та підтримка обороноздатності країни, що перш за все має на меті захист державного суверенітету та територіальної цілісності, тому цілком логічно та обґрунтовано

стверджувати про те, що господарська діяльність, вчинювана суб'єктами господарювання за свою першорядну та переважну мету має саме ці визначні положення [3].

Метою даного наукового дослідження є з'ясування та аналіз ступеню впливу правового режиму воєнного стану на функціонування суб'єктів господарювання та здійснення ними господарської діяльності, а також дослідження спеціального порядку організації та легалізації здійснення господарської діяльності в умовах зазначеного правового режиму.

Статтею 417 Господарського кодексу України чітко регламентується, що господарські правовідносини в умовах запровадження воєнного стану регулюються зокрема Законом України «Про оборону України» [1]. Відповідно, ст. 16 зазначеного Закону містить у собі вичерпний перелік додаткових завдань та обов'язків, що покладаються на підприємства, установи та організації, а також їх посадових осіб незалежно від форм власності, у процесі реалізації ними господарської діяльності. Ці обов'язки законодавець диференціює таким чином: здійснення державних контрактів в наслідок проведення публічних закупівель у сфері оборонної діяльності країни; реалізація виробництва та забезпечення продукцією, товарами та послугами Збройні сили України та ін. військові формування; забезпечення заходів мобілізаційного характеру; досягнення соціального ефекту у вигляді реалізації процедур цивільного захисту тощо [6].

Важливо відзначити, що вищезгаданий законодавчий акт не містить у собі вичерпний список, покладених державою на суб'єктів господарювання завдань та обов'язків – так розширює коло правових обмежень стосовно реалізації господарської діяльності у режимі воєнного стану Закон України «Про правовий режим воєнного стану», п. 3 ч. 1 ст. 8 якого стверджує про можливість використання та залучення військовим командуванням трудових та ін. ресурсів, заходів та потенціалу підприємств, організацій та установ незалежно від їхньої форми власності в межах потреб держави стосовно підтримки та покращення обороноздатності країни і національної безпеки. Це може мати багатоаспектний свій прояв, починаючи від перетворення режиму роботи та умов праці таких підприємств, закінчуючи трансформаціями у виробничій сфері їх діяльності та господарській спрямованості [7]. У даному випадку надзвичайно важливим є звернути увагу на регламентовану ст. 43 Конституції України норму, що одночасно стверджує, що не є примусовою праця та робота, яка здійснюється згідно із законодавством про воєнний та надзвичайний стан [4].

Наступним обмежуючим положенням, що прямим чином врегульовує господарські відносини у режимі введеного воєнного стану є п. 4 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що стверджує про право військового командування у примусовому порядку відчужувати те майно, що знаходиться у приватній чи комунальній власності або у власності підприємства, державних господарських об'єднань тощо задля державних потреб

[7]. Незважаючи на те, що реалізація цього права військовим командуванням найбільш актуальна для прифронтової зони та зони активних бойових дій, у практичному житті такі соціальні реалії нажаль набувають своєї подальшої частоти. У цьому разі, слід зазначити, що Основний закон, а саме ст. 41 регламентує право повного відшкодування вартості об'єктів права приватної власності, що були примусово відчужені в умовах воєнного стану [4].

Щодо нормативно-правових актів державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання виключне значення займають і підзаконні акти органів виконавчої влади, в особливості, Постанова КМУ «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» № 314 від 18 березня 2022, що містить у собі суттєві положення стосовно процедури реєстрації та набуття законного права суб'єкта господарювання у сфері здійснення ним господарської діяльності, строків дії ліцензій та документів дозвільного характеру, порядку звернення, а також характер строків звернення на отримання певних публічних послуг, зазначених законодавством тощо [2].

Таким чином, з аналізу зазначеного нормативно-правового акту стає відомим, що під час дії воєнного стану суб'єкти господарювання мають можливість набувати право на здійснення господарської діяльності шляхом безкоштовного звернення до дозвільних органів, у тому числі органів ліцензування чи органів, що спеціалізуються на наданні публічних послуг із декларацією, що містить у собі конкретні ідентифікаційні відомості про провадження певного виду господарської діяльності, за виключенням тих видів, провадження яких в умовах воєнного стану на підставі декларації є законодавчо забороненим.

У той же час, Постановою КМУ від 07 липня 2022 року № 778 були внесені зміни до зазначеного підзаконного акту, зокрема були встановлені конкретні строки дії таких дозвільних документів, що є необхідними для провадження чітко зазначених видів господарської діяльності – такий строк становить 6 місяців з моменту набрання чинності поданої Постанови. Саме в межах цього строку суб'єкти господарювання, із дотриманням законодавчо встановленого порядку та способу, зобов'язані отримати декларацію, необхідну для провадження та здійснення господарської діяльності [5].

Доволі позитивним у даному випадку є факт подання декларації про провадження господарської діяльності незалежно від місцезнаходження або місця реєстрації об'єкта господарювання. Таким чином, подання декларації фізичною особою-підприємством можливо за допомогою Єдиного порталу державних послуг – «Дії», у той час, коли паперова форма подання декларації передбачає собою звернення до місцевих центрів надання адміністративних послуг із наступним наданням документу дозвільним органам, органам ліцензування тощо [5].

Таким чином, обґрунтованим є стверджувати про те, що правовий режим воєнного стану спричинив багатократні зміни та нововведення в усталену систему правового регулювання здійснення суб'єктами господарювання господарської діяльності, зокрема це стосується саме сфер державної реєстрації, ліцензування, декларування, отримання дозвільних документів на право здійснення певних видів господарської діяльності.

На даний момент, можна впевнено стверджувати про суттєві та доволі радикальні законодавчі зміни, що прямим чином супроводжують та сприяють зародженню, подальшому існуванню та розвитку на національному ринку малого та середнього бізнесу; активнішої підтримці національного виробника; залученню до здійснення господарської діяльності «починаючих» фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб, а також полегшенню процедури їх реєстрації/перереєстрації.

Література

1. Господарський кодекс України 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 01.12.2023 р.)

2. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 18.03.2022 р. № 314 : станом на 04 лист. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-п#Text> (дата звернення: 01.12.2023 р.)

3. Дяговець Д. О., Велієв Р. Є. Господарська діяльність в умовах воєнного стану. Приватне право в умовах війни : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 лист. 2022 р.). Одеса : Фенікс, 2022. С. 687-690.

4. Конституція України : від 28.06.1996 р. : станом на 01 січ. 2020 р. Київ : Ін Юре, 2006. 144 с.

5. Про внесення змін до постанови КМУ від 18 березня 2022 р. № 314 : Постанова Каб. Міністрів України від 03.05.2022 р. № 535 станом на 11 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-2022-п#Text> (дата звернення: 01.12.2023 р.)

6. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 01.12.2023 р.)

7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 10 жов. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.12.2023 р.)

Доброс Анастасія,
2 курс другий (магістерський) рівень освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Право»
Маріупольський державний університет

ПРАВО НА СТРАЙК: МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ АКТИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Найважливішим завданням держави є захист та гарантування прав та законних інтересів своїх громадян. Одним із таких прав, згідно з міжнародними договорами та українським законодавством, є право на страйк.

За даними Національної служби посередництва і примирення (далі – НСПП) упродовж 2020 року найманими працівниками було проведено 118 страйків та акцій соціального протесту (далі – АСП), у яких взяли участь понад 38 тис. найманих працівників. Найбільші прояви протестної активності мали місце у Донецькій (2 страйки та 18 АСП), Львівській (14 АСП), Волинській та Харківській (по 8 АСП) областях та м. Києві (23 АСП) [4].

Безумовно, той факт, що страйки періодично спалахують на теренах нашої держави, – тривожний сигнал як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики, орієнтованої на підтримання привабливого соціального клімату України. Як і раніше, страйк залишається дієвим засобом вирішення трудових спорів та потужним засобом тиску на роботодавця, незважаючи на достатньо складну процедуру його проведення та організації [10, с. 30].

Саме тому проблеми, пов'язані з його реалізацією, потребують вивчення та аналізу національного та міжнародного законодавства. Проблематика прав людини, зважаючи на її пріоритетність та важливість, завжди знаходилась у центрі уваги правників. Окремі питання конституційного права на страйк розглядали вчені: Г. В. Ахмедов, Н. Б. Болотіна, В. Я. Бурак, В. М. Дейнека, М. І. Іншин, А. М. Лушніков, Н. М. Лютов, К.Ю. Мельник, П.Д. Пилипенко, О.М. Потопахіна, С. М. Прилипко, М. В. Сокол, Г. І. Чанишева, Н. М. Швець, Я. Чуб, О. М. Ярошенко та ін.

Метою дослідження є вивчення проблем нормативного закріплення права на страйк, визначення відповідності актів чинного трудового законодавства, а також проекту Трудового кодексу України (далі – ТК України) нормам міжнародного законодавства.

На міжнародному рівні право на страйк закріплене у Загальній декларації прав людини від 1948 р. (стаття 20 – право на страйк у контексті права на свободу асоціацій)[3], Міжнародному пакті про політичні, економічні та соціальні права від 1966 р. (п.(d) ч. 1.

статті 8) [7], Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 р. (стаття 11 – свобода зібрань та об'єднань) [5].

Необхідно також зазначити, що Європейський суд з прав людини у справі *Schmidt and Dahlstrom v. Sweden* постановив, що право створювати профспілки і вступати до них включає право «мати можливість в умовах, які не суперечать статті 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 р., домагатися за допомогою своїх організацій захисту своїх професійних інтересів», що підтверджує охоплення правом створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів права на страйк [1, с. 130].

Право на страйк також закріплено в Європейській соціальній хартії (переглянутій) від 1996 р. (далі – Хартія) (п. 4 ст. 6 «право працівників і роботодавців на колективні дії у випадках конфліктів інтересів, включаючи право на страйк, з урахуванням зобов'язань, які можуть впливати з раніше укладених колективних договорів»). До того ж Хартія передбачає право законодавчо регулювати здійснення права страйк на національному рівні з урахуванням обмежень, встановлених законом для захисту державних інтересів, національної безпеки, прав і свобод людей, їх здоров'я та моралі [2].

На національному рівні право на страйк закріплено у ст. 44 Конституції України від 1996 р., де зазначено, що кожен, хто працює, має право на страйк для захисту своїх економічних та соціальних інтересів [6]. У розділі III «Страйк» Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 1998 р. визначено механізм реалізації проведення страйку [8].

У ст. 2 та ст. 2⁻¹ Кодексу законів про працю від 1971 р. (далі – КЗпП) страйк згадується лише у контексті рівності трудових прав громадян та право працівників на вирішення колективних трудових конфліктів. Немає сумнівів, що страйк як крайній засіб вирішення колективного трудового спору (конфлікту) можна розглядати як складову частину права на вирішення такого спору. Але як слушно зауважила Г. І. Чанишева за Констиуцією право на страйк є самостійним правом, а не складовою частиною права на вирішення колективного трудового спору [9, с. 71]. Треба зазначити, що у ст. 20 проєкту ТК України взагалі відсутнє закріплення права на вирішення колективних трудових спорів (конфліктів), а тільки закріплене право на страйк.

Отже, погоджуємося з думкою Г. Чанишевої про необхідність передбачити у чинному КЗпП самостійне право працівників на колективні дії, включаючи право на страйк.

Право роботодавців на колективні дії, проголошене в ч. 4 ст. 6 Європейської соціальної хартії (переглянутої), передбачає право на локаут, яке відсутнє в українських законодавчих актах. Це свідчить про те, що чинне законодавство України про вирішення колективних

трудових спорів (конфліктів), проєкт Трудового кодексу України не відповідають стандартам Хартії.

Таким чином, проаналізувавши міжнародне та національне законодавство, можна зробити висновок, що на сьогодні існує потреба приведення Кодексу законів про працю до відповідності міжнародно-правовим актам та Конституції України, шляхом закріплення у права на страйк, яке є самостійним конституційним правом. До того ж, вважаємо за необхідне узгодити положення КЗпП з Європейською соціальною хартією (переглянутої) у частині права на локаут, а також доцільно було б передбачити право роботодавців на локаут в ст. 20 проєкту ТК України.

Література

1. Ахмедов Г. В., Чуб Я. Право на страйк в українському законодавстві та у практиці ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 130-133.

2. Європейська соціальна хартія (переглянута): Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996 р. № 994_062. (у редакції на 07.09.2016). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 17.10.2023).

3. Загальна декларація прав людини: Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 14.11.2023).

4. Інформація про результати діяльності Національної служби посередництва і примирення за 2020 рік. URL: <https://www.nspp.gov.ua/home/struktura-nspp-5/13950-informatsiia-pro-rezultaty-diialnosti-natsionalnoi-sluzhby-poserednytstva-i-prymyrennia-za-2020-rik> (дата звернення: 17.10.2023).

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 (дата звернення: 14.11.2023).

6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР (у редакції на 01.01.2020р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2023).

7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966р. № 995_042. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_042 (дата звернення: 14.11.2023).

8. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998. № 137/98-ВР (у редакції на 06.11.2022). URL:

18.10.2023).

9. Чанишева Г. І. Колективні трудові права за Європейською соціальною хартією (переглянутою) і законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 69-73.

10. Швець Н. М. Право на страйк: особливості застосування та обмеження. *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). С. 30-37.

Казанкова Анастасія,

4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,

освітня програма «Право»

Маріупольський державний університет

ФРАНЧАЙЗИНГОВІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Створення власного бізнесу «з нуля» може виявитися вельми важким завданням, особливо коли обрана сфера виробництва товарів або надання послуг вже зайнята компаніями з відомим ім'ям і визнаною репутацією. У таких умовах майбутньому підприємцю може бути вигідніше скористатися вже наявним досвідом і ресурсами партнерів. У цьому випадку може виявитися корисним використання такої моделі бізнесу, як франчайзинг, більш відомого в Україні під назвою «комерційна концесія».

Широкомасштабне вторгнення російських військ на терени України змусило адаптуватися до життя в умовах воєнного стану. Бізнес-середовище, зокрема у сфері франчайзингу, відчуло суттєві зміни внаслідок негативного впливу на всі галузі економіки, що робить дану тему особливо актуальною.

Серед вчених, що досліджували питання договору франчайзингу, варто відзначити Т. М. Григоренко, С. І. Сприндис, Я. С. Протопопову, О. А. Підпригору, О. О. Підпригору, О. Святоцького, Р. Шишка, Г. Андрощука, І. Килимника та інших. Проте питання розвитку та функціонування франчайзингу в умовах воєнного стану залишається малодослідженим.

Метою цього дослідження є простеження розвитку франчайзингу в Україні перед виникненням воєнного конфлікту, а також вивчення його адаптації та перспектив в умовах воєнного стану.

Франчайзинг – це спеціальний спосіб організації бізнесу, при якому франчайзер передає іншому суб'єкту підприємницької діяльності (франчайзі) за визначену плату (роялті) право на здійснення певного виду підприємницької діяльності. Франчайзі діє від свого імені,

використовуючи технології, сировину, товарні знаки та бренди франчайзера. Загальний комплекс переданих прав і обов'язків має назву «франшиза», що в перекладі з англійської означає «привілей», «пільга», «особливе право» [6, с.242]. Цей підхід до бізнесу є ефективною моделлю масштабування, де обидві сторони – власник (франчайзер) та партнер (франчайзі) – мають вигоду: перший передає досвід, бренд та бізнес-модель, а другий звільняє власника від операційних завдань і сприяє швидшому росту компанії.

Комерційна концесія (або франчайзинг) відіграє важливу роль в системі економічних відносин, забезпечуючи баланс між інтересами великого та малого бізнесу, а також задовольняючи потреби споживачів. Українське законодавство не містить визначення договору франчайзингу або франшизи. За своїм змістом ці терміни еквівалентні поняттям «комерційна концесія» і «договір комерційної концесії», а регулювання обмежується Господарським та Цивільним кодексами України [2], [7]. Так, за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачу) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав із метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг [7].

Серед науковців продовжуються дискусії стосовно визначення юридичної природи угод франчайзингу та комерційної концесії. Головне питання полягає в тому, чи можна вважати угоду комерційної концесії ідентичною угодою франчайзингу, а різниця між ними виявляється лише в термінології, чи мова йде про різні юридичні явища [1, с.55].

Деякі вчені розглядають ці дві форми угод як ідентичні, стверджуючи, що різниця існує лише в назві, і що угода комерційної концесії є фактично тією ж самою угодою франчайзингу, але з певними особливостями, притаманними українському законодавству. Інша група дослідників, зокрема Т. В. Бачинський, О. В. Величко, Я. О. Сидоров, І. П. Смілянець, стверджує, що це дві різні угоди через те, що поняття "договір комерційної концесії" є більш вузьким, ніж "договір франчайзингу". У цьому контексті під "комерційною концесією" вбачаються угоди щодо передачі виключного права на продаж товарів (відомі також як "дистриб'юторські угоди") [1, с.56].

Основною відмінністю, на яку акцентують прихильники розрізнення цих двох видів угод, є глибший рівень співпраці та взаємодії сторін угоди франчайзингу. Чим більше ексклюзивних прав надає франчайзер франчайзі, тим більше віддаляється франчайзинг від комерційної концесії [1, с.56]. Дослідження показують, що як іноземні, так і вітчизняні франчайзери, що надають франшизи в Україні, в основному не використовують термін "комерційна концесія", оскільки не вважають його еквівалентом терміну "франчайзинг" [5, с.89].

Таким чином національне законодавство потребує гармонізації з міжнародними стандартами, оскільки Україна прагне повної інтеграції до Європейського Союзу і вступу до СОТ. Нинішні розходження у визначенні франчайзингу в праві ЄС та комерційної концесії в ЦК України створюють обмеження для міжнародних компаній при виборі бізнес-партнерів в Україні. Тому наразі актуальним стає уніфікація визначень цих правових категорій для гармонізації законодавства України з правовими стандартами Європейського Союзу.

Оцінюючи стан справ на українському франчайзинговому ринку перед початком війни, варто відзначити, що, незважаючи на випробування, пов'язані із коронакризою, франчайзинг продемонстрував динамічний і стабільний розвиток, що робить його одним із найбільш перспективних напрямів бізнесу в Україні. Спостерігався стійкий ріст у майже всіх галузях економіки, зокрема у галузі громадського харчування (пекарні, кав'ярні, стрітфуд), різноманітних послуг (від салонів краси до туристичних агентств), освіти та розвитку дітей (освітні та розвивальні центри), медицини та проєктів, пов'язаних із зміцненням здоров'я. Виникали нові тенденції, змінювався попит споживачів, і франчайзери адаптувалися до того, як еволюціонував світ [3, с.146]. Лідерами за кількістю франчайзингових точок в Україні є «Наша Ряба» (понад 2 500 торгових точок), «Нова Пошта» (понад 6 000 відділень), «Форнетті» (близько 500 точок) [6, с.244].

Після початку бойових дій та оголошення воєнного стану значна частина бізнесу фактично припинила свою діяльність через різноманітні моральні, психологічні та економічні труднощі, а також через неможливість функціонування підприємств, які опинилися в зоні бойових дій.

Незважаючи на воєнний конфлікт, більшість мереж франчайзингу успішно пристосувалася до складного періоду та зберегла свою ефективність. Про це на WEST FRANCH FORUM 2023, 15 червня, повідомив голова директорату Асоціації франчайзингу України, Андрій Кривонос [6, с.243].

За його словами, з моменту початку повноформатного конфлікту відзначилася "пауза" у розвитку галузі франчайзингу, яка тривала приблизно шість місяців. "Протягом цього періоду компанії активно переносили виробництва та надавали підтримку своїм франчайзі, особливо на фронтових та прифронтових територіях. В результаті в більшості випадків вдалося перемістити бізнеси в більш безпечні регіони. Франчайзинг виявився важливим інструментом для компаній у подоланні труднощів, а на сьогоднішній день дозволяє їм відновити нормальне функціонування", - розповів Андрій Кривонос про дії франчайзингового ринку під час перших місяців війни та адаптацію до нових умов [6, с.243].

У період воєнного стану важливо розглядати можливості релокації та розвитку бізнесу не лише на внутрішньому ринку, але й за його межами. Розглядаються варіанти, такі як

відкриття представництв чи франчайзингових об'єктів в інших країнах, що сприятиме підсиленню бренду, збільшенню капіталізації та захисту від форс-мажорних обставин.

На фоні військових подій українські компанії активно розширюють свою діяльність в Європі, що створює попит на українські франшизи. Компанія «Franchise Group», що спеціалізується на франчайзингу, зауважує значний приріст запитань щодо створення франшиз за кордоном у порівнянні з попереднім довоєнним періодом [4].

Навіть при існуючих недоліках і неузгодженостях українського законодавства, міжнародні та місцеві компанії, що працюють за франчайзинговими моделями, зуміли вигадати варіанти використання франчайзингової структури або впровадити альтернативні стратегії для розвитку свого бізнесу в Україні. Протягом значного періоду часу численні міжнародні бренди успішно керують своїми франчайзинговими підприємствами, включаючи такі відомі назви, як McDonald's, Papa John's, KFC та InterContinental, а також різноманітні місцеві франшизи у галузях харчової, роздрібної, сервісної та інших.

Отже, незважаючи на труднощі, пов'язані з воєнним станом, можливості для розвитку франчайзингового бізнесу залишаються відкритими. Ключовою є готовність приймати виклики, шукати нові можливості та діяти відповідально в умовах, які визначаються глобальною нестабільністю. Однак для залучення більшої кількості як вітчизняних, так і світових франчайзерів необхідно внести відповідні зміни до чинного законодавства, яке регулює договір комерційної концесії (франчайзингу). Пріоритетним залишається адаптація національної законодавчої термінології у відповідність світовим стандартам, зокрема: «комерційна концесія», «правоволоділець», «користувач» відповідно на «франчайзинг», «франчайзер», «франчайзі».

Література

1. Волосовська А.В., Окремі аспекти договору франчайзингу в Україні // Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах: збірник матеріалів круглого столу. Харків, 2018. С.54-57.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. С. 144.
3. Григоренко Т. М. Франчайзинг в Україні: реалії та перспективи розвитку в умовах воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2022. Т. 12, № 539. С. 145–153.
4. Козачук М. Рости правильно: як створювати і розвиватися за допомогою франчайзингу під час війни. Поради Franchise Group. URL: <http://surl.li/opval> (дата звернення: 26.12.2023).

5. Петришин Н.Я., Жежуха В.Й. Франчайзинг в Україні: стан і перспективи розвитку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Економіка»*. 2006. С. 87–91.

6. Сприндис С. І., Протопопова Я. С. Договір франчайзингу: історія та перспективи розвитку // *Інтеграція вищої юридичної освіти України з європейським освітнім простором – виклики внутрішньої безпеки під час воєнного стану* : матеріали з Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ломжа-Харків, 15 лют. 2023 р. Видавництво: MANS w Łomży, 2023. С. 242–245.

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40-44. С. 356.

Каплієнко Марія,

4 курс, четвертий (бакалаврський) рівень вищої освіти денна форма навчання
освітня програма «Міжнародне право»
Маріупольський державний університет

ГЛОБАЛЬНА БОРОТЬБА ЗА РІВНОПРАВНІСТЬ ТА ІНКЛЮЗИВНІСТЬ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛГБТ+ СПІЛЬНОТИ

Концепція традиційних цінностей передбачає незмінність певних суспільних ідеалів, норм та правил поведінки. Але у різних регіонах та у різні часи норми та правила відрізняються. Побиття людей камінням та інші насильницькі практики є традиційними для деяких спільнот. Чи можна схвалювати такі «традиційні цінності»? Чому ми вважаємо нормальним протиставлення «свого» та «чужого», «поганого» та «гарного», «чорного» та «білого», хоча світ набагато різноманітніший? Щоб зрозуміти, чому нас лякають рівними правами для ЛГБТ, ніби вони здатні спричинити апокаліпсис, варто спробувати проаналізувати, як саме рівність всіх людей може комусь із нас зашкодити?

Не всі випадки обмеження прав з певною неприпустимою ознакою є формою дискримінації. Для того, щоб таке обмеження було визнане дискримінацією, воно повинно мати нелегітимну мету та бути невиправданим. Іншими словами, якщо обмеження прав спрямоване на досягнення законної мети, такої як захист здоров'я чи безпеки суспільства в цілому, і воно є пропорційним досягненню цієї мети, то його не вважають дискримінацією. Це представляє собою найскладніший і найбільш суперечливий аспект у кожному випадку дискримінації. Для визначення меж обґрунтованості необхідно уважно проаналізувати кожен конкретний випадок, враховуючи як місцеві особливості, так і більший контекст [2].

У багатьох випадках, навіть якщо обмеження прав має законну мету, таку як захист громадського порядку, але існують альтернативні засоби досягнення цієї мети, які не зашкоджують певним групам, таке обмеження вважатиметься непропорційним. Європейський Суд з прав людини чітко стверджує, що лише у випадках наявності вагомих причин обмеження прав за неприпустимими ознаками може бути виправданим без порушення принципу недискримінації [1].

У той самий час, існують обставини, коли рівна обробка або неврахування значущих відмінностей в певних обставинах фактично може призвести до нерівності та дискримінації. Це відбувається у ситуаціях, коли існує вже наявний стан нерівності, і формально рівні умови лише сприяють утриманню дискримінації проти конкретної групи, яка вже довгий час існує у суспільстві. Наприклад, це може трапитися в разі ігнорування важливих відмінностей, пов'язаних із специфічними потребами людей, і в результаті рівна реалізація прав стає практично неможливою [3].

У підсумку, концепція традиційних цінностей стикається з різноманіттям норм і правил у різних регіонах і часах. Чи можна схвалювати такі "традиційні цінності" залишається відкритим питанням. Зазначається, що обмеження прав з певною неприпустимою ознакою не завжди є дискримінацією, якщо воно має законну мету і є пропорційним. Але визначення меж обґрунтованості вимагає уважного аналізу конкретного випадку, враховуючи місцеві особливості та більший контекст. При цьому, навіть якщо обмеження прав має законну мету, але існують альтернативні засоби досягнення цієї мети, не шкодуючи певним групам, таке обмеження може бути визнане непропорційним. Європейський Суд з прав людини визначає, що обмеження прав за неприпустимими ознаками може бути виправданим лише у випадках наявності вагомих причин. Зокрема, формально рівні умови можуть сприяти утриманню дискримінації у випадках, коли існує вже наявний стан нерівності.

Література

1. Крок вперед, два назад: Становище ЛГБТ в Україні в 2010 – 2011 рр. О.О. Зінченков, М.Г.Касянчук, А.В. Кравчук (Рада ЛГБТ-організацій України, центр «Наш світ», ЛГБТ-центр «ДонбасСоцПроект»). Київ: Центр «Наш світ», 2011. С. 10.

2. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» № 5207-VI від 06.09.2012 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>. (дата звернення 12.12.23).

3. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії дискримінації в Україні» № 2342 від 19.02.2013 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45813. (дата звернення 12.12.23).

Каратуманова Анастасія,
4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Міжнародне право»
Маріупольський державний університет

ТРУДОВА ІНТЕГРАЦІЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ: АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Особливе місце серед проблем осіб з обмеженими можливостями займає працевлаштування. Працедавці часто не готові приймати на роботу людей з інвалідністю, вважаючи їх менш продуктивними або некомфортними в роботі. Цю проблему можна вирішити, забезпечивши людей доступними робочими місцями та громадським транспортом, а також проводячи інформаційну кампанію, спрямовану на підвищення рівня толерантності в суспільстві. Люди з інвалідністю стикаються з низкою проблем, серед яких відсутність доступної інфраструктури, ефективної законодавчої бази, громадські стереотипи та відсутність навчальних закладів. Ці проблеми можна вирішити, скорегувавши законодавство, створивши спеціальний орган для контролю за його дотриманням і проводячи освітню роботу з населенням.

Гідне ставлення до осіб з інвалідністю вказує на високий рівень розвинутої демократичної держави та її усвідомлення невідкладних потреб своїх громадян. Порівняння можливостей між здоровими та інвалідами сприяє зміцненню соціальних зв'язків серед громадян країни. Особи з інклюзією неодмінно входять до складу кожної нації, а їхній догляд – не лише прагнення, але й обов'язок держави. Оскільки всі люди рівні, вони мають право на комфортне життя і можливість працевлаштування. Виходячи з цього, виграш від цієї інклюзивної практики не тільки для окремих осіб, але й для самої країни та її суспільства загалом.

У статті було доведено, що трудова інтеграція осіб з інвалідністю є не лише гуманним, а й економічно виправданим завданням. Люди з інвалідністю можуть внести значний внесок у розвиток суспільства, якщо їм будуть створені відповідні умови для працевлаштування.

У вітчизняному законодавстві закріплені основи для забезпечення трудової інтеграції. Однак, на практиці, ці положення часто не реалізуються. Одним з основних проблем є низький рівень працевлаштування осіб з інвалідністю, в Україні працевлаштовані лише 22% [2].

У європейських країнах трудова інтеграція осіб з інвалідністю є більш успішною. У багатьох країнах Європейського Союзу рівень працевлаштування становить понад 50%. Це досягається завдяки комплексу заходів, які впроваджуються державою та суспільством [3].

Підіймаючи питання про труднощі трудової інтеграції людей з інвалідністю, розкриваються кілька основних причин:

- низький рівень розвиненості законодавства у цій сфері;
- не ефективне застосування національних та міжнародних правових норм на практиці;
- поширені стереотипи в суспільстві стосовно осіб з особливими потребами;
- обмежена кількість спеціалізованих навчальних закладів, які можуть готувати фахівців із сфери інклюзії;
- обмежені можливості зайнятості для людей з інвалідністю, які часто зводяться до розумової праці та сфери послуг;
- фіктивне працевлаштування, яке вживається задля ухилення від штрафів за невиконання норм з працевлаштування осіб з інвалідністю на підприємстві [1].

Розв'язання цієї проблеми вимагає комплексу заходів як з боку держави, так і з боку громади. Зокрема, важливо, щоб держава вдосконалювала підготовку лікарів, що не лише сприятиме наданню ефективної медичної допомоги людям з відхиленнями здоров'я, але й підвищить загальний рівень медицини, зменшуючи кількість осіб із схожими вадами. Підготовка висококваліфікованих акушерів допоможе зменшити випадки народження дітей з інвалідністю, зокрема ДЦП, а професійні психотерапевти сприятимуть психологічній реабілітації осіб, які пережили стрес через інвалідність.

Також важливо створювати або модернізувати робочі місця так, щоб на них працювали особи з інклюзією, адаптувати громадський транспорт, вулиці та будівлі для зручного пересування інвалідів. Це не тільки сприятиме працевлаштуванню людей з інвалідністю, але й принесе державі додаткову економічну підтримку. Важливо будувати освітні та доосвітні заклади з урахуванням зручних умов для навчання людей з інвалідністю, а також обладнувати вже існуючі заклади відповідним обладнанням, щоб забезпечити рівноправність у правах для осіб з різними фізичними можливостями. Роботодавцям важливо розуміти, що люди з інвалідністю можуть бути ефективними працівниками за відповідних умов, і суспільству слід усвідомити, що рівність у правах для всіх людей – це основний принцип, який має бути вивчений ще з дитинства.

Ефективним рішенням цього питання можуть бути принципи європейського досвіду у трудовому влаштуванні осіб з обмеженими можливостями. На сьогоднішній день існує низка вакансій, де особи з обмеженими можливостями можуть знайти працевлаштування, головне завдання полягає в переконанні роботодавців у їхній працездатності. Для досягнення цієї

мети слід більше публікувати в мас-медіа інформацію про їхні успішні трудові історії. Також необхідно змінити стереотипне ставлення суспільства до осіб з інвалідністю, демонструючи, що вони можуть працювати на рівні здорових колег.

Література

1. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 05.12.2023).

2. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», чинний, поточна редакція — Редакція від 21.07.2023, підстава – [3191-IX](#). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 05.12.2023)

3. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 05.12.2023)

Курачицька Анастасія,
4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти,
денна форма навчання,
освітня програма «Право»
Маріупольський державний університет

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Вивчення принципів захисту суб'єктів господарювання та механізмів їх реалізації є важливим для розуміння основ господарського права та надзвичай актуальним задля якісного функціонування апарату забезпечення прав та інтересів суб'єктів господарювання.

Мета теми полягає в розкритті основних принципів захисту суб'єктів господарювання в Україні. Вивчення принципів захисту суб'єктів господарювання та особливостей їх функціонування є важливим для розуміння основ господарського права та актуальним задля забезпечення прав та інтересів суб'єктів господарювання.

Основні принципи захисту суб'єктів господарювання закріплені в Конституції України, Господарському кодексі України та інших нормативно-правових актах.

Відповідно до ст. 13 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання [3]. На виконання цієї вимоги, згідно зі ст. 20 ГК України, кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів шляхами, визначеними нормами чинного законодавства. А також особа має право

на самозахист свого права. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Самозахист — це вжиття особою контрзаходів, які не заборонені законом і не порушують суспільних моральних принципів. Інакше кажучи, суб'єкти господарювання мають право власними діями захищати свої права і законні інтереси, само захищатися. Іншими словами, це захист, який не звертається до суду [1].

Деякі вчені-юристи, зокрема О. Ф. Скакун, вважають захистом відновлення порушеного правового становища та притягнення правопорушника до юридичної відповідальності [5, с.5]. Водночас визначення відновлення поняття захисту цілком може бути використане для характеристики захисту в процесуальних правовідносинах, наприклад захист у правосудді, що певною мірою звужує його справжній зміст.

І. В. Головань під захистом прав суб'єктів господарювання має на увазі здійснення системи правових та організаційно-творчих заходів, спрямованих на забезпечення реалізації прав цих суб'єктів та запобігання їх порушенню [4, с. 512].

Захист прав суб'єктів господарювання – це сукупність взаємозалежних правових засобів, методів і форм, які використовуються у разі необхідності для забезпечення захисту суб'єктів господарювання при порушенні їх законних прав.

Права, свободи та законні інтереси всіх суб'єктів правовідносин захищаються незалежними та неупередженими судами, створеними відповідно до закону. Суб'єкти господарювання мають право звертатися до господарського суду за захистом своїх охоронюваних законом прав та інтересів, які порушені або оспорювані відповідно до створення господарського відділу, і вживати передбачених законом заходів щодо запобігання злочинам.

Принципи господарського права щодо захисту суб'єктів господарювання є важливою частиною регулювання відносин власності в економічній сфері. Про це свідчать вже відтворення у ст. 5 ГК конституційних основ правопорядку у сфері господарювання, закріплення загальних принципів господарювання у ст. 6 ГК та принципів підприємницької діяльності у ст. 44 ГК. Це дає підстави стверджувати, що законодавець послідовно наполягає на прийнятті особами, на яких спрямовані господарські законодавчі акти, як орієнтирів конституційних основ правопорядку у сфері економіки, засад господарської та підприємницької діяльності (загальних засад) [2; с. 27].

Неможливо розглядати принцип рівного захисту державою суб'єктів господарювання, не враховуючи його зв'язків з іншими галузевими принципами господарського права. До них належать: забезпечення господарського правопорядку та законності у сфері господарювання, захист економічної конкуренції та поєднання публічних і приватних інтересів у сфері

господарювання. Важливо, що принципи рівного захисту суб'єктів господарювання, захисту економічної конкуренції та захисту прав споживачів закріплені в Конституції України. Це дає змогу стверджувати, що вони як конституційні принципи впливають на розвиток усіх галузей [5; с. 6].

Принцип забезпечення господарського правового порядку і законності є одним із проявів принципу верховенства права у сфері господарського права. Як зазначалося вище, принцип рівного захисту суб'єктів є закріпленням загальних принципів рівності та справедливості та є складовою частиною принципу верховенства права.

Принцип захисту економічної конкуренції стосується захисту, який держава надає конкуренції у підприємницькій діяльності. З визначення змісту цього принципу вбачається зв'язок із принципом рівного захисту суб'єктів господарювання, що знаходить відображення у суб'єкті, який забезпечує захист, тобто державі.

Зв'язок між свободою підприємницької діяльності та її обмеженнями відображається в принципі поєднання публічних і приватних інтересів у комерційній сфері.

Забезпечення ефективного захисту суб'єктів господарювання є важливим завданням для держави. Воно сприятиме створенню сприятливого середовища для здійснення господарської діяльності в Україні, стимулюватиме інвестування та підприємництво, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників.

Підсумовуючи, можна сказати, що основні принципи захисту суб'єктів господарювання в Україні спрямовані на забезпечення їх прав та інтересів, створення сприятливих умов для здійснення господарської діяльності, стимулювання інвестування та підприємництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників.

Література:

1. Господарський кодекс України Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV.
2. Колодій А. М. Принципи захисту суб'єктів господарювання: монографія / А. М. Колодій. – К. :ЮрінкомІнтер, 2012. 208 с.
3. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. Ктїв, 1996 р.
4. Ніколенко Л. М. Господарське процесуальне право України : підручник /Л. М. Ніколенко; Маріуп. держ. ун-т. Одеса:Фенікс, 2011.512 с.
5. Феделеш Е.М. Характеристика принципу захисту суб'єктів господарювання: монографія / Е.М. Феделеш. Київ, 2010. 176 с.

Кутьїна Дар'я,
4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Міжнародне право»
Маріупольський державний університет

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ПРАВ ЛЮДИНИ

В умовах глобалізації в обговоренні проблеми прав людини на перший план виходить питання їх універсальності, з одного боку, і культурних відмінностей у їх визнанні та здійсненні - з іншого. Це зумовлено як необхідністю формування глобального права, що ґрунтується на універсальних засадах (якими є принципи прав людини), так і загостренням питання збереження культурної різноманітності світу.

Слід зазначити, що на початку XXI ст. (умовно після подій 11 вересня 2001 р.) певною мірою відбулося зменшення загальної віри у можливість прогресу людства в бік універсальних цінностей на основі глобалізації. Якщо до цих подій універсальність прав людини була більш-менш очевидною ідеєю в межах кантівського проекту вічного миру, а культурні відмінності виступали як додатковий фактор, то сьогодні більш проблематичним стає саме обґрунтування універсальності таких прав.

Спробою подолати крайнощі як універсалізму, так і партикуляризму є підхід, що розробляється сучасною комунікативною філософією права з позицій етики дискурсу (К.-О. Апель, Ю. Габермас). Згідно з цим підходом права людини як конкретизація універсальних моральних принципів виявляють себе тими нормами, на основі яких можливе мирне співіснування індивідів та різних культур і навіть їх співробітництво в умовах виникнення глобальних проблем. Така постановка питання дозволяє розв'язати, здавалося б, непримириме протиріччя між позиціями універсалізму прав людини і плюралізму культурної своєрідності, коли право на культурну ідентичність розглядається як значуще для всіх людей індивідуальне право [1, с. 87].

Проте виникає запитання: а чи не є ці суперечки навколо універсальності прав людини наслідком лише різної інтерпретації поняття прав людини та поняття універсального? Інакше кажучи, якою мірою права людини універсальні й якою мірою вони залежать від культурних умов їх існування та здійснення?

Права людини поєднують виключну важливість та універсальність [2, с. 9]. На відміну від «традиційних» теорій, які проголошують права людини універсальними тому, що це права, які кожна людина має саме як людина (отже, буття людини визнається основою володіння цими правами), Дж. Раз пропонує раціонально-ціннісний підхід до виправдання

універсальності прав людини: «Права не виникають з необхідністю із прав. Вони виникають із міркувань, як досягнути цінностей життя» [2, с. 10]. Наприклад, людина має право на освіту не завдяки належності до людського роду (в такому разі печерні мешканці в кам'яному віці теж мали б це право). Воно ґрунтується не на певному праві, а на універсальних положеннях — шанси досягнути повноцінного життя залежать від володіння навиками скористатися сприятливими можливостями, що є досяжними у відповідному місці та у відповідний час.

Критерієм ідентифікації прав людини Дж. Раз вважає те, що їх дотримання можна вимагати від кожного: «Ми ідентифікуємо права людини з тими правами, які відповідно до загальних умов життя мають всі люди, що сьогодні живуть, і це є додатковим приводом визнати, що дотримання таких прав може вимагати кожний, у тому числі люди та організації, які не пов'язані з цією країною» [2, с. 12].

Процесуальний аспект стосується інститутів, які мають легітимну владу розв'язувати спори стосовно меж прав і підтримувати їх дотримання. В ідеалі права людини мають здійснюватися без будь-якого інституційного втручання, проте вони здійснюються завдяки закону.

Життєва важливість неупереджених, ефективних і надійних інститутів для управління і здійснення прав людини підкреслюється автором через такі положення: по-перше, наявність людського права на щось обумовлює обов'язок встановити і підтримати неупереджені, ефективні та надійні установи для спостереження за виконанням і захисту його від порушень; по-друге, доки такі інститути існують, необхідно утримуватися від спроб примусового запровадження в життя права; по-третє, якщо з урахуванням обставин, що склалися, нема жодної перспективи, що неупереджені, ефективні та надійні інститути можуть з'явитися стосовно певного права, тоді це право не є правом людини, і ми маємо утримуватися від закликів його виконувати [2, с. 13].

Головні складнощі у змістовному плані пов'язані з необхідністю врахування саме діалектики універсального і різноманітного в розумінні та застосуванні прав людини. У деяких випадках виникає підозра, що вимоги в галузі прав людини є культурно упередженими, є ідеологічною вимогою, що ідеї Заходу мають переважати на всій земній кулі [3, с. 174]. Тому врахування складнощів, пов'язаних із культурним різноманіттям стосовно прав людини, є необхідною вимогою в умовах становлення глобального порядку. На прикладі права на здоров'я автор показав, що сама ідея здоров'я (як цінність, яку захищає відповідне право, зафіксоване в Декларації прав людини) є відносною з точки зору культури. Здоров'я має відношення до функціональних можливостей, і функціональні можливості стосуються типу дій, важливих для нормального успішного існування в певних умовах.

Право на здоров'я має достатньо загальний характер, щоб передбачити попередження інвалідності та інших несприятливих ситуацій, а останні є очевидними прикладами культурної відносності. Немає також єдиного способу встановити баланс між здоров'ям та іншими важливими речами.

Права людини є універсальними за своєю природою. Ця універсальність виявляється в декількох аспектах. У трансцендентальному аспекті — це права, які кожна людина має саме як людина, незалежно від юридичного простору та історичного часу. Проте в такому сенсі права людини виступають як дуже широка абстракція, що має значення регулятивної ідеї, але важко застосовується на практиці. Врахування цього аспекту дуже важливе для обґрунтування безумовності прав людини, але він має бути доповнений історичним підходом, у межах якого права людини вважаються «синхронно-історичними», тобто всі люди, що живуть сьогодні, їх мають. Поєднанням цих двох підходів є виокремлення такого аспекту універсальності прав людини, який підкреслює значущість прав людини, досягнення яких є метою в масштабах усього світу. Тобто права людини розглядаються як прояв певного ідеального виміру сучасного порядку, ідеал в умовах глобалізації.

Водночас на універсальність прав людини накладаються певні обмеження. Так, універсальність прав людини зовсім не означає їхньої уніформності, одноваріантності, а передбачає повагу до культурного різноманіття. Не є вони й абсолютними правами — в тому сенсі, що їх правильна інтерпретація і здійснення потребують врахування культурної різноманітності та інших суспільних особливостей. Тому в сучасних дискусіях слід утримуватися від крайнощів як абстрактного універсалізму, так і вузького партикуляризму.

Співвідношення універсальності та культурної різноманітності пронизує всю проблематику прав людини, проте якщо в їх розумінні наголос робиться на універсальності, то сфера їх здійснення має бути більш чутливою до культурної різноманітності, оскільки значною мірою залежить від створення неупереджених, ефективних і надійних інститутів.

Поєднання універсального і культурного у сфері прав людини в умовах глобалізації можливе лише на основі міжкультурного діалогу. Необхідно розробляти правила такого діалогу, важливою умовою якого має бути щирість, тобто комунікативність і партнерство, а не спроби нав'язати свою точку зору.

Слід критично ставитися не тільки до риторики абсолютної універсальності прав людини, а й до самої такої критики, тобто до тези про нездоланну фундаментальність культурних відмінностей між східними і західними культурами. Тому необхідно розрізняти ситуації нав'язування західних стандартів іншим культурам і дійсню важливість та універсальність прав людини для сучасного світу. Через недосконалість інститутів здійснення прав людини в деяких країнах не слід відкидати саму цю ідею. Нерідко аргумент

про фундаментальність культурних відмінностей використовується авторитарними режимами, які виправдовують відверті порушення прав людини посиланнями на «культурні особливості». Від політики «подвійних стандартів» слід відмовлятися всім учасникам сучасного діалогу щодо прав людини.

Література

1. Апель К.-О. Етноетика та універсалістська макроетика: суперечність чи доповнювальність? *Політ. думка*. 1994. № 3. С. 115–120 ; 1994. № 4. С. 85–92.

2. Raz J. Individual Rights in the World Order / Joseph Raz // IVR 24th World Congress «Global Harmony and Rule of Law» (September 15–20, 2009, Beijing, China). *Papers. Plenary Session. Beijing, 2009*. P. 1–17.

3. Алексі Р. Інституціоналізація прав людини в демократичній конституційній державі / Роберт Алексі // *Філософія прав людини* / за ред. Ш. Госепата та Г. Ломана ; пер. з нім. Київ: Ніка-Центр, 2008. С. 172–189.

Легкова Вікторія,

4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання

освітня програма 081 «Право»

Маріупольський державний університет

ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ СУДАМИ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності становлять велику суспільну небезпеку для економіки будь-якої держави, оскільки характеризуються комплексністю, латентністю, поширеністю, різноманітністю проявів та комплексом захищених суспільних відносин.

Варто відзначити, що залежно від безпосереднього об'єкту ця група кримінальних правопорушень поділяється на такі види:

- кримінальні правопорушення у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (прикладом може слугувати стаття 200 ККУ);

- кримінальні правопорушення у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (прикладом може слугувати стаття 209, ККУ);

- кримінальні правопорушення у сфері банкрутства (прикладом може слугувати стаття 219 ККУ);

- кримінальні правопорушення у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (прикладом може слугувати стаття 224 ККУ);

- кримінальні правопорушення у сфері приватизації державного та комунального майна (прикладом може слугувати стаття 233 ККУ) [0, с. 27].

За останні роки Верховний Суд України ухвалив численні висновки, спрямовані на захист корпоративних інтересів. В умовах воєнного часу такі заходи надзвичайно важливі, адже підприємницька діяльність у нашій державі потрібна як ніколи. Наразі через наслідки податкових перевірок підприємства стикаються не лише з донарахуванням податкових зобов'язань та нарахуванням штрафів, а й з ризиком порушення кримінальної справи за фактом податкового правопорушення.

Найпоширенішими кримінальними правопорушеннями у сфері господарської діяльності виступають кримінальні правопорушення передбачені: ст. 212 «Умисне ухилення від сплати податків» КК України від 05.04.2001 № 2341-III та нині декриміналізована ст. 205 «Фіктивне підприємництво». Додатково, службовим особам інкримінують й інші статті (ст.204, 205-1, 209, 212, 212-1, 216, 218-1, 219, 222, 366, 367 КК України) [0].

У рамках нашого дослідження, вважаємо, що варто відзначити окремі аспекти практики притягнення судами до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності:

1. Що стосується легалізації майна, то відповідно до Постанови ККС у справі № 667/5470/14-к від 13 лютого 2020 року: не доведено, що кошти, внесені в якості оплати укладених угод на придбання автомобілів, були одержані злочинним шляхом та належать обвинуваченим. Також не було встановлено спеціальної мети легалізації – надання правомірною вигляду володінню, користуванню і розпорядженню предметами, визначеними ст. 209 КК України, тобто не надано доказів, які б підтверджували настання події злочину, передбаченого ст. 209 КК України. Виходячи з даного рішення, касаційну скаргу прокурора задоволено частково [0].

2. Цікавою для огляду є також Постанова ККС ВС від 25.01.2022 року по справі № 753/13615/21 якою відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою прокурора на ухвали судів першої та апеляційної інстанцій. Зі змісту даного рішення вбачається, що судом першої інстанції закрито кримінальне провадження відносно особи за ухилення від сплати податків та службове підроблення у зв'язку із закінченням строків давності притягнення її до кримінальної відповідальності. При цьому, суд вірно застосував ч. 1 ст. 5 КК України (зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі), оскільки редакція ст. 12 та ст. 49 КК України, яка діяла на час прийняття судом рішення поліпшувала становище обвинуваченого [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

3. Постанова ККС ВС від 28.09.2022 року по справі № 726/574/13-к. Дане рішення суду винесено в рамках кримінального провадження щодо сукупності кримінальних правопорушень, у тому числі й ухилення від сплати податків, які прокуратура інкримінувала гендиректору комунального підприємства (далі – КП). ККС ВС залишив касаційну скаргу у цій справі без задоволення, а виправдувальний вирок суду першої інстанції та постанову апеляційного суду, якою він був посилений, залишив без змін [0].

4. Вирок Голосіївського районного суду міста Києва по справі N 752/5718/19 від 05.06.2023 року. В якому наголошується, що кримінальна відповідальність настає не за просте несплату податків, зборів чи інших обов'язкових платежів у встановлений строк, а за умисне ухилення від їх сплати. У зв'язку з цим суд повинен встановити, що особа мала намір не сплачувати повністю або частково належні до сплати податки, збори, інші обов'язкові платежі. Особу визнано у даному випадку невинуватою у пред'явленому обвинуваченні у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 212 ККУ [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

5. Вирок Галицького районного суду Івано-Франківської області по справі 341/1282/17 від 16 листопада 2023 року. Щодо придбання та зберігання підроблених марок акцизного податку та незаконне виготовлення алкогольних напоїв шляхом відкриття підпільного цеху. Призначаючи покарання, суд врахував ступінь тяжкості вчинених кримінальних правопорушень, які кваліфікуються за ч.2 ст. 204 ч. 1 ст. 199 ККУ особу винного, який раніше не судимий, на обліку нарколога та психіатра не перебуває, негативних характеризуючих даних особи суду не надано. За вироком суду, особу визнано винуватою у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 199 ККУ та ч. 2 ст. 204 ККУ [0].

Таким чином, навіть маючи достатньо судової практики, рішення у вищевказаних категоріях справ не є загальними та прийнятними для кожної справи. Аналізуючи цьогорічні висновки Верховного Суду України, можна стверджувати, що суди врешті відмовились від формалізму і стали більше орієнтованими на досягнення справедливості. Забезпечення балансу інтересів, захист бізнесу і підтримка економіки держави сьогодні є пріоритетними напрямками в роботі всіх державних органів, в тому числі і судових. Окрім того, при розгляді даної категорії справ не варто забувати про перевірку доказів зібраних стороною обвинувачення на предмет їх допустимості, оскільки за правилами ч. 2 ст. 86 КПК України суд не може посилається на недопустимий доказ при ухваленні судового рішення. Саме через цей аспект, не враховується належність доказів при розгляді справ, та суди приймають рішення виходячи з матеріалів справи.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26, Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Постанова Касаційного кримінального суду у справі № 667/5470/14-к від 13 лютого 2020 року. Онлайн-закон. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87733183>
3. Постанова Касаційного кримінального суду у справі № 667/5470/14-к від 13 лютого 2020 року. Онлайн-закон. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/102812327>
4. Постанова Касаційного кримінального суду у справі № 726/574/13-к від 28.09.2022 року. Онлайн-закон. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/106621759>
5. Вирок Голосіївського районного суду міста Києва по справі N 752/5718/19 від 05.06.2023 року. ЛІГА:Закон. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/111312846>
6. Вирок Галицького районного суду Івано-Франківської області по справі 341/1282/17 від 16 листопада 2023 року. Онлайн-закон. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/114942208>
7. Вознюк А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 2020. № 20 (2). С. 21-32.

Легунова Неллі,

4 курс перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,

освітня програма «Право»

Маріупольський державний університет

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

За своїм змістом злочинність неповнолітніх являє собою кримінальну активність віком від 11 до 18 років. Характер і спрямованість кримінальної активності у цей період становлення як дорослої особистості визначається несприятливими умовами формування й розвитку, віковими особливостями мотивації, способом життя, а також впливом дорослих, які мають кримінальний досвід.

Варто відзначити, що, на нашу думку, неповнолітні стають на шлях вчинення кримінально протиправних діянь через:

по-перше, їх втягують у кримінально протиправну діяльність втягують дорослі, які мають кримінальний досвід;

по-друге, через заборонену (протиправну) поведінку діти в ігровій чи протестній формі самовиражаються, спотворено реалізують право на самостійність (дорослість);

по-третє, вчинення кримінальних правопорушень – це захисна реакція на соціальну безпорадність, відчуття покинутості, невизначеність і страх перед майбутнім;

по-четверте, кримінально протиправні поведінка виступає засобом адаптації до складних умов життя, боротьби за виживання у будь-який спосіб.

Проявами злочинності неповнолітніх є близько десяти найбільш поширених серед дітей видів кримінальних правопорушень, серед яких крадіжки, хуліганства, убивства, тілесні ушкодження. Окрім того, що неповнолітні є особи, які вчиняють кримінальні правопорушення, вони також є потерпілими особами. У регіональному розрізі злочинність неповнолітніх інтенсивніше поширюється на території промислових, густонаселених східних і південно-східних регіонів, де завжди спостерігається складна криміногенна ситуація.

Як показують кримінологічні дослідження, структура кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми, впродовж багатьох років залишається стабільною. Найбільша питома вага припадає на кримінальні правопорушення проти власності (в середньому – 75 %), кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту (10 %), кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів і злочини проти громадського порядку (по 4 % кожна група), проти життя й здоров'я особи (1,5 %), решта – інші [1, с. 45]. Окрім того, останнім часом намітилася тенденція до певного зростання частки злочинів проти власності, а також незаконного заволодіння транспортними засобами [2, с. 23].

Частина 2 ст. 22 КК України визначає вік від чотирнадцяти до шістнадцяти років злочинів неповнолітніми за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Як стверджують деякі дослідники діти починають експериментувати із вчиненням правопорушень і суспільно небезпечних діянь, як правило, з 11 років. З цього віку за вчинення суспільно небезпечних діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, неповнолітні правопорушники поміщуються до приймальників-розподільників для дітей. Частина з них за рішенням суду направляється до спеціальних навчально-виховних закладів [1, с. 78].

Отже, головним завданням для зниження рівня злочинності неповнолітніх у державі є підвищення впливу суспільства на неповнолітніх. Саме від оточуючого середовища неповнолітніх залежить формування думки, що «чужих» дітей не буває та кожен громадянин несе відповідальність перед суспільством і державою за виховання дітей. Окрім того,

враховуючи наступні тенденціями (гіперболізацією корисливої мотивації, зумовлену важкими життєвими обставинами та боротьбою за виживання в агресивному середовищі; зростання рівня вуличного насильства у містах; конвергенцією різних форм кримінально протиправної поведінки; збільшення частки повторності та рецидиву кримінально протиправних діянь; втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність близькими особами), вважаємо за необхідне розробити Комплексну програму щодо протидії злочинності неповнолітніх, врахувавши у тому числі й збройний конфлікт в Україні як причину її поширення.

Література

1. Кармазіна О. О. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: зб. статей, від. за вип. Київ: Держкомстат України, 2015. 78 с.
2. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження: монографія / В. В. Голіна, В. П. Ємельянов, В. Д. Воднік та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни та В. П. Ємельянова Харків: Право, 2006. 286 с.

Лосева Вікторія,

4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,

освітня програма «Право»

Маріупольський державний університет

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Кіберзлочинність є однією з найактуальніших проблем сучасності. Зростання її масштабів та досконалості, а також динаміка розвитку інформаційних технологій створюють значні виклики для держав у сфері забезпечення кібербезпеки.

В Україні кіберзлочинність також є серйозною проблемою. За даними Оперативного центру реагування на кіберінциденти Державного центру кіберзахисту Держспецзв'язку, у III кварталі 2023 року було зареєстровано 355 кіберінцидентів, що на 46% більше, ніж у попередньому кварталі.

Зростання кількості кіберінцидентів у III кварталі 2023 року є тривожним сигналом. Воно свідчить про те, що Україна залишається в зоні кіберризиків, незважаючи на воєнний стан [2].

Основними викликами у сфері протидії кіберзлочинності в Україні є: по-перше, зростання складності кіберзлочинів, адже кіберзлочинці використовують все більш

досконалі технології та методи, що ускладнює їх виявлення та розслідування; по-друге, міжнародний характер кіберзлочинності, оскільки кіберзлочинці часто діють з-за кордону, що ускладнює їх переслідування; по-третє, недосконалість нормативно-правової бази у сфері кібербезпеки оскільки чинне законодавство України не в повній мірі відповідає сучасним викликам кіберзлочинності.

У зв'язку з цим, дослідження кіберзлочинності в Україні є важливим для розробки ефективних заходів щодо її протидії.

Перш за все, варто погодитися з думкою О.О. Кирбят'єва про те, що кіберзлочин – це суспільно небезпечне діяння, що вчиняється з використанням Інтернету та спрямоване на порушення безпеки комп'ютерних систем, програм або даних [1, с.165]. Кіберзлочинність в Україні регулюється як кримінальним законодавством, так і спеціальними законами.

Одним із основних правових джерел щодо запобігання кіберзлочинності в Україні є Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Цей закон визначає кіберзлочин як суспільно небезпечне діяння, що вчиняється з використанням Інтернету та спрямоване на порушення безпеки комп'ютерних систем, програм або даних. Відзначимо, що мета кіберзлочинів може бути різною, зокрема, розкрадання або руйнування інформації, дестабілізація ситуації в країні, крадіжка необхідних (конфіденційних) даних, виведення з ладу державних інституцій, техніки, заподіяння іншої матеріальної шкоди [5].

Кримінальні правопорушення, які вчиняються з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж, є різноманітними за своїм характером і спрямованістю. Вони можуть бути спрямовані на порушення порядку використання інформаційно-телекомунікаційних мереж, на незаконне використання комп'ютерної інформації, на фальсифікацію комп'ютерної інформації, на несанкціонований доступ до комп'ютерної системи або мережі, на поширення шкідливих програм тощо. Проте, при більш детальному аналізі усі ці правопорушення мають одну загальну ознаку: вони вчиняються з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж, але не позбавлені і певних особливостей, до яких варто віднести:

- такі правопорушення можуть вчинятися дистанційно, без безпосереднього контакту між злочинцем і потерпілим;

- вони можуть мати міжнародний характер, оскільки інформаційно-телекомунікаційні мережі є глобальними;

- вони можуть мати масовий характер, оскільки інформаційно-телекомунікаційні мережі дозволяють охопити велику кількість людей.

Саме зазначені вище особливості створюють додаткові труднощі для розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж.

Законом України від 24.03.2022 № 2149-IX [4] внесено зміни до ст. 361 КК України (визначено кваліфікуючою ознакою цього складу кримінального правопорушення під час воєнного стану). Це пов'язано з тим, що в умовах воєнного стану кіберзлочини можуть мати більш небезпечні наслідки, ніж у мирний час. Наприклад, кібератаки на критичну інфраструктуру України можуть призвести до порушення роботи важливих систем, таких як енергопостачання, водопостачання, транспорт тощо. Також кіберзлочини можуть використовуватися для підтримки війни росії проти України. Наприклад, кіберзлочинці можуть використовувати свої можливості для: розвідки інформації про позиції та пересування українських військ; інформування російських військ про розташування українських об'єктів; дискредитації українських органів влади та громадських діячів тощо. Тому, посилення відповідальності за кіберзлочини, вчинені в умовах воєнного стану, є важливим елементом комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня кібербезпеки України.

Варто погодитися з позицією М. О. Кравцової про те, що для ефективної протидії кіберзлочинності необхідно запровадити комплекс заходів, що спрямовані на усунення її причин та умов, а також на покарання кіберзлочинців. Вчена відзначає, що загальносоціальні заходи спрямовані на вирішення нагальних соціальних проблем і суперечностей, які є факторами, що сприяють кіберзлочинності. До таких заходів належать: поліпшення економічного становища населення, підвищення рівня життя громадян; соціальна підтримка молоді та незахищених верств населення; пропаганда здорового способу життя та цінностей; підвищення рівня правосвідомості громадян. Спеціально-кримінологічні заходи спрямовані на попередження вчинення кіберзлочинів конкретними особами або групами осіб. До таких заходів належать: профілактична робота з особами, які схильні до вчинення кіберзлочинів; підвищення рівня обізнаності громадян про кіберзлочинність та способи її протидії; розробка та впровадження ефективних методів та засобів виявлення та розслідування кіберзлочинів. Індивідуальні заходи спрямовані на покарання кіберзлочинців та відновлення правопорядку. До таких заходів належать: кримінальне переслідування кіберзлочинців; винесення обвинувальних вироків та призначення справедливих покарань; відшкодування шкоди, завданої кіберзлочинами [3, с.155].

Таким чином, в умовах воєнного стану кіберзлочинність набуває ще більшої актуальності. Кіберзлочинці можуть використовувати свої можливості для підтримки військової агресії Росії проти України, а також для завдання шкоди українській державі та її

громадянам. Для ефективної протидії кіберзлочинності слід запровадити комплекс заходів, що спрямовані на усунення її причин та умов, а також на покарання кіберзлочинців.

Література:

1. Кирбят'єв О.О. Комп'ютерні злочини: реалії сучасності, проблеми боротьби з ними та ймовірні шляхи їх вирішення. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 165–170. URL: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Ur-1-2010/165-170.pdf>
2. Кількість зареєстрованих кіберінцидентів зросла на 46%: звіт оперативного центру реагування на кіберінциденти ДЦКЗ. *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України*. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/kilkist-zareyestrovanih-kiberincidentiv-zrosla-na-46-zvit-operativnogo-centru-reaguvannya-na-kiberincidenti-dckz>
3. Кравцова М.О. Сучасний стан і напрями протидії кіберзлочинності в Україні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2(19). С. 155–166.
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2149-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text>
5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

Могукало Діана,
здобувачка 4 курсу, першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
освітньої програми «Право», денної форми навчання
Маріупольського державного університету

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність даної теми полягає в тому, що у сучасному світі конкурентна боротьба йде в першу чергу не за володіння ресурсами, матеріальними цінностями, а за здатність їх використання за рахунок запровадження нововведень. Саме ця здатність стала своєрідним індикатором сучасної організації виробництва, соціального життя в цілому, що дозволяє виживати і розвиватися в умовах наростаючої динаміки соціальних змін. Для продуктивного існування інноваційної системи країни постає необхідність чіткого розуміння та ефективного застосування нормативно-правового арсеналу її регулювання.

Загальний стан теоретичних досліджень законодавчої бази у сфері інноваційної діяльності є достатнім, проте у зв'язку зі швидким розвитком інноваційної системи потребує постійного дослідження та аналізу. Таким чином, Україна існує в умовах, коли нормативні акти в інноваційній сфері є розібраними, не мають єдності правового регулювання та загалом здійснюють лише фрагментарне управління інноваційною системою.

Значний внесок у розробку питань, пов'язаних із проблематикою нормативно-правового регулювання в інноваційній сфері зробили такі науковці-господарники, як Ю.Є. Атаманова, К.В. Єфремова, Д.В. Задихайло, К.Ю. Іванова, та науковці-економісти: С.В. Шевчук, Н.А. Кравець та інші.

Метою даної праці є аналіз чинного інноваційного законодавства України, з подальшим виокремленням наявних проблем і формуванням пропозицій щодо їх вирішення.

Нині законодавство України приводиться у відповідність до норм європейського законодавства, гармонізується з нормами міжнародних угод і конвенцій у зв'язку з приєднанням України до багатосторонніх договорів, вступом до СОТ та підписанням Угоди про асоціацію з ЄС. Проте слід зауважити, що в законодавстві України є численні прогалини та суперечності, які перешкоджають чіткому формуванню та розвитку інноваційної діяльності в країні. Здійснюється порушення принципів стабільності та систематизації нормативно-правового регулювання інноваційної сфери, що, зокрема, полягає у відсутності цілісності предмета нормативного регулювання та узгодженості відповідних норм.

Сучасна нормативно-правова база (закони, укази, постанови, накази, інструкції тощо) з питань науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні (включаючи інвестиційну) на сьогодні складається з близько 400 (чинних) документів [10], які не тільки мають безпосередній вплив на розвиток інноваційних процесів, проте й опосередковано впливають на них і роблять вагомий внесок у стимулювання інноваційної сфери, наприклад, такі як Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України та інші.

При цьому каркас законодавства України про інноваційну діяльність фактично становлять кілька законодавчих актів, відповідно до положень яких відбувається розвиток та спеціалізація правового регулювання інноваційних відносин [3].

Первісні правові передумови національної інноваційної політики закладено в Конституції України. Так, стаття 54 гарантує громадянам свободу наукової і технічної, а також інших видів творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав. Також ця стаття визначає, що держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [8].

Нормативно-правове забезпечення сфери інноваційної діяльності в Україні базується на широкому спектрі законодавчих та підзаконних правових актів, прийнятих на основі

Конституції України, зокрема законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про наукову і науково-технічну експертизу» та інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини в цій сфері.

Слід зазначити, що окрім Конституції України, одним із основних документів, який задекларував і визначив інноваційний напрямок України, потрібно назвати прийняту 13 липня 1999 року Верховною Радою України Концепцію науково-технічного та інноваційного розвитку України [11]. Відповідна концепція містить основні цілі, пріоритетні напрями та принципи державної науково-технічної політики, орієнтири формування структури науково-технологічного потенціалу та його ресурсного забезпечення. Вона спирається на визнання того, що науково-технологічний та інноваційний розвиток є невід'ємною складовою частиною задоволення широкого комплексу національних інтересів держави, що реальну незалежність і безпеку мають лише країни, здатні забезпечувати оволодіння новими знаннями та ефективно їх використання. Тому однією з основ Концепції є віднесення збереження та підвищення якості науково-технологічного потенціалу до пріоритетних національних інтересів України [13].

Так само основні правила здійснення інноваційної діяльності регулюються Законом України «Про інноваційну діяльність», який у ст. 1 визначає її як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень, розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [6]. Закон № 40-IV вперше визначив правові, економічні та організаційні основи державного регулювання інноваційної діяльності України та встановив форми стимулювання державних інноваційних процесів.

У межах Господарського кодексу України [4] інноваційна діяльність розглядається лише у сфері господарювання та визначається як діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя (ч. 1 ст. 325).

Крім того, багато міжурядових угод про науково-технічне співробітництво в сферах спільних інтересів утворюють правову основу для розвитку міждержавної інноваційної діяльності. Урядом України було укладено цілу низку угод про наукове і технологічне співробітництво, консультування і технічну взаємодію, технічне та фінансове співробітництво, науково-технічну кооперацію та інше, які встановлюють загальні засади такого співробітництва [9, с. 140]. Однак слід також зазначити, що деяка частина угод має

застарілий характер і не відповідає вимогам сучасності, оскільки інноваційна система має постійний розвиток і численні вдосконалення та потребує відображення шляхом внесення змін до чинних угод чи їх переукладання, а також укладення нових.

Варто звернути увагу на те, що на доктринальному рівні існує думка про необхідність та особливу актуальність кодифікації інноваційного законодавства з огляду на важливу роль інновацій в умовах сучасного розвитку країни [7]. Українські науковці намагались вирішити питання недосконалості та фрагментарності інноваційного законодавства шляхом його кодифікації. Як результат було представлено проект Інноваційного кодексу України, обговорення якого відбулось на науково-практичній конференції «Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері» [12].

У цьому контексті кодифікація норм матеріального та процесуального права має за мету систематизацію, упорядкованість та узгодженість норм чинного законодавства. З приводу цього, Д.В. Задихайло зазначає, що кодифікація дає змогу здійснити суттєві реформи та модернізацію змісту, запровадити нові методи організації та економічного забезпечення того чи іншого виду діяльності, удосконалити зміст регулювання господарсько-виробничих відносин та господарсько-судової практики відповідно до сучасного рівня розвитку ринкових відносин [5, с. 178].

У результаті роботи з систематизації інноваційного законодавства мають бути визначені та юридично оформлені структурні елементи національної інноваційної системи, врегульовані відносини, що складаються протягом та у зв'язку з її функціонуванням, із переглядом, зміною та можливою відміною правових норм, що не відповідають особливостям останніх [2, с. 175].

Так, необхідність прийняття Інноваційного кодексу України, його обґрунтування та визначення основних структурних елементів дуже вдало здійснено в монографії Ю. Є. Атаманової «Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави» [1], але слід визнати, що проблематика законодавчого забезпечення інноваційних відносин є надзвичайно глибокою, об'ємною і динамічною, і її опанування потребує діяльності цілої низки науково-дослідних організацій із колективами фахівців.

Отже, завдяки наведеному аналізу можна зробити висновок, що законодавство України про інноваційну діяльність охоплює правові норми різної галузевої належності, якими регулюються відносини, що виникають у процесі організації та здійснення інноваційної діяльності. Однак таке законодавство не має системного характеру і в ньому домінують численні підзаконні нормативно-правові акти.

Інакше кажучи, розробка та введення Інноваційного кодексу України є доцільним, зважаючи на інноваційно орієнтований стратегічний курс економічного розвитку держави, а

також процеси глобалізації, світові тенденції розвитку та сучасні потреби національної економіки у новій конкурентоспроможній продукції та найновітніших засобах виробництва.

Отже, кодифікація законодавства, що регулює інноваційну діяльність, має виступити результатом ревізії та систематизації законодавства, при здійсненні яких будуть виявлені та усунені прогалини, дублювання та суперечності між положеннями правових норм різних нормативно-правових актів. Проведення систематизації інноваційного законодавства дозволить таким чином визначити та забезпечити повноту правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з організацією та здійсненням інноваційної діяльності.

Література

1. Атаманова Ю.Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія. Нац. юридична акад. України ім. Ярослава Мудрого, Науково-дослідний ін-т інтелектуальної власності Акад. правових наук України. Харків : Видавництво "ФІНН", 2008. 421 с.

2. Атаманова Ю.Є. Інноваційний кодекс України як форма удосконалення законодавчого забезпечення інноваційного розвитку України. *Вісник Академії правових наук України*. 2008 р. №1(52). Харків: Право, 2008. С. 172-182.

3. Атаманова Ю.Є. Концептуальні підходи до систематизації інноваційного законодавства та розроблення проекту Інноваційного кодексу України. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 123–131.

4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

5. Задихайло Д.В. Кодифікація інноваційного законодавства: окремі концептуально-правові підходи. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 4. С. 177–185.

6. Закон України Про інноваційну діяльність від 04 липня 2002 року № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266.

7. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

8. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / кол. авт.: Г. П. Клімова, С. М. Іванов, Л. С. Шевченко та ін. ; за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. Харків: Право, 2015. 452 с.

9. Кравець Н.І. Законодавство про інноваційну діяльність: проблемні аспекти. Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку : зб. мат-лів II Всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 березня 2017 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» та ін. Київ : КНЕУ. 2017. С. 140–142.

10. Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку.
URL: <http://ndipzir.org.ua/archives/43> (дата звернення 21.12.2023).

11. Постанова Верховної Ради України Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 37. Ст. 336.

12. Прилипко С. М. Про Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері» / С. М. Прилипко // *Вісник Академії правових наук України* : зб. наук. пр. Харків, 2011. № 2. С. 270–272.

13. Шевчук С. В. Економіко-правові засади регулювання інноваційної діяльності в Україні. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013. № 3. С. 51-58.

Панієв Микита,

2 курс другий (магістерський) рівень освіти, денна форма навчання

освітня програма «Право»

Маріупольський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРОФСПІЛКАМИ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року, в Україні почалася війна. Указом Президента України № «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24.02.2022 року було запроваджено воєнний стан [3], що передбачає певне обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема, передбачених ст. 43 Конституції України, яка встановлює право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яка вільно обирається або на яку людина вільно погоджується [2]. Як наслідок, 15 березня 2022 другого року був виданий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [4]. Це спричинило деяких змін у трудове законодавство, а також змінило стратегію захисту трудових прав працівників.

Аналізуючи цей закон, можна побачити тенденцію щодо зменшення прав працівників, та навпаки, збільшення влади та можливостей роботодавця. Окрім стандартних засобів охорони прав працівників, закон передбачає деякі особливості, зокрема: стаття 14 цього Закону з одного боку у ч.2 обмежує діяльність профспілок у результаті призупинення дії ст.44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Але у той же час частина 1 цієї статті визначає особливості діяльності профспілок у період воєнного

стану, підкреслюючи, що професійні спілки «повинні максимально сприяти забезпеченню обороноздатності держави». І що особливо важливо, що профспілки повинні «забезпечувати громадський контроль за мінімальними трудовими гарантіями, передбаченими цим Законом» [5].

Також, слід відзначити, що коментар Міністерства економіки щодо Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», свідчить про те, що в умовах воєнного стану з розширенням повноважень роботодавців та мораторію на проведення перевірок діяльності суб'єктів господарювання особлива роль за дотриманням трудових прав громадян відводиться професійним спілкам.

Так, наприклад, професійні спілки можуть виявляти та ініціювати перед правоохоронними органами питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у грубому порушенні законодавства про працю.

На період дії воєнного стану роботодавці не зобов'язані відраховувати кошти первинним профспілковим організаціям на культурно-масову, фізкультурну і оздоровчу роботу в розмірах, передбачених колективним договором та угодами. При цьому законодавством не заборонено проводити такі відрахування у добровільному порядку за наявності у роботодавців такої можливості» [1].

Таким чином, можна зробити висновок, що роль профспілок щодо захисту трудових прав працівників у період воєнного стану навіть збільшилась. Тобто, у відповідь на серйозне обмеження прав працівників, що викликано воєнним станом, законодавець передбачає, що роль профспілок підвищується шляхом співпраці з правоохоронними органами, щоб таким чином роботодавці не змогли збільшити свої повноваження більше ніж, прописано у законі. У результаті нашого дослідження, виявлено, що особлива роль у дотриманні законодавства в умовах воєнного стану в Україні покладена на професійні спілки.

Аналізуючи Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» можна зробити висновок, що права працівників значно зменшились. Це є поганою тенденцією з точки зору трудового права, права соціального захисту, та з точки зору права як такого, але працівникам та юристам, що займаються соціальним захистом слід спокійно ставитись до таких мір, через те що вони наразі є необхідними для підтримання стану держави як такої, самого державного устрою. У словосполученні «соціальна держава», слово держава відіграє важливу роль, бо соціальний захист не є можливим без самого інституту держави, існування якого намагається відібрати країна-агресор. А разом із тим, існування соціального захисту та захисту прав працівників неможливе без стабільної держави, зі стабільною економікою, на збереження якої і направлений вищевказаний закон. Але не слід

забувати, що захист прав працівників є важливою частиною курсу держави навіть у таких складних умовах.

Також, ми вважаємо, що під час воєнного стану, на перший план у контексті захисту прав, повинна вийти така категорія працівників як військовослужбовці (також військові лікарі тощо).

Отже, забезпечення захисту трудових прав працівників в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим завданням, яке вимагає злагоджених зусиль державних структур, підприємств та суспільства в цілому. Тільки у такий спосіб можна забезпечити належний рівень захисту прав працівників та зберегти стабільність у суспільстві під час війни.

Література

1. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&id=7ca63edca0334a4ea29b9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiVid15Bereznia2022R2136ikhproOrganizatsiiuTrudovikhVidnosinVUmovakhVonnogoStanu> (дата звернення: 21.10.2023).

2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.10.2023).

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 від 23.03.2022. / Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 21.10.2023).

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України за станом на 15 березня 2022 р. / Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 2022. (Закон України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 21.10.2023).

5. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text> (дата звернення: 21.10.2023).

Піцков Дмитро,
4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Право»
Маріупольський державний університет

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Найважливішим питанням теоретично-практичного напрямку розбудови України як правової держави є питання захисту прав і свобод людини, що слугує своєрідним індикатором стану та рівня розвитку громадянського суспільства й держави в цілому. Під час здійснення своєї діяльності між суб'єктами господарювання виникають чисельні суперечки, які вони намагаються вирішити в установленому законодавством порядку, у тому числі й шляхом застосування альтернативних способів вирішення конфліктів (спорів).

Завантаження судової системи, у тому числі й господарської юрисдикції, різними категоріями справ призводить до того, що суди «не встигають» належним чином розглядати судові справи та приймати об'єктивні та обґрунтовані рішення. Окрім того, на відміну від судового розгляду, який є чітко врегульованим, формалізованим, та зосередженим на суті позовних вимог та предметі позову, використання альтернативних способів вирішення конфліктів (спорів) надає можливість гнучкіше підходити до вирішення спору, враховувати всі аспекти спірної ситуації, а також унеможливорює виникнення відповідного спору в майбутньому.

Альтернативні способи вирішення спорів (надалі – АСВС), у тому числі й господарського характеру, тобто ті, які мають за мету розв'язання господарських спорів, є доволі дієвим механізмом та зручним способом їх вирішення.

Зараз відсутній єдиний нормативний акт щодо АСВС, який визначав би їх правові засади та різновиди, крім медіації. Загальне поняття «альтернативний спосіб вирішення спорів» у законодавстві не розкрито та не встановлений повний перелік примирливих процедур, відсутні вказівки на допустимі або рекомендовані методи АСВС, принципи та гарантії їх використання тощо.

Науковці пропонують розглядати альтернативні способи вирішення цивільних та господарських спорів як «комплекс заходів і процесів, пов'язаний із урегулюванням суперечок чи конфліктів юридично рівних, вільних та самостійних учасників цивільного та господарського обороту без винесення судових рішень по суті спорів» [2, с. 17]. Наприклад, цікавим є визначення, що надається на сайті уряду Австралії з питань інтелектуальної власності, а саме як: «альтернативне вирішення спорів (АВС) – це комплексний термін для

таких процесів, як посередництво, арбітраж та експертна детермінація. Ці процеси дозволяють сторонам вирішувати свої суперечки без необхідності звернення до суду» [1].

Для АСВС властиві кілька основних особливостей, які виявляються тією чи іншою мірою в різних правових системах. По-перше, слід зазначити, що далеко не всі суперечки можуть бути предметом АСВС. У більшості випадків це суперечки, що випливають із цивільно-правових відносин та виникають між їхніми учасниками. Хоча в деяких країнах, вони використовуються для вирішення трудових, сімейних та адміністративних суперечок, а деякі з елементів АСВС й обмежено використовуються в кримінальному процесі. Проте, їх використання для вирішення спорів публічно-правового характеру є винятком. Представляється, що АСВС є доволі дієвим та поширеним механізмом вирішення й господарсько-правових спорів. Другою відмінністю є те, що в рамках АСВС суперечка не вирішується судом по суті, суд може виступати тільки як особа, яка сприяє самій їх процедурі.

Для повної характеристики та значення АСВС доцільно їх розглянути як певну самостійну систему, для якої притаманним є елементи, взаємопов'язані та взаємовпливові. Так, на думку А. О. Дутко, «в Україні форми АВС існують у різних варіантах. Можна виділити такі: процедуру медіації, третейський суд, комерційний арбітраж, комісії по трудових спорах, досудове врегулювання спорів. Виникнення різноманітних процедур відображає потребу в удосконаленні альтернативної системи, в пошуку найбільш придатних форм для вирішення кожного спору. Гнучкість альтернативних процедур допускає також можливість запозичення тих чи інших елементів, їх комбінування стосовно до потреб інших правових систем. АВС слід розглядати не як окремі механізми, а як сукупність елементів, що становлять альтернативну систему вирішення правових спорів загалом. Ця система має тенденцію та широкі перспективи до подальшого розвитку, адже мета будь-якої альтернативної процедури – врегулювання та вирішення правового спору» [3, с. 163]. Тобто, система АСВС є динамічною, а не статичною категорією.

Наприклад, О. С. Ткачука вказує на традиційний розподіл методів альтернативного врегулювання конфліктів на основні (базові), такі як переговори, медіація та арбітраж, і комбіновані (гібридні), серед яких відзначаються медіація-арбітраж (мед-арб), арбітраж-медіація (арб-мед), міні-суд, омбудсмен, незалежна експертиза з визначення фактичних обставин справи (*neutral expert fact-finding*) та інші [5, с. 231].

Представляється, що класифікація альтернативних способів вирішення господарських спорів можлива за наступними підставами «залежно від: 1) наявності посередника – ті, які проводить посередник та ті, в яких учасниками є 32 виключно сторони спору; 2) процедури проведення – формалізовані (арбітраж) на неформалізовані (медіація); 3) критерію

оплатності – оплатні (медіація, арбітраж) та безоплатні (переговори); 4) кількості сторін – двох- та багатосторонні; 5) часового критерію – разові і постійні; 6) форми проведення – очні та заочні (із використанням цифрових технологій); 7) обов'язковості результатів процедури – обов'язкові (рішення третейського суду, угода про результати медіації) та необов'язкові (результати перемовин)» [4, с. 703].

Отже, альтернативні способи вирішення господарських спорів представляють собою сукупність процедур, які застосовуються сторонами господарського спору на підставі взаємної згоди, добровільності і диспозитивності формалізованого та/або неформалізованого характеру з метою його вирішення; та в широкому сенсі розуміються як сукупність державних та/або недержавних юрисдикційних способів вирішення юридичних конфліктів між суб'єктами господарювання, а у вузькому як механізм врегулювання господарського спору конкретним альтернативним способом (медіацією, арбітражем, переговорами), при цьому складовими змісту зазначеної системи є суб'єкти – сторони спору та посередник; об'єктом – господарський спір; правова підстава - норми чинного законодавства, загального та/або спеціального характеру тощо).

Література

1. What is Alternative Dispute Resolution? URL : <https://www.ipaaustralia.gov.au/> (дата звернення: 23.12.2023).
2. Білак М. Я., Притика Ю. Д. Альтернативні способи вирішення спорів : навч. посіб. Харків : Право, 2019. 261 с.
3. Дутко А. О. Загальна характеристика комбінованих способів альтернативного вирішення спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 10. С. 161–164.
4. Прилуцька А. В. Щодо різновидів альтернативних способів вирішення господарських спорів. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : Міжнародна науково-практична конференція, (Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 702-704.
5. Ткачук О. С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві : монографія. Харків: Право, 2016. 600 с.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ

У ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [4].

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (або статеві злочини чи сексуальні злочини) обґрунтовано визнаються одними з найнебезпечніших. Це пов'язано з тим, що, окрім прямої фізичної та психічної шкоди, вони спричиняють дуже серйозні «відкладені» наслідки, негативно впливаючи на статевий і моральний розвиток особи, викликаючи складнощі у створенні сім'ї та народженні дітей, сприяючи десоціалізації жертви тощо. Саме через ці фактори, як свідчить аналіз наукової літератури, вони і є предметом постійної пильної уваги законотворців та правозастосовників, актуалізують відповідні розвідки науковців.

Стаття 153 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлює відповідальність за сексуальне насильство, під яким слід розуміти вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи» [5].

Можна погодитися з О. Дудоровим, що український законодавець виходить з того, що здійснюваний на добровільних засадах гомосексуалізм, тобто сексуальний потяг до осіб своєї статі, має розглядатись не як діяння, заборонене під загрозою настання кримінальної відповідальності, а як особливий стан організму людини, нетипова сексуальна поведінка ВООЗ не визнає на сьогодні такі прояви сексуальної орієнтації, як гомосексуалізм і бісексуальність (сексуальний потяг до осіб обох статей) психічними патологіями. У рішенні від 22 жовтня 1981 р., постановленому у справі «Даджен проти Сполученого королівства», ЄСПЛ установив, що кримінально-правова заборона добровільних приватних гомосексуальних стосунків між дорослими чоловіками, які можуть адекватно оцінювати і контролювати свої дії, порушує положення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Право на повагу до приватного і сімейного життя»). Певні

біологічні форми, за допомогою яких відбувається сексуальне спілкування між людьми, у суспільстві можуть визнаватися аморальними, але мають ставати предметом кримінально-правового регулювання лише у тому разі, коли вони, зачіпаючи соціальний бік сексуальних стосунків, посягають на статеву свободу чи статеву недоторканість особи, її честь і гідність, належний розвиток неповнолітніх тощо [3, с. 50-51]. Особливого значення, виходячи із такого формулювання має саме добровільність згоди, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин [5]

Але бувають випадки, коли це вільне волевиявлення особи розпливчате, наприклад, коли особа у стані алкогольного сп'яніння не повною мірою розуміє, що відбувається. Також на цьому аспекті неодноразово відзначалося у судовій практиці. Зокрема, добровільні статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, утворюють склад злочину, передбаченого статтею 155 КК у разі, якщо винна особа усвідомлювала (достовірно знала або припускала), що потерпіла особа не досягла статевої зрілості, а так само, коли вона повинна була і могла це усвідомлювати. Добровільними статевими зносинами слід визнавати такі, що здійснюються без застосування фізичного насильства, погрози його застосування і використання безпорадного стану потерпілої особи. Якщо потерпіла особа внаслідок свого розумового відставання або малолітнього віку не могла розуміти характеру та значення здійснюваних з нею дій, статеві зносини з такою особою необхідно розцінювати як зґвалтування з використанням безпорадного стану потерпілої особи [6].

Що ж стосується ст. 153 КК України, то аналізуючи судову практику в Україні в частині відповідальності за сексуальне насильство можна відзначити, що наприклад, 06 липня 2020 р. Маловисківський районний суд Кіровоградської області, розглянувши у закритому судовому засіданні кримінальне провадження відносно ОСОБА_1, українця, громадянина України, з неповною середньою освітою, непрацюючого, раніше не судимого, в скоєнні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 153 КК України, ухвалив: ОСОБА_1 визнати винним у скоєнні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 153 КК України, і призначити йому покарання у вигляді 7 років позбавлення волі [2].

Також, проведений нами аналіз судових вироків за ст. 153 КК України, дозволяє відзначити, що є виправдувальні. Зокрема, 25 березня 2020 р. Лубенський міськрайонний суд Полтавської області, розглянувши у закритому судовому засіданні кримінальне провадження про обвинувачення: ОСОБА_3, громадянина України, працюючого в ПП «ВК» Мега Дизайн», одруженого, має двох малолітніх дітей, раніше судимого та звільненого від відбування покарання з іспитивним строком на 1 рік і 6 місяців, у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 186, ч. 4 ст. 153 КК України, ухвалив: ОСОБА_3 визнати не винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 153 КК України та виправдати його за ч. 4 ст. 153

КК України. ОСОБА_3 визнати винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 186 КК України та призначити йому покарання за ч. 2 ст. 186 КК України у вигляді 5 (п'яти) років позбавлення волі. Відповідно до ч. 1 ст. 71 КК України остаточне покарання ОСОБА_3 визначити шляхом часткового приєднання невідбутої частини покарання за вироком Автозаводського районного суду м. Кременчука від 17.08.2018 року у вигляді одного року позбавлення волі до покарання, призначеного за цим вироком суду, і призначити остаточне покарання ОСОБА_3 у вигляді шести років позбавлення волі [1].

Таким чином, можна відзначити, що практика притягнення до кримінальної відповідальності за сексуальне насильство має певні складнощі, одним із аспектів якої, наприклад, є певні ознаки складу кримінального правопорушення. Неоднозначність застосування судами певних положень законодавства може привести до виправдання винних.

Література

1. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 25 березня 2020 року. Справа № 528/578/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88409919>
2. Вирок Маловисківського районного суду Кіровоградської області від 06 липня 2020 року. Справа № 392/1032/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90214699>.
3. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практич. порадник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с.
4. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : Постанова Верхов. Суду України від 30.05.2008 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text>

Чінчін Крістіна,
4 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Право»
Маріупольський державний університет

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Банківська система виступає одним із основних інститутів ринкової економіки. З початком повномасштабного вторгнення росії банківська система України змогла адаптуватись до нових обставин, хоча і зазнала певних змін через свою вразливість до багатьох зовнішніх факторів: економічних, політичних, правових. Війна значно змінила та обмежила умови функціонування банківського сектору, вплинувши на кредитні відносини, облікову ставку, операції з валютою, ставки за депозитами, похитнулася стабільність банків та скоротилася їх кількість в Україні. Не дивлячись на це, банківські установи продовжують свою фінансово-кредитну діяльність, намагаючись виконувати всі зобов'язання та дотримуватися економічних нормативів Національного банку України.

Питанню впливу воєнного стану на функціонування банківської системи присвячено праці таких вітчизняних вчених, як О. Мусієнко, І. Черкашиної, Н. Ситник, Я. Прицак та ін.

Метою даної роботи є вивчення стану банківської системи України в умовах воєнного стану.

Слід зазначити, що банківська та фінансова система у найвідповідальніший період змогла вистояти. В перші дні війни Національний банк зафіксував офіційний курс гривні, увів низку обмежень на здійснення розрахункових операцій у іноземній валюті, підвищив облікову ставку для стримування зростання інфляції. Правління Національного банку України, для надійності та стабільності функціонування банківської системи, 24 лютого 2022 року прийняло постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18, якою визначено основні правила роботи банків в умовах війни. Згідно з даною Постановою, банки забезпечують роботу відділень у безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення, але з огляду на певні обмеження, які стосуються і зняття готівки [1].

Також Національний банк для підтримки банківської системи пом'якшив ряд нормативних вимог роботи комерційних банків, наприклад НБУ не застосовуватиме заходів впливу за порушення банками вимог щодо подання звітності, якщо ці порушення виникли після 24 лютого. Такі дії дозволили стабілізувати діяльність банків та сконцентрувати їх наявні ресурси на користь фінансування важливих сфер економіки [2, с.122].

Через ліквідацію російських банківських установ та закриття банків із російськими акціонерами скоротилася кількість банків на території України. Так, за даними Міністерства фінансів України, якщо на початку 2022 року було зафіксовано 71 діючий банк, то станом на 01 грудня 2023 року кількість діючих банківських установ зменшилася до 63.

До того ж, поступово зменшується кількість традиційних відділень банків, куди клієнти можуть приходити та здійснювати розрахункові операції. Цей процес розпочався ще в період пандемії коронавірусу і активно продовжується під час воєнного стану. Замість цього банківські установи намагаються створювати для клієнтів цифрові можливості здійснення банківських операцій. У середньому за період війни кожен банк закриття приблизно 12 своїх відділень, і це пов'язано не з бажанням банків припинити свою діяльність, а з викликами часу, які певним чином унеможливають роботу традиційних відділень [3, с.89].

Закриття банківських відділень також пов'язано зі скороченням витрат банку, адже прибутків таких, як раніше, вже немає, до того ж велика кількість клієнтської бази або переїхала в більш безпечні місця, або перебуває за кордоном, тому звісно таким громадянам зручніше користуватися мобільними додатками. Хоча на звільнених від окупації територіях банки намагаються відновлювати діяльність своїх відділень, тому що фізичні відділення все ще користуються великою популярністю серед українців, особливо старшого віку, оскільки вони є важливим джерелом залучення нових клієнтів до банківських установ [4, с.95]. До того ж, мобільні додатки можуть стати об'єктом кібератак з боку держави-терориста, що стримує деяких українців користуватися досягненнями діджиталізації.

Крім цього, з початку війни було внесено деякі зміни до Податкового кодексу та інших законодавчих актів України щодо застосування їх окремих положень на період дії воєнного стану, якими серед іншого змінено певні правила роботи банків та небанківських фінансових установ, зокрема й тих, що надають послуги з кредитування [5]. Ці зміни покликані полегшити ситуацію для українців-позичальників на час війни та на початок післявоєнного відновлення економіки, адже не всі позичальники зараз мають можливість вчасно виплачувати кредити.

Також ці зміни передбачають і звільнення від сплати штрафів за прострочення виплати кредиту, і можливості введення кредитних канікул для позичальників і заборону збільшення відсоткової ставки за користування кредитом, окрім випадків, коли про це зазначено в кредитному договорі.

На підставі аналізу даного питання можна відокремити основні загрози фінансової безпеки банківського сектору, до яких відносяться: затяжні бойові дії на території України,

інфляція, економічний спад, коливання національного курсу, відтік капіталу з держави, можливі кібератаки держави-терориста.

Таким чином, незважаючи на те, що банківський сектор доволі успішно вистояв перші дні війни і намагається успішно діяти зараз, досі існують певні загрози фінансової безпеки банківської системи, тому до основних завдань, які нині стоять перед Національним банком України, є створення сприятливих умов функціонування банківських установ, обслуговування населення в умовах війни та забезпечення можливості відновлення банківської системи у післявоєнний період.

Література

1. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 № 18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18 (дата звернення 22.12.2023).

2. Мусієнко О. Банківська система України в умовах війни. REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / ред. Н. В. Павліха. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 121-124.

3. Черкашин І. Банківська система України в умовах війни: ключові виклики та важливі трансформації заради виживання / Інна Черкашин // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції „Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах“, 31 березня 2023 року. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2023. С. 87–90. (Сучасний розвиток фінансового ринку України: можливості, виклики, загрози).

4. Ситник Н., Пріцак Я. Банківська система України в умовах війни: ризики та оцінка безпеки. *Молодий вчений*, 6 (118), 2023. С. 94-98. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-6-118-19> (дата звернення 23.12.2023 р.).

5. Податковий кодекс України: зі змінами і доповненнями від 02.06.2016 р. № 1389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-19#Text> (дата звернення 23.12.2023 р.).

Шебаніц Віталій,
2 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Право»
Маріупольський державний університет

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ, ЯК ПРЕВЕНЦІЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Обмежувальні заходи – це те, що в кримінальному праві України не визначається за покарання. У той самий час обмежувальні заходи в кримінальному праві є конкретними заходами з обмеження контактування між суб'єктами, що особливо підкреслює відстань, можливість на спілкування чи конкретну відстань до майна, на яку звинувачений суб'єкт не має право наближатися. Ці заходи в кримінальному праві відрізняються від обмежувальних заходів, які були прийняті, наприклад, під час карантину від 2018 року, чи обмеження військовозобов'язаних осіб покидати терени України під час військового стану, та застосовуються тільки у випадках задокументованого домашнього насильства.

Під терміном домашнього насильства тепер розуміють дію чи бездіяльність як фізичного, так і сексуального, і навіть психологічного або економічного насильства, або погрози на вчинення таких дій. Тепер можна повідомити про насильство і через Call-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству також і через державні установи, територіальні підрозділи у кожному регіоні. Державний Call-центр, а також громадяни можуть користуватися і гарячими лініями громадської організації «Ла-Страда Україна». В постраждалих є право одразу або надалі звертатися до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовно кривдника. До того ж в постраждалих є право скористуватися безкоштовними послугами адвокатів, відповідних центрів з надання вторинної правової допомоги, а за подання таких заяв до суду – судовий збір не сплачується [8].

Потерпілий може вимагати від кривдника компенсації: за лікування, отримання консультацій або за оренду житла, яке вона винаймає з метою уникнення домашнього насильства, також періодичних витрат на її утримання, утримання дітей або членів сім'ї, які перебувають чи перебували на утриманні кривдника. Також всі факти домашнього насильства, і інформація про кривдників незалежно від їх згоди, а про постраждалих - за їх згодою, вносяться до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Така інформація зберігається у базі до: одного року - якщо відсутнє відкрите кримінальне провадження, судові рішення про обмежувальний припис або адміністративне стягнення, обвинувального вироку суду; трьох років – коли є судові

рішення про обмежувальний припис або адміністративне стягнення; десяти років – якщо наявні обвинувальні вироки, які набрали законної сили. При тому ж кривдника можуть взяти на профілактичний облік, та проводити з ним роботи органами поліції, і направити на проходження програми виправних робіт на строк від 3 місяців до 1 року.

Обмежувальні заходи - це система прийомів і способів здійснення кримінально-правового впливу, де прийоми регулювання суспільних відносин мають унікальний характер, який залежить від виду кримінально-правового заходу, а способи є загальними, оскільки поєднують примус та заохочення.

По-друге, обмежувальні заходи є одним із видів примусових кримінально-правових заходів, перелік яких передбачено ст. 91-1 Кримінального Кодексу України [3]. І хоча законодавець зазначає, що застосування одного або декількох обмежувальних заходів пов'язується з покладенням на особу певних обов'язків, таких як: заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; направлення для проходження програми для кривдників або пробачійної програми, однак змістовно вказані обов'язки слід вважати окремими видами обмежувальних заходів кримінально-правового впливу, кожному з яких притаманні всі ознаки та властивості кримінально-правового заходу.

По-третє, обмежувальні заходи застосовуються у випадку вчинення повнолітньою особою кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством. Відповідно до положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 [4] під домашнім насильством слід розуміти дію або бездіяльність, пов'язану із вчиненням фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства в сім'ї, у межах місця проживання родичів, теперішнього або колишнього подружжя, осіб, які не мають офіційних шлюбних або родинних відносин, або погрози вчинення таких дій. Також, обмежувальні заходи належать до додаткових кримінально-правових заходів. При цьому слід враховувати, що вони є додатковими як при застосуванні примусових кримінально-правових заходів у виді покарання (за виключенням позбавлення волі), так і заохочувальних кримінально-правових заходів у виді звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання та його відбування. Досліджуваний вид кримінально-правових заходів має

строковий характер. Законом визначається, що з урахуванням інтересів потерпілого строк застосування одного або декількох обмежувальних заходів одночасно визначається в межах від 1 до 3 місяців, з можливістю його продовження, але на строк не більше 12 місяців.

Обмежувальні заходи призначаються виключно в судовому порядку. На підставі виділених змістових ознак обмежувальних заходів можна зробити висновок, що під ними слід розуміти передбачені кримінальним законом примусові кримінально-правові заходи, які мають додатковий до покарання (крім позбавлення волі) та інших заохочувальних заходів впливу, та строковий характер, що призначаються судом у випадку вчинення повнолітньою особою кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім (фізичним, сексуальним, психологічним або економічним) насильством або загрозою його застосування [5].

Крім змістових ознак, обмежувальним заходам, як і всім іншим заходам кримінально-правового впливу, притаманна внутрішня структура, яка складається з властивостей об'єктивного та суб'єктивного характеру, до яких належать: по-перше, соціальна справедливість як визначальна мета застосування будь-якого кримінально-правового заходу; по-друге, підстави застосування заходу кримінально-правового впливу; по-третє, обґрунтування допустимості та доцільності застосування певного кримінально-правового заходу; по-четверте, суб'єктний склад; по-п'яте, процесуальний аспект застосування кримінально-правового заходу.

Відповідальність у разі не виконання обмежувальних заходів: їх застосування є правом, а не обов'язком суду, в інтересах потерпілої особи у випадку безпосередньої небезпеки з боку кривдника. У цьому випадку суд повинен врахувати думку потерпілої особи та застосувати вказані заходи або навести причини з яких не вважає за необхідне застосовування обмежувальних заходів; застосовуються до особи, яка є особливим суб'єктом кримінальної відповідальності (оскільки її ознаки не впливають на кваліфікацію та враховуються при призначенні покарання, звільнені від кримінальної відповідальності або від покарання), яка під час вчинення злочину, пов'язаного з домашнім насильством, досягла 18-ти років; вказані заходи мають строковий характер та застосовуються від 1-го до 3-х місяців та за потреби можуть бути продовжені на визначений судом строк, але не більше 12 місяців (ч. 3 ст. 91-1 КК України); оскільки обмежувальні заходи позбавлені кари, їх застосування не тягне за собою судимість. Таким чином, обмежувальні заходи є примусовими кримінально-правовими заходами, що мають додатковий характер і застосовуються судом у разі вчинення повнолітньою особою злочину, пов'язаного з домашнім насильством. Щодо їх місця у системи заходів кримінально-правового впливу, виходячи із загального змісту ст. 91-1 КК України, вказані заходи відносяться до інших заходів кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб та мають на меті обмежити

потерпілу від насильства особу від насильницьких дій кривдника та запобігти у майбутньому будь-яким формам насильства щодо неї, але тільки на період дії обмежувального ордеру [3].

Отже, обмежувальні заходи використовуються лише у випадках домашнього насильства (стаття 126-1 КК України) [3]. Щоб обмежувальні заходи почали працювати, потрібно отримати обмежувальний припис, який можливо отримати від суду. Суд запросить докази базовані на постанові про притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення [1] (вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування); терміновий заборонний припис; скріншоти повідомлень з телефону, планшету, роздруківка з месенджерів; відеозаписи; показання свідків; висновки психологів щодо психологічного стану постраждалої особи, дитини; медичні довідки; інші докази, які підтверджують факт психологічного насильства [6].

Подані докази оцінюються в сукупності, після чого суд визначає чи свідчать вони в сукупності про можливість продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а відтак чи є необхідність прийняття рішення про видачу обмежувального припису.

Нажаль в українському законодавстві припис на заборону наближення можливо отримати тільки з приводу статті за домашнє насильство. Такі схожі явища які можуть спричинити майже таку ж шкоду як сталкінг (переслідування) чи доксінг/ doxxing (Doxxing refers to the collection of a user's private information, across multiple platforms (including social media) by an unauthorized individual, who then publishes the information in an attempt to shame or embarrass the user. Збір та публікування персональної інформації о людині з наступним викладанням її в інтернет) – найближчий закон в Українському законодавстві з цього приводу – стаття 182 КК України про порушення недоторканності приватного життя, порушення котрого карається штрафом або кримінальною відповідальністю, виправним роботами. Але у законодавстві Великою Британії існують альтернативні умови для отримання обмежувального ордеру, включаючи таку умову: коли є докази, що жертва якимось чином стала об'єктом переслідування з боку обвинуваченого (наприклад, через переслідування або дрібні порушення громадського порядку або кримінальних збитків, що продовжуються) [7].

Із існуючих проблем щодо контролю за обмежувальними заходами – це неможливість поліції постійно спостерігати за діями звинуваченого. Проблема у доведенні того, що анонімні листи (якщо такі були чи є) з погрозами були надіслані саме з боку звинуваченого, або якщо спільний знайомий чи інша третя особа спілкувалася стосовно цієї ситуації від

лиця чи з позову звинуваченого. Це трудно довести чи якось протидіяти цьому зі сторони поліції, бо зробити такий ж саме ордер, котрий міг би забороняти наближатися до когось, хто не є членом родинних стосунків – неможливе.

Стосовно терміну продовження обмежувальних заходів, вони можуть бути від 3 до 6 місяців. З наступним єдино разовим продовженням строком до одного року, після чого, попередньо звинувачений має повне законно право наближуватися до потерпілої/потерпілого та право знаходитися та користуватися спільним майном. Отже історія може повторитися, але на такий випадок не існує більш тяжкої відповідальності за повторне скоєння домашнього насильства, тож скоївши насилля у другий раз, особа отримає таку ж кару більш суворе покарання яке було визначено у статті про домашнє насилля 2 або 5 років позбавлення волі [3].

Отже, головна проблема з попередження наступних випадків домашнього насилля на сам перед – це дії потерпілої людини. Після великої кількості перебування під економічним, психологічним чи фізичним аб'юзом, а можливо одразу під усіма, якщо потерпіла особа не вирішує розвестися з кривдником, лишити права на дитину через суд і не отримати майно від шлюбу, щоб наступне наближення до дітей, чи використання майна стало для звинуваченого незаконним, наприклад якщо людина не вирішила розлучитись та обмежувальний ордер втратив свою силу через те, що час вже дії пройшов, то кривдник має повне юридичне право наближатися до потерпілої, дитини чи житла, то йому за це нічого не буде. Але, якщо жертва розлучитись, відсудила житло, отримала всі права на опіку та залишила цього права кривдника, то попередньо перераховані дії будуть для кривдника нести загрозу отримати кримінальну відповідальність за статтями Незаконне вторгнення у приватну власність, або заборону на візити до дітей. Тож усю відповідальність за майбутнє з такою людиною (тою, що була відповідальна за домашнє насильство) несе саме потерпіла, бо закони України створюють усі умови для розірвання шлюбу, отримання права на одно осібне опікування над дитиною/дітьми. Отримання майна шляхом розлучення та отриманням компенсації за біль та страждання від кривдника. Потерпілий може вимагати від кривдника компенсації: за лікування, отримання консультацій або за оренду житла, яке вона винаймає з метою уникнення домашнього насильства, також періодичних витрат на її утримання, утримання дітей або членів сім'ї, які перебувають чи перебували на утриманні кривдника. Єдина проблема – це емоційна прив'язка до людини, та саме, чи прийме потерпіла людина такі рішення, щоб забезпечити собі безпеку, та своїм дітям.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР* (BBP) 1984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Ратифікація від 20.06.2022, підстава - [2319-IX](#). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
3. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
5. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі: науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України: за ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваїте, 2019. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/FNOON_Kommentar_A5.pdf
6. Питання: Чи можливо отримати обмежувальний припис у випадку психологічного насильства? URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/pitannia-ci-mozливо-otrimati-obmezuvalnii-pripis-u-vipadku-psixologicnogo-nasilstva#>.
7. Restraining Orders. URL: <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/restraining-orders#text>
8. Семигіна Т. Надання послуг потерпілим від насильства у сім'ї. Соціальна робота в Україні: теорія та практика. Київ: Національний університет "Києво-Могилянська академія" 2008. № 2. С. 58-70.

СЕКЦІЯ
«СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ:
ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНИЙ АСПЕКТ»

Аленцевич Єва,
учениця 11 класу
КЛ «Маріупольського ліцею міста Києва»

ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ ВІД ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В ОРГАНІЗАЦІЇ З
ПОЗИЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Психічне здоров'я – це стан благополуччя, при якому людина може реалізувати свій власний потенціал, справлятися зі звичайними життєвими стресами, продуктивно і плідно працювати. Тож, психологічному здоров'ю серед підлеглих треба надавати велике значення.

Соціальна складова стійкості розвитку орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, в тому числі, на скорочення числа руйнівних конфліктів між людьми. Для досягнення стійкості розвитку, сучасному суспільству доведеться створити ефективнішу систему ухвалення рішень. Спираючись на розширення варіантів вибору людини як головну цінність, концепція сталого розвитку передбачає, що людина повинна брати участь у процесах, які формують сферу її життєдіяльності, сприяти прийняттю і реалізації рішень, контролювати їх виконання.

Вплив роботи на психічне здоров'я людей носить складний характер. З однієї сторони, робота – це джерело особистого задоволення і досягнень, міжособистісних контактів і фінансової безпеки, які є необхідними умовами хорошого психічного здоров'я. У осіб, що залишилися без роботи, в два рази зростає ризик розвитку депресивних симптомів і клінічної депресії в порівнянні з особами, які продовжують працювати. З іншого боку, при поганій організації праці і в випадках, коли робота по усуненню ризиків на робочих місцях недостатньо ефективна, робота може несприятливо впливати на наше психічне здоров'я і благополуччя. Це призводить до стресів, довгим важким депресій, а в подальшому і емоційного вигорання. Саме тому роботодавці і менеджери повинні впроваджують ініціативи на робочих місцях з метою зміцнення психічного здоров'я та підтримки співробітників, які страждають психічними розладами, так вони будуть піклуватися не тільки про здоров'я своїх підлеглих, а й про ефективність їх роботи.

У наш час директори великих компаній все частіше стикаються з поширенням депресії серед своїх працівників. Депресія – це психічний стан, коли людина постійно сумує,

не має інтересу до життя, відчуває втому, провину, безнадію та інші негативні емоції. Такий стан може виникнути через фізичне або емоційне перевантаження на роботі, відсутність тімбілдингу серед колег, винагороду, яка не влаштовує, відсутність підтримки тощо. Така людина завдає шкоди робочому процесу, не висипається, спізнюється на роботу, більше часу проводить в соціальних мережах, закривається в собі, емоційно віддаляється від колег.

Така ситуація підриває фінансовий, інтелектуальний, емоційний і соціальний капітал.

Постійний стрес є одним із вісників депресійного стану, він може шкідливо впливати на діяльність організації в силу таких причин, як велике число відпусток через хворобу і висока плинність кадрів, дисциплінарні проблеми і небезпечна виробнича практика, а також слабка прихильність роботі, напруга і конфлікти між колегами. Крім цього, через стреси страждає імідж організації – як серед її працівників, так і за її межами, а також підвищується ймовірність того, що її працівники, які перебувають у стані стресу, будуть порушувати судові позови.

Ще одним феноменом, характерним для багатьох робочих місць, є психічне насильство, причиною якого є погіршення міжособистісних відносин і організаційні дисфункції. Однією з найбільш поширених форм психічного насильства на роботі є «мобінг» (або булінг), який можна охарактеризувати як регулярну цькування співробітника або групи співробітників, що створює ризик для здоров'я і безпеки цих осіб. Мобінг, як правило, означає зловживання владою по відношенню до людей, нездатним захистити себе. Що стосується індивідуальних проявів мобінга, то вони можуть включати соціальне виключення, розпускання чуток, приниження, нацьковування колег проти жертви, глузування, сексуальні домагання, поширення неправдивої інформації, загрозу насильства, словесні образи. Щоденний булінг також може призвести до складної форми депресії та емоційного вигорання.

Отже, люди з давніх часів працюють в команді та зазнають одних і тих самих проблем. Тож, лідери організацій повинні усвідомлювати негативний вплив психосоціальних факторів в результаті перевантаження працівників і відсутність у них свободи дій в процесі виконання завдань, що в результаті викликає стрес і супутні йому розлади поведінки та здоров'я; повинні піклуватися про психічне здоров'я працівників на робочому місці, тому що це сприяє покращенню епідеміологічної ситуації, розвитку і підтримки корпоративного духу, працюватиме на внесок організації в підтримку прав людини і зрештою зумовить позитивні зрушення в економічному розвитку організації. Інформованість роботодавців і працівників та їх вміння контролювати ці ризики сприяють формуванню здорового та безпечного виробничого середовища, позитивної і профілактичної корпоративної культури, підвищують зацікавленість і ефективність, забезпечують охорону здоров'я і благополуччя працівників, а

також зростання продуктивності їх праці. А також, слід пам'ятати, що вклад в психічне здоров'я співробітників – інвестиція не тільки в ефективність компанії, але і суспільства, що є важливим аспектом з позиції сталого розвитку.

Література

1. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Butko_Mykola/Ekonomichna_psykholohiia.pdf
2. Карамушка Л. М., Креденцер О. В., Терещенко К. В., Лагодзінська В. І., Івкін В. М., Ковальчук О. С. Методики дослідження психологічного здоров'я та благополуччя персоналу організацій. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/56142>
3. Лефтеров В. О. Проблеми психологічного здоров'я та надання психологічних послуг населенню. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ia_2013_2_10

Барінова Альона

3 курс, перший (бакалаврський) рівень освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»

Маріупольський державний університет

РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах економічного розвитку України все більшої актуальності набувають проблеми зайнятості населення, запобігання масового безробіття та ефективного функціонування ринку праці. Це, в першу чергу, залежить від соціально-економічного стану в країні, структурних змін та інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств. Окрім того, відносини, що виникають на ринку праці, потребують особливої уваги з боку держави. Тому дослідження процесів, що відбуваються на ринку праці України, напрямів його ефективного функціонування в умовах глобалізації та розвитку інформаційного суспільства, є досить актуальними.

Метою дослідження є проведення аналізу національного ринку праці, виявлення динамічних і структурних змін на ньому в сучасних умовах функціонування економіки.

Питання розвитку ринку праці набувають особливої актуальності в умовах глобалізації, демографічної кризи, поширення міграційних процесів, реформування системи вищої освіти і тому широко освітлюються у працях таких закордонних та вітчизняних вчених, як О. Брінцева, О. Грішнова, Е. Лібанова, А. Колот, С. Калініна, С. Ланська, К. Шваб, А. Крокер та інші.

Виклад основного матеріалу. Сучасний ринок праці України характеризується

дисбалансом між попитом та пропозицією робочої сили, який відображається у професійно-кваліфікаційній невідповідності. Це призводить до підвищення структурного безробіття, що негативно впливає на ефективність функціонування економіки, зниження виробництва товарів та послуг, скорочення ВВП [1]. Для нашої держави також актуальними є внутрішні чинники соціально-економічної нестабільності, пов'язані зі зниженням рівня життя та зайнятості, територіальними диспропорціями між попитом та пропозицією на ринку праці, загостренням ситуації на локальних ринках праці.

Відбуваються багатовекторні й широкомасштабні зміни на ринку праці, які, однак, далеко назавжди відповідають інтересам найманих працівників. Так, набуває небачених раніше масштабів застосування нестандартних форм зайнятості та режимів робочого часу й атипових трудових договорів. Поширення зазначених форм зайнятості та трудових договорів чимраз частіше стає наслідком як реальних змін у структурі виробництва й організаційно-економічних особливостях його функціонування, так і послаблення співвідношення сил роботодавців і найманих працівників унаслідок слабкості (неадекватності) національного законодавства у сфері праці та зниження ролі соціального діалогу. Трудове законодавство має тенденцію до лібералізації, а колективно-договірне регулювання не охоплює всього різноманіття форм зайнятості, які є реальністю сьогодення [2].

На сьогоднішній день Україна все ще перебуває на етапі нестабільної моделі суспільного устрою та розподілу соціальної відповідальності. Функціонування соціальної політики відбувається у складних соціально-демографічних, економічних, політичних умовах. Попри декларовані соціальні зобов'язання держави, їх обсяг доводиться постійно скорочувати, а відповідальність перерозподіляти на інші рівні – місцевий, корпоративний та дедалі частіше – на рівень індивіду. [3].

Повномасштабні воєнні дії, що відбуваються на території України вже майже два роки, призводять до фізичних руйнувань цивільної та економічної інфраструктури, втрати контролю чи згорання виробництва економічних суб'єктів на тимчасово окупованих територіях або територіях, де відбуваються активні бойові дії, порушення логістичних і виробничих зв'язків.

Дослідження Групи «Рейтинг» засвідчує падіння доходів у період війни у 64 % українців. Зокрема у 18 % опитаних незначно зменшився дохід, у 32 % – значно зменшився, 14 % втратили практично всі доходи [4].

Масштабні втрати робочих місць, масова внутрішня та зовнішня міграція працездатного населення в період повномасштабної війни зумовили загострення ситуації на ринку праці. За інформацією Державного центру зайнятості, на початок жовтня 2023 року чисельність офіційно зареєстрованих безробітних сягнула 97,3 тис. осіб [5].

Зростання безробіття відбулося через глибокий спад економічної активності та поповнення лав безробітних мігрантами з прифронтових територій, які потребують працевлаштування.

Внутрішні мігранти створюють додатковий тиск на ринок праці, адже у східних регіонах структура зайнятості була суттєво зміщеною в бік промисловості порівняно із західними та центральними областями, куди вони переміщаються. Це посилює вже наявні структурно-кваліфікаційні диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили, навіть з урахуванням впливу релокації підприємств.

Зростання показника безробіття дещо гальмує дія стримуючих факторів, зокрема: наявність внутрішніх вимушених мігрантів, які не здійснювали пошук роботи; мобілізація, слабкий фінансовий запас міцності, що змушував членів домогосподарств активно шукати роботу, навіть менш кваліфіковану та оплачувану. Важливим чинником є й зовнішня міграція. За даними МЗС, станом на червень 2023 року за кордоном перебувають 8 мільйонів 177 тисяч українців [6].

Уповільненню зростання показників безробіття також сприяли заходи щодо посилення гнучкості ринку праці, оптимізації трудових відносин, стимулювання зайнятості, релокації підприємств тощо.

Зменшення масштабів безробіття є одним з пріоритетних завдань уряду, що потребує вжиття невідкладних заходів, бо значні втрати робочої сили у якісному й кількісному вимірах можуть перешкодити відбудові та розвитку країни, спричинити зростання економічного навантаження на працюючих, скорочення надходжень до бюджетів і соціальних фондів при збільшенні навантаження на них.

Висновки. В умовах глобалізації та розвитку постіндустріальної економіки ринок праці України стикається з багатьма сучасними викликами. Без належного рівня соціально-економічного розвитку нашої країни, вирішення воєнного конфлікту з росією та оптимального державного регулювання даний ринок не зможе функціонувати ефективно. Таким чином, пріоритетні напрямки реформування українського ринку праці полягають у наступному: тісна взаємодія ринків праці та освіти; підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; стимулювання створення нових робочих місць; посилення мотивації до легальної зайнятості; сприяння розвитку підприємництва та самостійної зайнятості; вдосконалення системи оплати праці; соціальна підтримка вразливих верств населення. Важливою умовою підвищення ефективності функціонування ринку праці в сучасних умовах повинні бути інновації в усіх галузях та сферах національної економіки. Адже тільки висококваліфікований кадровий потенціал, гнучкий до реалій сьогодення та нових світових викликів, зможе забезпечити економічне процвітання нашої держави.

Література

1. Колот А.М., Данюк В.М., Герасименко О.О. *Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення*. 2017. С. 240-243.
2. Колот А.М., Герасименко О.О. *Новітні глобальні тенденції у сфері зайнятості і доходів та їх вплив на соціальну нерівність*. 2018. № 1. С. 12.
3. Лібанова Е.М. *Людський розвиток в Україні: інституційне підґрунтя соціальної відповідальності*. 2017. С. 70.
4. Соціологічна група рейтинг. URL: <https://ratinggroup.ua/> (дата звернення 05.12.2023 р.)
5. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/> (дата звернення 05.12.2023 р.)
6. Міністерство закордонних справ. URL: <https://mfa.gov.ua> (дата звернення 05.12.2023 р.)

Беккер Юна,

1 курс, другий (магістерський) рівень вищої освіти, заочна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»

Маріупольський державний університет

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КОМПАНІЇ

Актуальність теми дослідження. Світова економіка загалом вступила у фазу розвитку, яку називають суспільством знань або економікою знань. Саме в такому середовищі людський капітал і робота з ним набувають неабиякої важливості. Багаті та розвинуті країни здобули свій статус шляхом створення, формування та експлуатації людського капіталу працівників підприємств та інших організацій. Важливість окремих компонентів людського капіталу особливо підкреслюється в професіях сфери розумової праці. Основною метою всіх підприємств, і навіть цілих економік, є стійке зростання продуктивності відповідно до певних вимог (наприклад, екологічна спрямованість ведення бізнесу, повага до природного середовища) і створення конкурентної переваги, що може бути лише результатом системного, добре продуманого та відповідним чином скоригованого підходу до використання та розвитку людського капіталу компаній. Інвестиції у людський капітал, які здійснюються компаніями для його розширення, збільшення вартості або продовження його використання потребують детального дослідження, що можливо за двома напрямками: як ефективність використання людського капіталу на підприємствах і як ефективність інвестицій у людський капітал з точки зору підприємств. Нарешті, форми та

можливості оцінки такої, більш вузько визначеної ефективності, дозволяють створити процес оцінки ефективності людського капіталу на підприємствах як ядро підходу до його управління в рамках концепції управління людським капіталом.

Метою дослідження є визначення людського капіталу як фактору конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Теоретичні основи людського капіталу з точки зору ідей, що стосуються ролі освіти, було вже закладено на початку становлення економічної теорії, зокрема у працях В. Петті та А. Сміта. Пізніше експерти з менеджменту неодноразово зверталися до теми людського капіталу. Більш детальне визначення запропонували, наприклад, Н. Бонтіс, Н.С. Драгонетті, К. Якобсен і Г. Рус. Згідно з їхніми вченнями людський капітал являє собою людський фактор в організації, що поєднує в собі інтелект, навички та досвід, які дають особливий характер організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У рамках теорії, науки і практики менеджменту почала формуватися концепція управління людським капіталом. Це описано та застосовано в пошуку рішень для ряду питань і проблем, які виникають у сфері людського капіталу і часто є похідними із самого його визначення. Серед важливих характеристик концепції менеджменту людського капіталу (МЛК) М. Армстронг зазначає, що МЛК:

- привертає увагу до того, що Кернс називає «управлінням за допомогою вимірювання», щоб створити певну залежність між кадровими заходами та організаційним успіхом;

- зміцнює віру в те, що люди – це актив, а не вартість;

- зосереджує увагу на необхідності базувати стратегії та процеси використання людських ресурсів на закладі створення вартості через людей;

- підсилює потребу бути стратегічним;

- підкреслює роль кадровиків як ділових партнерів;

- підкреслює важливість використання вимірювання для демонстрації того, що правильне управління людьми забезпечує правильні результати і вказує напрями стратегії управління персоналом.

Концепція МЛК доповнює та посилює концепцію управління людськими ресурсами, а не замінює її. І МЛК, і управління людськими ресурсами можна вважати важливими компонентами процесу управління людьми.

Оскільки концепція МЛК має стратегічний характер, спочатку необхідно створити зв'язок цього підходу в контексті із загальним стратегічним управлінням конкретної компанії. При створенні такої стратегії рекомендовано:

- пов'язати цю стратегію з місією компанії в майбутньому;

- залучати зацікавлені сторони до створення стратегічного плану;
- оцінювати відповідні впливи зовнішнього та внутрішнього середовища;
- встановити загальну стратегічну мету та конкретні стратегічні цілі у сфері МЛК, обрати шляхи їх досягнення та описати шляхи оцінки досягнутих результатів (цілі можуть бути спрямовані на вирішення майбутніх викликів у цій сфері, наприклад, підтримка та зростання лідерів у бізнесі, зміцнення робочої сили через вдосконалення індивідуальних кадрових процесів).

Успіх усієї стратегії потім оцінюється через досягнення окремих конкретних цілей і загальної стратегічної мети.

Заходи, які призведуть до досягнення конкретних цілей, а отже, в кінцевому підсумку до виконання загальної стратегічної мети у сфері людського капіталу, можуть включати наприклад:

- вдосконалення стратегії підбору персоналу;
- накопичення знань, створених у компанії, які не будуть втрачені навіть при звільненні працівника;
- розвиток кар'єри працівників у зв'язку з навчанням і набуттям нових знань, навичок, досвіду;
- підвищення визнання та оцінки високих результатів праці працівників;
- покращання підтримки та процесу адаптації нових співробітників;
- підтримка співпраці співробітників;
- створення підтримки доступу до МЛК за допомогою використання функцій інформаційних систем для людського капіталу або шляхом впровадження інформаційних систем, спеціально створених для МЛК.

Висновки. Тема людського капіталу та необхідність роботи з ним у компаніях у формі оцінки його ефективності як з точки зору використання, так і з точки зору його збільшення та розвитку через інвестиції, є актуальною сферою з можливістю подальшого розвитку досліджень.

Вважаємо, що результатами впровадження заходів оцінки ефективності людського капіталу є: зменшення небажаної плинності співробітників з високим рівнем людського капіталу, у розвиток яких вже було інвестовано кошти; підтримка трудової мотивації працівників шляхом справедливо визначеної винагороди; обмін знаннями та досвідом, безпосередньо пов'язаними з трудовою діяльністю, що є потенційною можливістю стабільного розвитку людського капіталу підприємства; покращання іміджу підприємства завдяки впровадженню нових технологій; створення нового продукту за результатами моніторингу продукції конкурентів і, відповідно, до сучасних вимог та очікувань клієнтів;

позиціонування компанії як затребуваного роботодавця, що є запорукою отримання та збереження кваліфікованих кадрів.

Література

1. Armstrong M. A Handbook of Human Resource Management Practice. London UK. MBA. 2006

2. Захарова О.В. Тенденції нагромадження людського капіталу в Україні за період незалежності. Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Черкаси, 2020. Вип. 59. С. 85-97.

3. Красношапка В. В. Управління людськими ресурсами: навч.-метод. посіб. / В. В. Красношапка. К. : НТУУ “КПІ”, 2005. 76 с.

Благініна Ольга,

І курс, другий (магістерський) рівень освіти, заочна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»

Маріупольський державний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

Зростаючий рівень конкуренції змушує керівників підприємств і організацій активно розглядати можливості впровадження сучасних технологій та новаторських підходів до управління. Формування ефективної системи управління є одним із ключових завдань для сучасних підприємств, де велика увага приділяється управлінню персоналом. На сучасному етапі розвитку економіки спостерігається складна ситуація, яку можна охарактеризувати як «кадровий голод», оскільки існує серйозний дефіцит висококваліфікованих спеціалістів у всіх галузях, що зумовлено війною та значною еміграцією населення України.

У сучасному світі однією з ключових функцій управління людськими ресурсами є мотивація, її важливість полягає в успішному поєднанні цілей організації з індивідуальними цілями працівників. Створення ефективного механізму мотивації допомагає досягти результатів шляхом орієнтації дій персоналу на досягнення конкретних цілей. Успішні механізми мотивації персоналу напряму впливають на економічні та соціальні показники діяльності підприємств. Однак у вітчизняних організаціях процес розвитку механізмів мотивації часто здійснюється шляхом випробувань і помилок, що може негативно впливати на їхню конкурентоспроможність [3, с.3].

На сьогоднішній день ситуація в українській економіці свідчить про недостатнє матеріальне винагородження працівників. Хоча гроші і матеріальні стимули не є єдиним

вирішальним фактором мотивації, проте в сучасних умовах через падіння загального добробуту населення він переходить на перший план. Варто відзначити, що такий підхід до мотивації вже давно вважається застарілим у західноєвропейських економіках, проте Україна функціонує зовсім в інших умовах і економічні виклики є кардинально іншими [1, с.5].

Доцільно звернути увагу на найважливіші аспекти організації системи мотивації персоналу українських підприємств в період війни та економічної нестабільності. Перш за все, умови війни не повинні стати виправданням для непорозумінь у матеріальному відношенні. Важливо забезпечити справедливу оплату праці працівника, що буде відповідати актуальним запитам ринку.

Іншим важливим напрямком є забезпечення психологічного добробуту персоналу. Військові дії негативно впливають на емоційний стан працівників, тому необхідно впроваджувати програми психологічної підтримки і створювати безпечні умови для спільного подолання стресу. Крім того доцільно впроваджувати сучасні програми розвитку персоналу, що допоможе не тільки мотивувати його, а й дасть змогу підвищити загальний рівень якісного складу.

В нинішніх умовах нестабільності та військових дій відповідальним роботодавцям варто звернути увагу на японську модель організації праці та мотивації персоналу. Основою даної мотиваційної системи є довгострокове залучення персоналу, уважне вивчення індивідуальних характеристик працівника, наголос на підвищенні кваліфікації для підвищення трудового внеску, а також оплата праці, що враховує стаж та внесок в результат. Японська модель мотивації надає стабільність працівнику та дозволяє керівництву планувати діяльність в довгостроковому періоді, в той же час, в Україні переважає короткострокове планування, що зумовлено турбулентними умовами функціонування підприємств [2, с.4].

Серед мотиваційних важелів, які доцільно впроваджувати українським компаніям — це налагодження постійної комунікації зі співробітниками, психологічна допомога, дотримання соціальних гарантій, своєчасна виплата зарплати та авансових платежів. Крім того, важливо враховувати бажання працівників та бути корисними в складний час для країни, наприклад, шляхом участі підприємства у благодійних проєктах і волонтерській діяльності, при цьому залучаючи співробітників до цих ініціатив.

Таким чином, зовнішні умови формують кардинально нову парадигму управління персоналом та його мотивацією зокрема. Саме тому роботодавцям доцільно активно реагувати на нинішні виклики, підлаштовувати свою мотиваційну політику у відповідності і з запитами працівників. А саме, формувати систему гідної оплати праці, турбуватися про безпеку і моральний стан, організовувати навчання, дотримання цих загальних правил є

необхідністю та запорукою розвитку організації в сучасному турбулентному середовищі.

Література

1. Дем'яненко Т. І., Єршова А. В. Напрями стратегії розвитку системи мотивації *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Вип. 21, Ч 1. 2018. С. 65–68.

2. Денисенко М. П., Мельник Л. С. Міжнародний досвід мотивації персоналу в умовах сучасної економіки. *Вчені записки Університету «КРОК»*, ((3) 55), 2019. С. 94–100.

3. Управління персоналом : підручник / О. М. Шубалий, Н. Т. Рудь, А. І. Гордійчук, І. В. Шубала, М. І. Дзямулич, О. В. Потьомкіна, О. В. Середа; за заг. ред. О. М. Шубалого. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. 404 с. URL: <http://surl.li/btgam> (дата звернення: 7.10.2023)

Великий Олександр,

1 курс, другий (магістерський) рівень освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»

Маріупольський державний університет

ОСНОВИ ЕВОЛЮЦІЇ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Міжнародний рух населення, який упродовж кількох століть був складовою теорії міжнародних відносин, пройшов власний історичний розвиток, сформувавши потужний теоретико-методологічний потенціал. Дослідження міграційних процесів беруть свій початок з часів античності, коли людство не мало уявлення про те, що таке міграція, і тривають до сьогодення.

На ранніх етапах історії переміщення людей відіграло значну роль у формуванні культурних цінностей народів, зростанні міст, розвитку промисловості й торгівлі. Перші висловлювання про міжнародну міграцію населення можна знайти у роботах Аристотеля, Піфагора, Платона, Солона, Фалеса, в яких вихід на нові простори часто розглядається як сильний творчий ефект подальшого розвитку. Історично міграційні процеси відзначалися різними підходами та ознаками, мали свої особливості розвитку, включаючи примусову міграцію та міграцію на добровільних засадах [1, с.10-11].

Теорії міжнародної трудової міграції умовно можна поділити на дві групи:

I група – зосереджена на наукових пошуках першопричини міграції на мікрорівні (тобто особи, сім'ї, домогосподарства);

II група – розглядає механізми міграції на макрорівні, де центром уваги стає

суспільство загалом [2, с.358].

Як свідчить історичний досвід, міжнародний рух населення має значний вплив на розвиток не тільки національних ринків праці, а і глобальних ринків, що знаходить своє відображення у теоріях трудової міграції. Існує комплекс теорій міжнародних відносин, що виникли одна незалежно від одної та містять дослідження особливостей міграційних процесів на різних етапах розвитку світового господарства. Зокрема, до них належать [1, с.11-12]:

– меркантилізм (У. Стаффорд, Т. Ман, А. Монкретсьєн, Ж.Б. Кольбер та ін.): накопичення золота розглядалось як джерело процвітання та сили держави, акцент на імміграції іноземних робочих, особливо ремісників із заборонаю еміграції корінного населення;

– класична теорія (А. Сміт, Д. Рікардо, А. Маршал): міграцію пояснювали причинами відмінностей у попиті та пропозиції робочої сили в різних регіонах; виступали за усунення бар'єрів вільного переміщення робочої сили з метою сприяння економічному прогресу; підтримували безперешкодне міжнародне пересування капіталу, товарів і праці, щоб ринкові сили змогли гарантувати максимальний економічний розвиток і скорочення бідності;

– мальтузіанство (Т. Мальтус): сформульовано закон народонаселення з висновком, що кількість населення зростає в геометричній прогресії, подвоюючись кожні 25 років, а кількість засобів існування збільшується в арифметичній прогресії; у перенаселенні вбачалась основну причину злиднів, голоду, безробіття та інших проблем суспільства;

– марксизм (К. Маркс, Ф. Енгельс): обґрунтовано, що надлишок населення, зокрема робочого класу, залежить від наявності можливостей для отримання роботи, а не від наявності фіксованих резервів продовольства; стверджували, що міграційна рухливість населення прямо залежить від рівня розвитку продуктивних сил суспільства і змінюється під впливом їх еволюції;

– неокласична теорія міжнародної міграції (А. Леві, Ж. Харрис, Л. Сжаастад, М. Тодаро, Ф. Мартін): пояснювали причини міжнародної міграції різницею в рівнях оплати праці. Рух робочої сили відбувається із країн з низьким рівнем оплати праці до країн із високою заробітною платою, зокрема:

теорія людського капіталу (Л. Сжаастад): припущення, що особи мігрують в іншу країну для того, щоб отримати більший дохід внаслідок переміщення;

економічна модель теорії міграції Тодаро: пояснює міграцію з села в місто як економічно раціональний процес; зростання рівня освіти, невідкріплене створенням нових робочих місць, погіршує економічну ситуацію в країні;

– кейсіанство (Дж. М. Кейнс): сформульовано психологічний закон, що зі зростанням доходів окремого індивіда в складі його витрат зростає питома вага заощаджень; стверджувалось, що світовий ринок праці формується за рахунок міжнародної міграції робочої сили і є місцем зіткнення суперечливих національних інтересів; обґрунтовано активне державне втручання в міграційні процеси з метою подальшого розвитку країни;

– універсальна (синтетична) теорія міжнародної міграції (Д. Масей): обґрунтовано, що міжнародні мігранти переважно походять з країн, у яких відбуваються ринкові перетворення в результаті впливу на них глобалізації; наголошено, що міжнародна міграція може бути результатом економічного розвитку країни, а не його відсутністю; доведено, що мігранти більш схильні переїжджати до місць, в яких в них є певні зв'язки (родинні, дружні, економічні, політичні); обґрунтовано, що міграція є часткою або результатом комплексних процесів інтеграції у економічній, соціальній і політичній сферах [3, с. 49-50].

Таким чином, можна зробити висновок, що теорії міжнародних відносин пройшли історичний шлях становлення та розвитку і нині продовжують еволюціонувати. Проведений аналіз наявних класифікацій міжнародної міграції дав змогу виявити їхню неоднозначність щодо структурування досліджуваного явища за різними ознаками. Результати дослідження надають змогу зосередити увагу на пошуку наукових підходів щодо регулювання міграційних процесів з метою збереження рівноваги між усіма учасниками зазначеного процесу із застосуванням теорій міжнародних відносин.

Таким чином, можна зробити висновок, що теорії міжнародних відносин пройшли історичний шлях становлення та розвитку і продовжують еволюціонувати. Результати дослідження дозволяють зосередитися на пошуку наукових підходів до регулювання міграційних процесів з метою збереження балансу між усіма учасниками цього процесу з використанням теорій міжнародних відносин.

Література

1. Алексеева Т. І. Еволюція міграційних процесів крізь призму теорії міжнародних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 24(1). С. 10-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_24%281%29_4 (дата звернення: 09.12.2023)

2. Грабинський І., Лех-Дебера А. Еволюція теоретичних засад міжнародної трудової міграції. *Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини*. 2018. Вип. 45. С. 357-366. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2018_45_36 (дата звернення: 09.12.2023)

3. Курунова Ю.О. Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн (на прикладі міграційних потоків між ЄС і Україною) : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Юлія Олександрівна Курунова. Одеса, 2015. 216 с.

Григораш Ольга,
4 курс, перший (бакалаврський) рівень освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»
Маріупольський державний університет

ПРІОРИТЕТИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Війна, що триває в Україні, має глибокий і руйнівний вплив на ринок праці країни, позбавляючи людей засобів до існування, посилюючи економічні труднощі та загрожуючи стабільності робочої сили в країні. Конфлікт обумовлює масову втрати робочих місць, вимушені переміщення всередині країни та значну кількість емігрантів.

Війна безпосередньо призвела до закриття підприємств і виробництв, що призвело до масової втрати робочих місць у різних секторах. За даними Міжнародної організації праці (МОП), станом на травень 2022 року в Україні було втрачено приблизно 4,8 млн робочих місць, що становить 30% довоєнної зайнятості [1]. Це значне зниження рівня зайнятості обумовило безпрецедентний рівень безробіття, який, за оцінками, досяг 35% [5, с.20]

У таблиці 1 наведено динаміку показників зайнятості населення України протягом 2020-2021 рр.

Таблиця 1

Показники зайнятості населення за 2020-2021 роки

Структура населення	2020 рік		2021 рік	
	тис. осіб	у % до усього населення цього віку	тис. осіб	у % до усього населення цього віку
Усе населення віком 15 років і старше, в .т.ч.:	15995,6	49,9	15693,4	49,3
Жінки	7650,0	43,8	7451,4	42,9
Чоловіки	8345,6	57,2	10816,5	50,5

Джерело: [4]

Війна в Україні обумовила серйозні проблеми на ринку праці, зокрема:

- зниження чисельності населення віком 15 років і старше;
- збільшення частки жінок у структурі населення віком 15 років і старше;
- зниження рівня зайнятості населення віком 15 років і старше;
- збільшення частки жінок у структурі зайнятого населення.

Загострення збройного конфлікту також спричинило масову хвилю внутрішнього переміщення, коли мільйони українців змушені залишати свої домівки через проблеми з безпекою та руйнуванням інфраструктури, що призвело до масової втрати робочих місць і безробіття. Найбільше постраждали південні, північні та східні регіони України, де багато підприємств були знищені або були зачинені. Мільйони людей були змушені покинути свої домівки в пошуках безпеки, і багато з них втратили роботу. Станом на кінець 2023 року близько 4,9 мільйона українців є внутрішньо переміщеними особами всередині країни [2]. Ці переміщення трансформували ринки праці як у приймаючих, так і в місцевих громадах, оскільки переміщені особи намагаються знайти роботу в незнайомому середовищі.

Згідно з даними рис.1, найбільш популярним способом пошуку роботи в Україні в сучасних умовах є звернення до Державної служби зайнятості. Цю послугу використовує 38% населення. На другому місці за популярністю – особисті зв'язки (31%), на третьому – соціальні мережі та сайти з пошуку роботи (19%). Іншими способами працевлаштовується 12% населення.

Уряд України вживає низку заходів для підтримки зайнятості та захисту прав працівників у воєнний час. Ці заходи включають:

- запровадження цільових програм зайнятості, спрямованих на надання допомоги безробітним, внутрішньо переміщеним особам та іншим категоріям працівників, які постраждали від війни;
- надання фінансової допомоги бізнесу для підтримки робочих місць;
- послаблення обмежень на мобільність робочої сили, щоб полегшити переміщення працівників між регіонами.

Для відновлення ринку праці в Україні в довгостроковій перспективі доцільно вжити комплексні заходи за пріоритетними напрямками розвитку національної економіки, зокрема щодо:

- забезпечення відновлення економіки країни;
- сприяння розвитку підприємництва;
- забезпечення професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників за пріоритетними професійними групами;
- сприяння соціальному діалогу та співпраці між роботодавцями, працівниками та урядом.

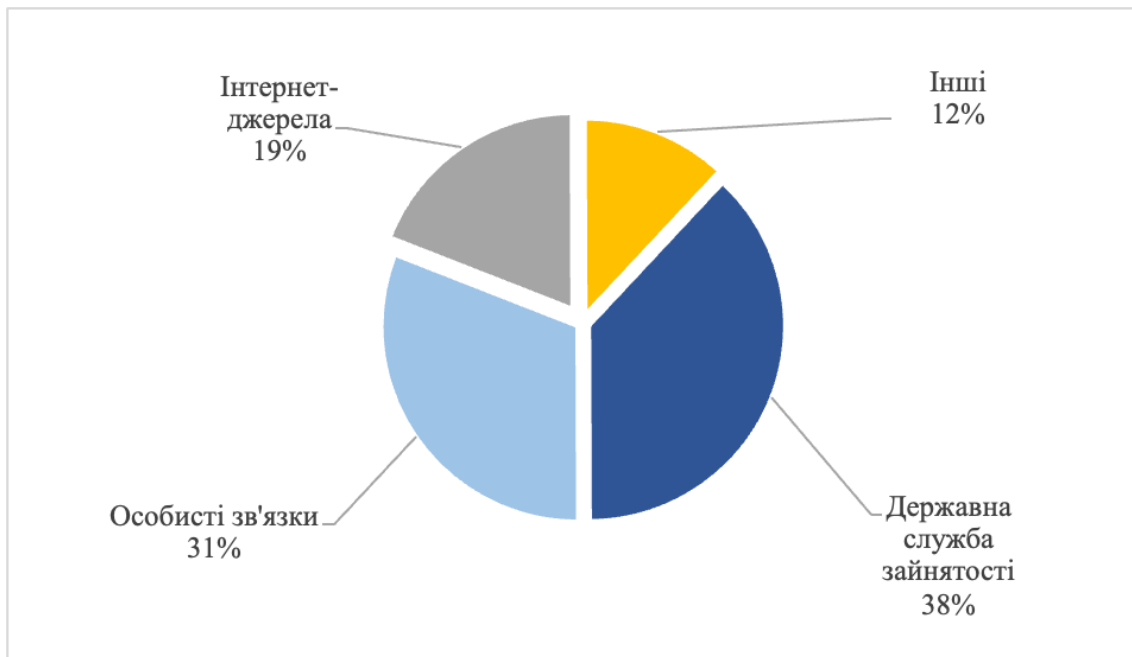

Рисунок 1 – Структура безробітного населення України за способами пошуку роботи протягом січня-жовтня 2022 року за даними ДЗСУ [3]

Уряд України повинен розробити комплексний план відновлення ринку праці, який передбачатиме заходи як щодо короткострокової, так і довгострокової перспективи. Цей план доцільно розробляти з урахуванням досвіду інших країн, які пережили подібні кризи. З метою здійснення планування необхідно забезпечити ефективну міжвідомчу координацію та залучити до розробки та реалізації заходів найманих і самозайнятих працівників, представників бізнесу, громадських організацій, науки та влади.

Література

1. ILO proposes extra support measures for Ukraine, as war enters second year. International Labour Organization (ILO). URL: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_868984/lang--en/index.htm (дата звернення: 10.12.2023)
2. Внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 10.12.2023)
3. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/> (дата звернення: 10.12.2023)
4. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.12.2023)
5. Інфляційний звіт НБУ: липень 2022 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q3.pdf?v=4

Ковтуненко Марія,
1 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»
Маріупольський державний університет

ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ФАКТОР СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

На сьогодні немає точного визначення науковою спільнотою, що таке «трудовий потенціал». Вчені-економісти по різному трактують сутність трудового потенціалу. У сучасній економічній літературі розглядаються, або якісні характеристики трудових ресурсів як джерело збільшення можливостей, або увага концентрується на кількісних даних, що задовольняють певним вимогам [1, с.246]. Якісні характеристики трудового потенціалу дає можливість оцінити перспективи окремих осіб та різних соціальних груп для визначення свого місця у суспільно-корисній праці. До якісних характеристик використання трудового потенціалу відносяться: професійно-кваліфікаційна структура зайнятості, організованість, здатність до творчості, моральність, корумпованість тощо.

Трудовий потенціал можна характеризувати як: психофізіологічні можливості участі в суспільно корисній діяльності, можливості нормальних соціальних контактів, здібності до генерації нових ідей, наявність знань і навиків, які необхідні певних зобов'язань і видів робіт [2].

Суспільний трудовий потенціал, що акумулює і синтезує сукупні здібності до суспільно корисної діяльності працездатного населення, становить конкретну форму матеріалізації людського фактору, показник рівня розвитку та межі творчої активності трудящих мас.

У якісному аспекті, потенціал праці суспільства представляє собою реальні можливості для виявлення різноманітних особистих здібностей і якостей, таких як знання, вміння та навички, які набуваються людьми в процесі виховання, підготовки до праці, самої трудової діяльності, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Визначення цього потенціалу визначається рівнем розвитку виробничих сил та станом здоров'я населення, а також ефективністю системи загальної і спеціальної освіти, професійної підготовки, морального виховання, які відображають цілі, спрямованість та соціально-економічні умови формування особистості [4, с.108].

Учені-економісти робили спроби класифікувати складові потенціалу за різними принципами. Наприклад, Л. Шаульська пропонує згрупувати показники, що формують

компоненти трудового потенціалу, в кількісну та якісну складові. До першої вона відносить наступні показники: чисельність, розподіл населення на території, працездатне населення, смертність, народжуваність, тривалість життя, міграція, природний приріст населення, зайнятість, безробіття, реалізація трудового потенціалу. До якісних складових віднесені наступні: стан здоров'я, фізичні можливості, використання трудового потенціалу, професійно-освітній, інтелектуальний потенціал, ментальні, соціокультурні риси, тип поведінки, мотиваційні настанови населення до праці [1, с.95].

I. Бажан у своїй праці пропонує наступні головні елементи особистісного трудового потенціалу працівника: професійні знання, вміння і навички, що зумовлюють професійну компетентність, працездатність (психофізичний потенціал), креативні здібності (творчий потенціал), здатність до співпраці, колективної організації та взаємодії (комунікативний потенціал), ціннісно-мотиваційна сфера(моральний потенціал) [1, с.250].

Розвиток трудового потенціалу є фактором довгострокового зростання будь-якої країни. Більшість розвинених країн забезпечили економічне та суспільне зростання не лише за рахунок застосування наявних природних багатств, а завдяки використанню потенціалу, вмінь та навичок своїх людських ресурсів.

Отже, чим вищий рівень освіченості та кваліфікації людських ресурсів, тим більше можливостей для підвищення продуктивності праці та отримання конкретних результатів у виробництві. Ця взаємозалежність особливо виявляється у виробництві високотехнологічних товарів. Крім того, висококваліфіковані людські ресурси впливають на та беруть участь у реформуванні традицій, культури та цінностей в країні, що підкреслює важливість соціального розвитку трудового потенціалу будь-якої економіки [3, с.94].

Дослідження зарубіжних науковців свідчать, що рівень людського розвитку виступає одним із ключових індикаторів подальшої траєкторії розвитку трудового потенціалу особистості. Зокрема, прослідковується логічна послідовність: чим вищий рівень людського розвитку в країні, тим вища освіченість її населення, як наслідок вищий рівень кваліфікації робочої сили, зростає результативність економічної діяльності, що дає змогу до забезпечення суспільного добробуту, а, отже, стає поштовхом до нарощування рівня соціального розвитку трудового потенціалу [3, с.95].

У підсумку, дослідження різноманітних аспектів трудового потенціалу свідчать про відсутність чіткого визначення цього терміну в економічній науці. Вчені-економісти висловлюють різні підходи до трактування його сутності, чи то як якісних характеристик трудових ресурсів, чи як кількісних даних, що задовольняють певним вимогам.

Дослідження показують, що розвиток трудового потенціалу визначає фактор довгострокового зростання будь-якої країни. Економічне та суспільне зростання розвинених

країн великою мірою пояснюється використанням потенціалу, вмінь та навичок їхніх людських ресурсів. Високий рівень освіченості та кваліфікації сприяє підвищенню продуктивності праці та ефективності виробництва, а також впливає на соціокультурні аспекти розвитку.

Література

1. Череп А. В., Зубрицька Я. О. Основи формування трудового потенціалу в державі, регіоні, на підприємстві. Вісник Запорізького національного університету, 2011 №1(9) С. 245-252 https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2011/eco_2011_1/2011_1/245-254.pdf
2. Основи економіки праці: трудовий потенціал. Реферат https://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/19550/
3. Левченко О.М., Немченко Т.А. Компаративна характеристика соціального розвитку трудового потенціалу у міжнародному розрізі. Соціальний розвиток трудового потенціалу в умовах інноваційних трансформацій. 2021. №12. С. 94-95.
4. Гальперіна Л. Фактори розвитку соціально-трудоного потенціалу у контексті забезпечення інноваційності, гуманізації та соціалізації нових ринкових економік. Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць Випуск 1 (66) 2011. С. 107-108. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25178/09-Galperina.pdf?sequence=1> (дата звернення: 14.12.2023).
5. Шаульська Л. В. Соціально-трудоі відносини як чинник розвитку трудового потенціалу: [Удосконалення соціально-трудоіх відносин в Україні]. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 6. С. 136-143.

Неживий Антон,

1 курс, другий (магістерський) рівень освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»

Маріупольський державний університет

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ

З огляду на швидкість зміни змін у глобальному бізнес-середовищі, стандартні методи планування, менеджменту та методи розподілу активів стали застарілими. Досягнення нових рівнів складності бізнесу – це нескінченний процес, який вимагає від компаній швидкого перерозподілу активів для подолання наслідків змін у середовищі, а від персоналу – сучасних знань та навичок, вміння адаптуватись до зовнішнього середовища, комунікативних здібностей. Для ефективного позиціонування компанії на глобальній арені,

важливу роль має людський фактор та система його менеджменту, яка забезпечує постійну оцінку та вдосконалення для ефективного використання як бізнес властивостей, так і організаційних навичок.

Серед вчених, які досліджують питання трансформації системи менеджменту персоналу міжнародних компаній можна виокремити Н. Борецьку, О. Грішнову, О. Амошу, В. Антонюк, С. Калініну, А. Колота, Д. Лук'яненка, Г. Щокіна та інших.

Нові реалії ведення бізнесу в сучасній світовій економіці прискорюють виробничі процеси, підвищують конкуренції, вимагають швидкого реагування на проблемні питання. Нова парадигма економічної системи – економіка знань – трансформує бізнес-ландшафт, а успішні організації майбутнього, швидше за все, будуть тими, які можуть рухатися швидше, адаптуватися швидше, швидко навчатися і охоплювати динамічний попит на робочу силу [1].

По мірі розгортання Четвертої промислової революції компанії прагнуть використовувати нові та проривні технології, щоб досягти більш високого рівня ефективності виробництва та споживання, розширюватися на нових ринках та конкурувати новими продуктами для задоволення потреб глобального споживача, що все частіше орієнтується на цифрові товари [2].

Все більше роботодавців шукають працівників з новими навичками, з метою збереження конкурентної переваги своїх підприємств та збільшити продуктивність робочої сили. Нове покоління працівників відчуває швидко зростаючі можливості на нових робочих ролях, в той час як інші відчувають як швидко зникають перспективи в переліку професій, які традиційно вважались шляхом до побудови кар'єри в житті і, як визначено у доповіді Всесвітнього економічного форуму Future of Jobs Survey 2023, кількість таких зникаючих професій з кожним роком зростатиме (рис. 1).

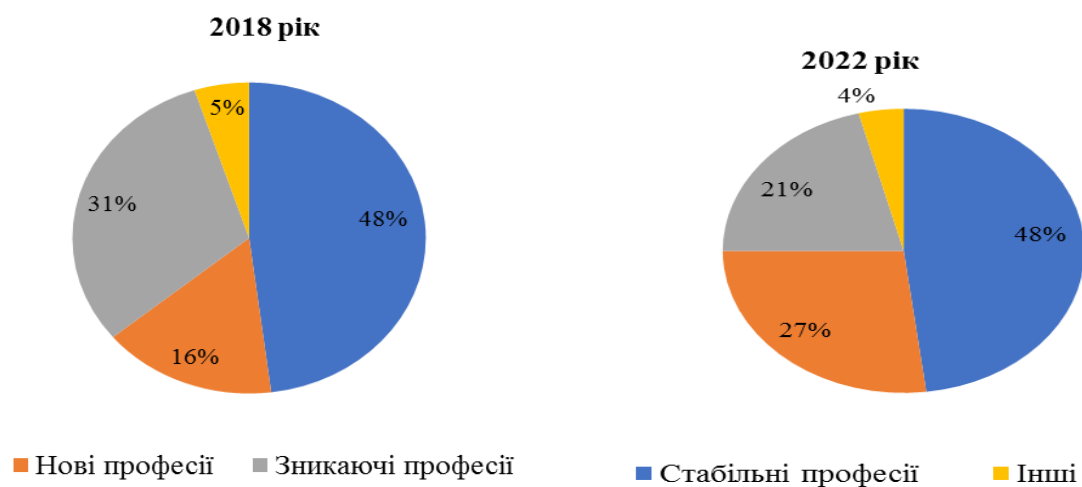

Рисунок 1 – Відсоткове співвідношення нових, зникаючих та стабільних професій, 2018 та 2022 рр. [3]

Звіт Future of Jobs 2023 також досліджує очікуваний вплив впровадження технологій на зайнятість. На рис. 2 показано, що майже всі нові технології, крім двох, створитимуть робочі місця в наступні п'ять років.

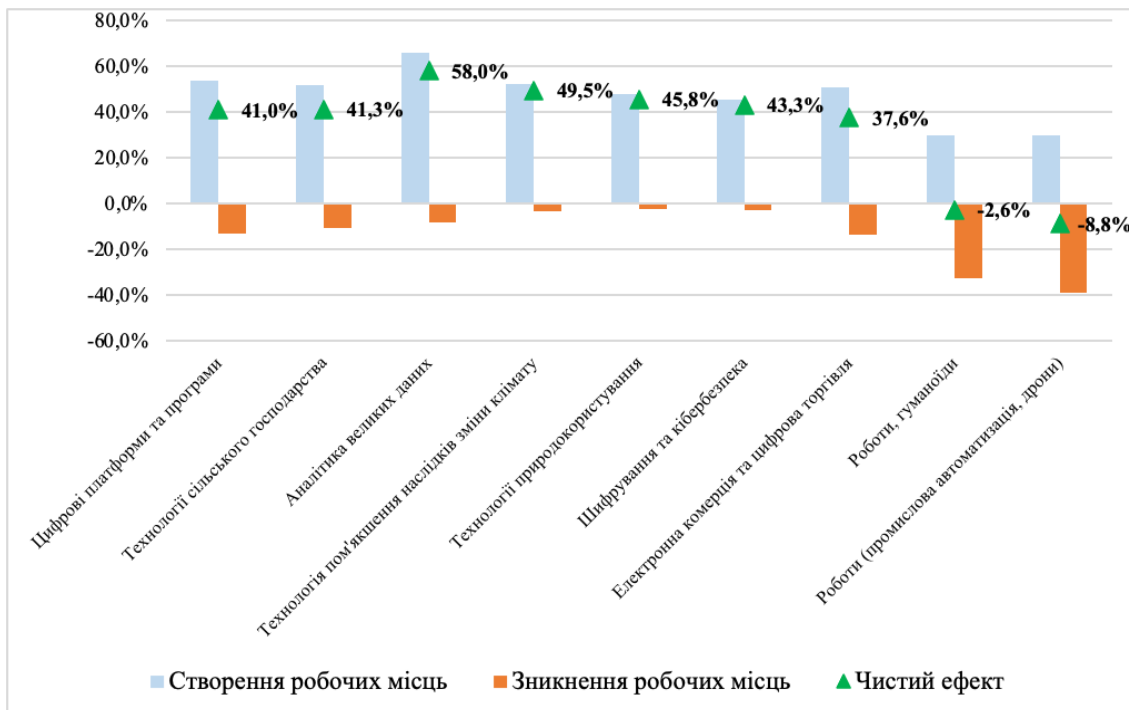

Рисунок 2 – Очікуваний вплив впровадження технологій на робочі місця, 2023–2027 рр.: частка опитаних організацій, які очікують, що кожна технологія створить або витіснить робочі місця [3].

Очікується, що аналітика великих даних, зміни клімату та технології управління навколишнім середовищем, а також шифрування та кібербезпека стануть найбільшими рушійними силами зростання робочих місць. Очікується, що сільськогосподарські технології, цифрові платформи та додатки, електронна комерція та цифрова торгівля, а також штучний інтелект призведуть до значних збоїв на ринку праці, причому значні частки компаній прогнозують переміщення робочих місць у своїх організаціях, що компенсується зростанням робочих місць в інших місцях, що призведе до чистого позитивного результату.

Трансформаційні процеси в світовій економіці на межі ХХ та ХХІ ст. мають глобальний та системний характер. Нова парадигма економічної системи – цифрова економіка трансформує не лише економічний вимір людських відносин, але й політичний, соціо-культурний та суспільний. Процеси акселерації відносин стають провідними для міжнародних компаній, яким доводиться адаптуватись до прискорення не лише з точки зору промислових процесів, але й в аспекті соціально-трудова відносин.

Висновки. Трансформаційні процеси в системі менеджменту персоналу міжнародних компаній зумовлені більшою мірою зростаючою інформатизацією суспільних відносин, а

також підвищенням значущості людського фактору для утримання позицій на світовій арені. Оскільки людський фактор, його наявність, якість та вартість є визначальними як при побудові нового бізнесу так і при форматуванні старого, серед трендів трансформації системи менеджменту міжнародних компаній, провідне місце займає пошук талантів, їх залучення та утримання, мотивація персоналу, формування нового типу лідерів та побудова корпоративного бренду зайнятості.

Література

1. The Transformation Management Model: A Total Evaluation Route to Business Change Success Richard R. Bahner¹, Linda K. Stroh. URL: https://businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/1058/PM_EN_2004_04_Bahner.pdf (дата звернення: 10.11.2023)
2. Bersin J., Rahnema A. The organization of the future: Arriving now / Josh Bersin, Amir Rahnema. URL: <https://www2.deloitte.com/insights/us/en/focus/human-capital-trends/2017/organization-of-the-future.html> (дата звернення: 10.11.2023)
3. World Economic Forum, Future of Jobs Survey 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf (дата звернення: 10.11.2023)

Олексюк Степан,

1 курс, другий (магістерський) рівень освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»

Маріупольський державний університет

ОЦІНКА ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У періоди криз економіки вирішення питань ефективності використання трудового потенціалу є особливо гострим, оскільки його зниження, значним чином позначається на рівні життя людей, є чинником, що деструктивно впливає на показники відтворення населення, на якість робочої сили, соціальний клімат в суспільстві. Використання трудового потенціалу прямим чином впливає на рівень життя всього суспільства, відображуючи тенденції розвитку виробництва й системи соціально-трудових відносин.

Більшість економічних, соціальних, демографічних явищ країни відображають процеси, що відбуваються на ринку праці. Як невід’ємна складова сучасної економіки, ринок праці відіграє важливу роль в системі відтворення людських ресурсів суспільства. Саме на ринку праці виявляється відповідність якості трудових ресурсів потребам виробництва, оцінюється їх корисність й економічна значущість. Таким чином, потреба в оцінці трудового

потенціалу пов'язана з необхідністю більш ефективного використання працівників на мікрорівні, зокрема при вирішенні поточних і стратегічних завдань, що стоять перед кожним підприємством.

Питання оцінки трудового потенціалу підприємства досліджувало багато вчених, а саме Д. Богиня, О. Грішнова, Є. Качан, А. Колот, А. Чухрай та інші.

Трудовий потенціал вважається найповнішою характеристикою усіх здібностей до праці, які має в розпорядженні індивід, колектив і суспільство в цілому. Трудовий потенціал підприємства можна визначити як наявні та перспективні можливості трудового колективу підприємства кількісно й якісно задовольняти потреби підприємства та реалізовувати його цілі найефективнішим чином за наявності відповідного ресурсного забезпечення [1].

Під виробничим потенціалом підприємства розуміють сукупний результат максимально можливого рівня використання виробничих ресурсів підприємства в умовах раціональної організації виробництва і оптимальної взаємодії господарських суб'єктів [2, с.273]. Виробничий потенціал підприємства є узагальнюючим показником взаємодії матеріалізованих ресурсів фондового і трудового потенціалу і усього об'єму наявних у підприємства ресурсів нематеріалізованої праці (інноваційний та інтелектуальний потенціал). Елементи виробничого потенціалу здатні взаємодоповнювати один одного, й їх поєднання носить не механічний, а синергетичний характер. А це свідчить про те, що неможливо добитися істотного зростання виробничого потенціалу поліпшенням тільки одного елементу. Підвищення ефективності управління виробничим потенціалом означає економію в тому або іншому ступені кожного з його елементів. Значимою складовою виробничого потенціалу промислового підприємства є трудовий потенціал. Саме ефективність управління трудовим потенціалом є запорукою рішення проблем конкурентоспроможності і економічного зростання. Величина і значущість трудового потенціалу визначається не стільки кількістю трудових ресурсів, скільки їх якістю, при цьому необхідно визначати не лише міру використання трудових ресурсів, але і потенційні можливості [2, с.274].

Кількісно трудовий потенціал підприємства можна оцінити за системою показників, що включає, у тому числі, наступні складові: чисельність людських ресурсів; законодавчо встановлена тривалість робочого часу (протягом дня, тижня, місяцю, року); статевікова та кваліфікаційна структура персоналу та ін.

Рекомендованою є наступна послідовність оцінки трудового потенціалу підприємства:

1. Визначення мети оцінки.
2. Виділення компонентів, що найбільшою мірою характеризують суть трудового потенціалу для цього виду оцінки.

3. Визначення показників по цих компонентах.
4. Визначення вагових коефіцієнтів для усіх показників.
5. Розрахунок показників за певний часовий період.
6. Аналіз динаміки по компонентах впродовж вибраного періоду (це має бути досить тривалий період для отримання достовірнішої інформації про компоненти).
7. Оцінка впливу вибраних компонентів на адекватність оцінки трудового потенціалу.
8. Оцінка взаємозв'язку вибраних компонентів з іншими складовими трудового потенціалу.
9. Прогнозування динаміки вибраних компонентів на перспективу [4, с.293].

Відповідно до стратегії підприємства, управління розвитком трудового потенціалу покликане забезпечити досягнення стратегічних цілей та завдань підприємства. В разі орієнтації підприємства на довгострокову стратегію, здійснюється глибока деталізована оцінка трудового потенціалу для виявлення проблемних аспектів та подальшого усунення недоліків у трудовому потенціалі з орієнтацією на стратегічні плани підприємства. Оперативний підхід до управління розвитком трудового потенціалу, передбачає вирішення проблем та актуальних завдань у короткостроковому періоді: підвищення кваліфікації, реорганізації та скорочення підрозділів, кар'єрне просування або звільнення працівників, зміна оплати праці [3, с.130].

Таким чином, оцінка трудового потенціалу підприємства – це важлива складова процесу управління. Рівень розвитку трудового потенціалу безпосередньо впливає на конкурентні можливості підприємства та його стратегічні переваги. Тому для будь-якого підприємства доцільним є поєднувати оперативні та реактивні дії, а також стратегічні підходи для формування та розвитку трудового потенціалу з врахуванням зовнішніх можливостей та галузевих особливостей з метою створення базису забезпечення довгострокової результативності функціонування.

Література

1. Бугас В. В., Науменко О. М. Трудовий потенціал підприємства: сутність та структура. Ефективна економіка. 2018. № 1. URL: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/view/1002> (дата звернення: 18.12.2023).
2. Грішнова О. А Економіка праці та соціально-трудові відносини: підручник. К.: Знання, 2011. 390 с.
3. Савченко М. В., Бальзан І. В. Концептуальний підхід до управління розвитком трудового потенціалу підприємства. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2022. №2. С. 123-135. <https://doi.org/10.33271/ebdut/78.123>

4. Федонін О. С., Репіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2003. 316 с.

Омельченко Наталія,
учениця 11 класу
КЛ «Маріупольського ліцею міста Києва».

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ РЕКЛАМИ

Реклама є невід'ємною частиною усіх сфер життя сучасного суспільства, адже вона формує сприйняття та впливає на рішення споживачів. У наш час реклама виступає одним з основних джерел інформації та потужним інструментом маніпуляції. Потік рекламних повідомлень постійно зростає, що з одного боку, дозволяє споживачам обрати найкращий товар, а з іншого не дає ретельно обробити інформацію про доступні варіанти.

Психологічний вплив реклами полягає у використанні найтонших особливостей людської психології, найчастіше не на свідомому, логічному, а на підсвідомому рівні. Саме тому на рубежі XIX - XX століть почали проводитися перші наукові дослідження у галузі реклами, які тривають й досі. Головний акцент у таких дослідженнях робиться на вивчення характеристик споживачів та психологічних явищ, пов'язаних з рекламою.[1, с. 1, 2]

Одним з головних прийомів психологічного впливу реклами є інформування про наявність товару чи послуги, що у перспективі може задовольнити потребу споживача. Метою інформування є ознайомлення покупця з перевагами та головними характеристиками товару без впливу на розум, почуття та емоції. Прийом переконання, на відміну від інформування, не тільки формує уявлення про унікальні переваги продукту, а й аргументує, чому майбутньому покупцю треба придбати конкретний товар чи послугу. Особливістю даного процесу є те, що він направлений на раціональну сферу свідомості (логіку та розум) потенційного споживача. [2, с. 19]

Для остаточного переконання покупця, у рекламі використовуються прийоми спонування та навіювання. Перший передбачає негайну реакцію споживача - покупка товару, тоді як останній впливає на емоції, даючи поверхневу уяву про товар, з метою подальшого впливу на волю та розум покупця. Виділяють два види навіювання: психомоторне навіювання – готовність погоджуватися з інформацією на основі некритичності сприйняття; престижне навіювання – зміна поглядів під впливом інформації, отриманої з високоавторитетного джерела.[3, с. 3] Успіх прийому навіювання, або сугестії, прямо пов'язан з характером людини, її психічним станом, компетентністю та рівнем знань,

ситуаційним фактором. Сила впливу також залежить від побудови та логічності інформації, компетенції й авторитету власника товару, який рекламується, візуальних прийомів у рекламі. Об'єктом впливу сугестії може бути як одна людина, так і окремі групи населення.

Розповсюджена думка про рекламу як джерело інформації вже давно не є актуальною, адже реклама створює ілюзію вільного вибору, впливаючи на споживачів та нав'язуючи конкретні стереотипи, стандарти і цінності. Психологи небезпричинно вважають рекламу одним з найпотужніших засобів впливу на масову свідомість. Вона нав'язує готові моделі поведінки і стандарти життя, формує систему цінностей, яка базується виключно на споживанні. Завдяки рекламі, споживачі вірять у придбання щастя, авторитету та статусу при купівлі конкретного товару, складають уявлення про інших на основі того, чим вони володіють. Це сприяє розвитку комплексу меншовартості у людей, які легко піддаються впливу, або мають низьку самооцінку. Маніпуляції інформацією, укупі з грамотним застосуванням усіх прийомів психологічного впливу реклами, не дають ретельно обробити інформацію, маніпулюючи свідомістю споживача та спонукаючи його купити товар, навіть при небажанні людини це робити.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, психологічний вплив реклами полягає у використанні різноманітних стратегій та прийомів психологічного впливу, які можна поділити на усвідомлені (засновані на логіці) та неусвідомлені (засновані на емоціях). Такий підхід дозволяє створювати певний зв'язок між продуктом чи послугою та споживачем, ефективно сприяючи збільшенню популярності товару. Методи психологічного впливу у рекламі постійно розвиваються, на зміну старим методикам приходять нові, більш витончені. Одним із способів захисту від маніпуляційного впливу є критичне мислення та чітке розуміння себе, своїх життєвих цілей.

Література

1. Шеленкова Н.Л. Психологія реклами. URL: [PSYCHOLOGIYa REKLAMY`.pdf \(udpu.edu.ua\)](https://udpu.edu.ua/PSYCHOLOGIYa_REKLAMY.pdf)
2. Ангелко І. В., Сазанська Є. Ю. Методи та прийоми психологічного впливу реклами на свідомість споживачів. URL: [5-19.pdf \(khnu.km.ua\)](https://khnu.km.ua/5-19.pdf)
3. Рябчик А. В. Методи психологічного впливу в рекламі. URL: [МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В РЕКЛАМІ \(nauka.com.ua\)](https://nauka.com.ua/METODI_PSIKHOLOGICHOGO_VPLIVU_V_REKLAMI)

Савчук Анастасія,
2 курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»
Маріупольський державний університет

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РИНОК ПРАЦІ

У наші дні цифровізація є невід'ємною частиною життя кожної особи та галузі. Оскільки у світі постійно відбуваються цифрові трансформації то ці процеси відіграють надважливу роль у формуванні інших перетворень у державі або світі, наприклад (соціальні та економічні). Особливу частину у цьому відіграє ринок праці, коли частина професій вже зникла, або стоїть на шляху зникнення через заміну цієї праці комп'ютерами або роботами. Внаслідок чого загальна світова картина ринку праці почала зазнавати стрімких змін. Замість традиційних професій і посад на ринку праці виникають абсолютно нові мобільні та гнучкі трудові функції, що передбачають наявність більш універсальних знань та навичок працівників, які можуть легко трансформуватися залежно від змін профілю та видів діяльності організації, економічної ситуації, що складається на ринку товарів, робіт, послуг [1, с. 59].

Цифровізація - процес впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя [3]. Завдяки цим процесам цифровізації поширився попит використання штучного інтелекту (artificial intelligence), роботів, хмарних технологій. Також при прийомі на роботу значно зростає попит на працівників з високим рівнем розвинених цифрових навичок (digital skills).

На сьогоднішній день більшість країн світу поставили перед собою завдання створити стратегічну мету побудови цифрової економіки. Україна також входить до числа цих держав. Процес переходу України до цифрової економіки відображено в чинному законодавстві. Для сфери праці також основним завданням є формування в Україні цифрової економіки: розвиток людського капіталу та розвиток дистанційної (віддаленої) зайнятості [1, с. 60]. Це стало зрозумілим під час епідемії COVID – 19 у 2020 році. Завдяки цьому карантину віддалена робота набула значного поширення та ця форма роботи була закріплена у Кодексі законів про працю (КЗпП) [2]. Через це стало можливим замість скорочення працівників зберегти їх робочі місця та перенести їх додому, щоб робітники і надалі мали змогу виконувати свої посадові обов'язки.

Гарним прикладом цифровізації в Україні є портал та застосунок ДІЯ (Держава і Я), який спрямований на отримання довідок, доступ до необхідних документів, їх реєстрацію та

інших державних послуг швидко, якісно та людяно. Зараз цей застосунок активно розвивається тому в найближчому майбутньому він може легко замінити повноцінну роботу працівників ЦНАПів (Центру надання адміністративних послуг) та інших державних установ. Перевагами цього є відсутність черг, ефективність, доступність, економія ресурсів (безпосередньо витрат на обладнання, заробітну плату працівникам). Серед недоліків варто зазначити наступне: можливість технічних проблем таких як збій програмного забезпечення (ПЗ), сприятливість лише певними групами населення (переважно молодь) – це може викликати певні проблеми у користувачів, котрі не мають відповідних користувацьких навичок.

Переваги цифровізації:

- доступність послуг (цифровізація дозволяє надавати послуги онлайн, забезпечуючи швидкий та зручний доступ для громадян навіть віддалено);
- ефективне управління (оптимізація бюрократичних процесів);
- зменшення корупції ;
- покращення якості надання послуг;
- економія витрат на оплату праці робітників;
- покращення взаємодії між державою та громадянами;
- недоліки цифровізації:
- збільшення ризику кібератак на об'єкти критичної інфраструктури;
- ексклюзія окремих груп населення (особи, які не володіють достатньою комп'ютерною грамотністю або не мають доступу до технологій, відчуватимуть виключення від цифрових послуг та можливостей);
- значні витрат на встановлення та закупівлю обладнання;
- збільшення процесів безробіття (зменшення потреби в людській праці в деяких секторах, що може викликати соціальні проблеми та безробіття).

Таким чином, цифровізація має вагомий вплив на ринок праці створюючи нові тренди та можливості. Своєчасна адаптація та стратегічне планування можуть допомогти суспільству та бізнесу максимально використовувати переваги цього процесу. Зокрема, завдяки стрімкому розвитку технологій розглядалася здатність працівників швидко адаптуватися до нових вимог.

Література

1. Бутинська Р. Цифровізація та її вплив на ринок праці в Україні. «*Education And Science Of Today: Intersectoral Issues And Development Of Sciences*»: Міжнар. конф., м. Cambridge, 9 груд. 2022 р. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-09.12.2022> (дата звернення: 22.12.2023).

2. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 22.12.2023).

3. Термін «Цифровізація» // Термінологія законодавства / Законодавство України. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/40820> (дата звернення: 22.12.2023).

Селіверстова Ольга,
3 курс, перший (бакалаврський) рівень освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»
Маріупольський державний університет

РОЗВИТОК ВІРТУАЛЬНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день суспільство зазнає змін у різних сферах життєдіяльності. Одним з викликів є розвиток цифровізації в умовах формування постіндустріального суспільства. Технології розвиваються та все частіше стають затребуваними, робочі процеси та моделі зайнятості також зазнають істотних змін. Відбувається їх модернізація, формуються гнучкі та мінливі форми зайнятості. Відкриваються необмежені можливості для працівників та роботодавців.

Посилюється роль творчої людини у виробництві, що зумовлює зростання попиту на інтелектуальну, креативну працю, виникає потреба до постійного навчання, засвоєння та інтерпретації нового інноваційного продукту. Затребуваними працівниками є ті, хто може функціонувати в умовах гнучкого робочого режиму, бути здатними і готовими працювати в нестандартних ситуаціях, а також стикатись з новими викликами цифрового розвитку.

Метою дослідження є вплив цифровізації на ринок праці. Розглянути нові тенденції та проблеми розвитку новітніх форм зайнятості.

Вагомий внесок у дослідження інноваційної економіки, а також визначення різновидів нетипових форм зайнятості належить А. Колоту, О. Гулевич, А. Чухну, В. Гейцю, О. Грішновій, І. Моторній та ін.

Виклад основного матеріалу. Віртуальна або дистанційна зайнятість являє собою таку форму організації праці, яка дозволяє працівнику виконувати свої трудові функції поза виробничого приміщення роботодавця, тобто коли класичне єдність місця і часу перестає бути необхідною характеристикою виробничої діяльності.

Можна виділити ряд переваг віртуальної форми зайнятості організації трудової

діяльності, які впливають на продуктивність праці:

- скорочення робочих місць і постійних витрат на їх експлуатацію;
- за рахунок оптимізації місця і часу роботи підвищується продуктивність праці співробітників;
- скорочення витрат на проїзд до робочого місця;
- можливість залучення висококваліфікованих працівників незалежно від місця проживання;
- швидке реагування компаній на зовнішні зміни в суспільстві;
- зайнятість людей з обмеженими фізичними можливостями.

Віртуальну зайнятість поділяють на такі групи: робота в штаті підприємства – телеком'ютинг; позаштатна робота – фрілансінг; часткові та гнучкі форми зайнятості – нульовий контракт, міні-робота, неповний робочий день або тиждень; залучена праця – аутстафінг, аутсорсинг, відбір тимчасового персоналу, лізинг персоналу.

Телеком'ютинг – дистанційне виконання робіт за допомогою комп'ютера та Інтернету, та надання звіту замовнику або центральному офісу. На відмінно від фрілансінгу, телеком'ютинг це штатна професія.

Фрілансінг (від англ. означає «вільний митець») – це працівник, який працює виключно за контрактом і не входить в штат жодної компанії, це дозволяє виконувати певні види робіт для різних замовників одночасно.

Однією з різновидів віртуальної роботи є нульові трудові контракти, за якими роботодавець залучає працівника за необхідністю без обговорення фіксованих годин та графіку роботи, а оплата праці відбувається лише по факту виконаних робіт.

В Україні використовують такі види дистанційної роботи як аутстафінг та аутсорсинг. Аутстафінг віддзеркалює взаємовідносини між фірмою-замовником та фірмою-виконавцем з приводу надання для виконання робіт своїх фахівців. Аутсорсинг – також віддзеркалює взаємовідносини між фірмою-замовником і фірмою-виконавцем, але вже з приводу передачі виконавцю певних непрофільних бізнес-процесів, наприклад – виконання дизайнерських завдань, контролінг виробничих процесів тощо.

Темпорері стафінг (temporary staffing) – віртуальна зайнятість, що передбачає залучення персоналу на короткий термін від 1 доби до 3 місяців. Цей вид роботи можна залучити на час відпустки або хвороби штатного працівника.

Лізинг персоналу – довгострокова «оренда» робітників іншого підприємства на термін від трьох місяців або тривале залучення робітників з певною періодичністю.

В Україні підприємства все частіше використовують віртуальну форму праці. За даними опитування, які проводив сайт Work.ua в 2022 році, більшість українців мають досвід

віддаленої роботи (рис. 1). В опитуванні взяло участь 1708 учасників. Відповідно до цих результатів, 61% людей так чи інакше пов'язані з віддаленою формою роботи.

Фахівці в сфері економіки розглядають два напрямки розвитку ринку праці в умовах цифровізації. Перший – ринок праці потребує творчих людей, які готові до нововведень, а також, з можливістю використання цифрових технологій, можна залучити більше працюючих, дозволити літнім працівникам, людям з обмеженими можливостями інтегруватись в ринок праці. Другий напрямок більш негативний. У результаті цифровізації певні види роботи перестануть існувати, не буде потреби наймати працівників через впровадження інноваційних пристроїв.

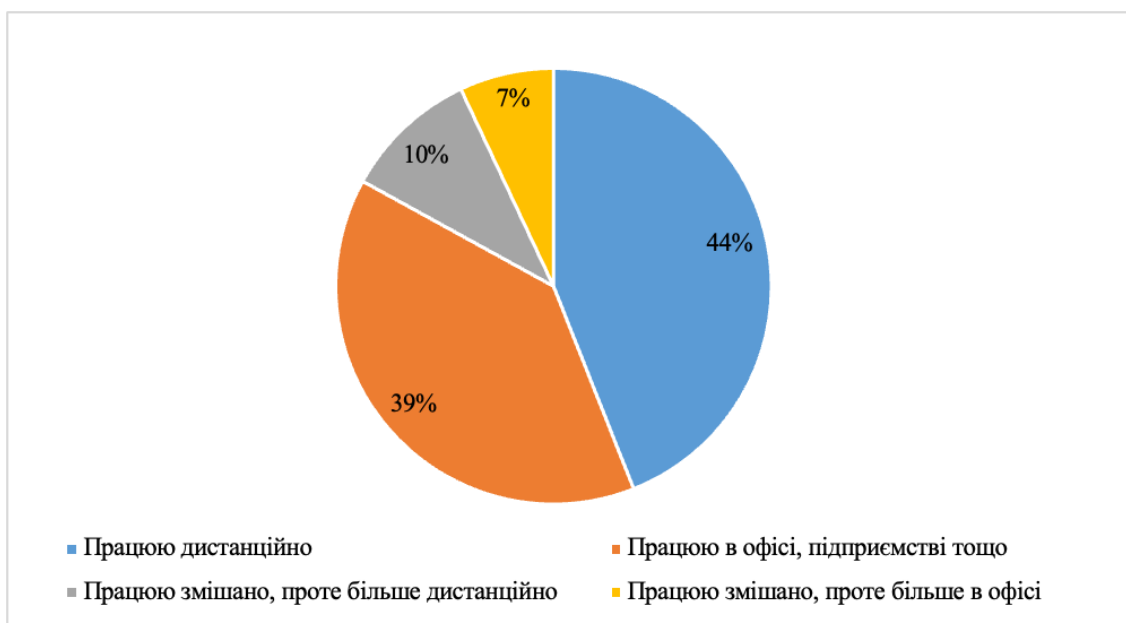

Рисунок 1 – Опитування щодо досвіду роботи в дистанційному форматі серед користувачів платформи Work.ua, 2022 р. [4]

Висновки. Основою для вдосконалення віртуальної роботи в Україні має бути бажання спільноти працювати віддалено від робочого місця. А також це бажання має поєднуватись з відповідною кваліфікацією і вмінням працювати з комп'ютером та іншими приладами зв'язку. Дистанційна зайнятість має контролюватись двосторонньо: з боку роботодавця і з боку місцевих органів влади. А стосунки між працівником та роботодавцем мають ґрунтуватись на взаємній довірі та спрямованості на результат діяльності.

На мою думку, для ефективного впровадження дистанційної роботи на ринок праці необхідно упровадити державні програми розвитку такого виду праці. У майбутньому віртуальна зайнятість, ймовірно, буде ще більш поширеним явищем, з урахуванням швидкого розвитку технологій. Це може дати змогу спростити процес працевлаштування для

більшої кількості людей і забезпечити їх більшою свободою у виборі місця роботи та робочого графіку.

Література

1. Гулевич О. Трансформація зайнятості у сфері послуг під впливом розвитку інформаційних технологій. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 2. С. 10-13.
2. Колот А. Трансформація інституту зайнятості як складова глобальних змін у соціально-трудоу сфері. *Україна: аспекти праці*. 2009. № 8. С. 3–14
3. Моторна І. Дистанційна зайнятість в умовах глобалізації економіки та соціально-економічні вигоди від її використання. *Україна: аспекти праці*. 2008. № 3. С. 6–12.
4. Як пандемія та війна вплинули на дистанційну роботу: аналіз ринку 2019-2022. Work.ua. URL: <https://www.work.ua/news/ukraine/2172/> (дата звернення: 25.11.2023).

Сталінська Анастасія,
1 курс, перший (бакалаврський) рівень освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»
Маріупольський державний університет

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Активізація підприємницької діяльності значною мірою залежить від ефективності регіональної політики сприяння підприємництву. Аналіз програмних документів зарубіжних країн підтверджує наявність відповідних розділів у загальнодержавних, регіональних та місцевих програмних документах, які передбачають заходи, спрямовані на забезпечення розвитку підприємництва на окремих територіях та у сільській місцевості. Принципова відмінність локальних програм документів розвитку підприємництва цих країн порівняно з вітчизняними програмами полягає у значно більших обсягах фінансування та акценті на: розвитку комплексної інфраструктури підтримки підприємництва; розширення арсеналу механізмів фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу; Створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва в аграрному секторі. Для розвитку підприємництва країни ЄС зазвичай використовують універсальні інструменти: розвиток бізнесу з використанням нових технологій; підвищення якості робочої сили; Розширення обміну інформацією про інновації [2, с. 232].

Соціально-економічні проблеми розвитку підприємництва та місцевого самоврядування на сьогодні в Україні:

1. Непередбачуваність розвитку ситуації в Україні (війна).
2. Непередбачені заходи з боку держави, які можуть погіршити ситуацію з бізнесом.
3. Замало платоспроможних клієнтів.
4. Замало кваліфікованих працівників.
5. Недостатній капітал.
6. Перешкоди з боку регуляторних або фінансових органів.
7. Високі податки та збори.

Можна погодитися з існуючим концептуальним підходом до розмежування повноважень органів різних рівнів щодо управління розвитком малого підприємництва. Виходячи з цієї концепції, центральна влада має подбати про політичну підтримку малого бізнесу, розвиток відповідальної правової бази та економічної основи для функціонування підприємництва, а саме зміцнення інституту приватної власності, поглиблення конкуренції та захист внутрішнього економічний виробник тощо [1, с. 408].

На регіональному рівні розглядаються питання як організаційно-правового характеру (створення бізнес-центрів, розвиток мережі фінансово-кредитних, освітніх і наукових закладів, розвиток програм взаємодії та відносин між великим і малим бізнесом), так і економічного використання системи. вважаються місцеві податки та збори, які мають бути врегульовані, надання гарантій банкам, майновий супровід, видача оцінок, патентів тощо.

Органам місцевого самоврядування створювати бізнес-інкубатори та надавати інформаційно-консультативну підтримку малому бізнесу, а також диференціювати ставки податку на оренду комунальних приміщень, розробляти пріоритетні напрями розвитку окремих галузей, запроваджувати всі можливі організаційно-економічні засоби стимулювання розвитку малих підприємств. Оскільки у світовій практиці функції реалізатора політики сприяння підприємству з надання комплексних послуг суб'єктам малого підприємництва, як правило, виконують новостворені спеціалізовані установи, такі як регіональні агентства розвитку малого підприємництва за участю місцевої виконавчої влади та управління.

Варто пам'ятати, що на місцевому рівні є значні можливості для розвитку бізнесу, оскільки розвиток підприємництва в регіонах дозволяє:

- максимальне використання місцевого, наукового, освітнього та інтелектуального потенціалу;
- залучення додаткових матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів для розвитку регіону;
- забезпечення всебічного матеріального, соціально-культурного обслуговування населення та забезпечення підвищення його життєвого рівня;

– сприяти створенню додаткових робочих місць у регіонах та забезпеченню ефективної зайнятості населення.

Однак для забезпечення реалізації цих можливостей необхідно, щоб муніципалітети не тільки реєстрували малий бізнес, тобто видавали дозвіл на його діяльність, але й мали можливість давати рекомендації щодо місця, часу проведення організації тощо роботи, виду економічної діяльності менших Підприємств у певному регіоні, щоб кошти, вкладені підприємцем у розвиток власної справи, були ефективно використані [3, с. 19].

У зв'язку з цим актуальним завданням місцевої влади є детальне вивчення проблем населення, яке проживає на території відомства, та визначення напрямів їх задоволення, а також розробка планів соціально-економічного розвитку регіону. з детальним аналізом потреб населення щодо матеріально-побутових, соціально-культурних послуг, оцінкою особливостей їх концентрації в окремих місцях, районах і розробкою рекомендацій щодо їх задоволення. Це не означає, що місцева влада вказує, де підприємець має розташувати свій бізнес і яку господарську діяльність він має здійснювати, але що місцева влада може і повинна давати певні конкретні рекомендації. Крім того, за допомогою таких досліджень місцеві органи влади можуть проводити конкурси (тендери) щодо розміщення суб'єктів малого підприємництва на певних територіях для надання певного виду послуг, які потрібні населенню, але недостатньо розвинені. Такий підхід дозволить допомогти підприємцям, які згодні надавати необхідні населенню послуги, не вигідні для малого бізнесу.

Література

1. Александрова О.С. Сутність, проблеми і перспективи розвитку місцевого самоврядування в сучасній Україні: соціально - філософський аналіз. Гілея: науковий вісник / Гол. ред. В.М. Вашкевич. Київ: ВІР УАН, 2021. Випуск 50. С. 408 – 415.
2. Блонська В.І. Товарна політика підприємства і місце в ній конкурентоспроможності продукції. Науковий вісник НЛТУ України. 2022. Вип. 22.15. С. 232-238.
3. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 728 с.

Цихановський Микита,
3 курс, перший (бакалаврський) рівень освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»
Маріупольський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В КОМПАНІЇ «APPLE»

Актуальність теми дослідження. Американські компанії-гіганти є одними з найбільш успішних у світі. Вони мають значний штат співробітників, що працюють у різних країнах. Управління персоналом у таких компаніях має свої особливості, які відрізняються від управління персоналом у невеликих компаніях.

Проблемам удосконалювання роботи з керівними кадрами в США завжди надавалось винятково важливе значення. Економічні основи побудови і загальна соціальна спрямованість систем управління найманим персоналом у США знаходяться під найсильнішим впливом відносин праці і капіталу, заробітної плати і розподілу прибавочної вартості (прибутку). Багато принципів організації кадрової роботи в США склалися в специфічних американських умовах і істотно відрізняються від підходів, у західноєвропейських країнах і Японії.

Метою дослідження є проведення аналізу управління персоналом в американській компанії-гіганті Apple Inc., виявлення динамічних і структурних змін, підходів до управління персоналом в сучасних умовах.

Питання особливостей управління персоналом набувають особливої актуальності в умовах глобалізації, демографічної кризи, поширення міграційних процесів, реформування системи вищої освіти і тому широко освітлюються у працях таких закордонних та вітчизняних вчених, таких як О. Грішнова, Е. Лібанова, А. Колот, Б. Косович С. Калініна, С. Ланська та інші.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних особливостей управління персоналом в американських компаніях-гігантах є орієнтація на результат. У таких компаніях важливіше досягти поставленої мети, ніж дотримуватися формальних процедур. Це означає, що співробітники мають більше свободи дій і можуть самостійно приймати рішення [2, с. 39]. Друга особливість - це конкуренція. У таких компаніях завжди є багато претендентів на кожну вакансію. Це означає, що співробітники повинні постійно демонструвати свої найкращі якості, щоб залишатися конкурентоспроможними. Третя особливість – це мобільність. У таких компаніях співробітники часто переміщуються з одного підрозділу в інший, а також можуть переходити з однієї компанії в іншу. Це означає,

що співробітники повинні бути готові до змін і постійно навчатися новим навичкам.

Однією з яскравих прикладів вдалих практик у цьому напрямку є американська корпорація Apple Inc. Заснована в 1976 році, Apple не лише визначає новітні стандарти у технологічній галузі, але й відзначається унікальним підходом до управління персоналом [2, с.40]. Компанія не тільки виробляє технологічні пристрої, але й міцно вірить у те, що якість є ключовим фактором для забезпечення задоволеності та лояльності клієнтів. Кожен продукт Apple проходить контроль якості, щоб відповідати високим стандартам. Apple завжди на шляху вдосконалення своїх продуктів. Це виявляється у регулярних випусках оновлень, нових версіях програмного забезпечення та модифікаціях апаратної частини.

Apple славиться своєю винятковою корпоративною культурою та лідерством, зокрема впливом Стіва Джобса в минулому. Його візія та стиль керівництва залишають невід'ємний слід у філософії компанії і продовжують формувати корпоративну культуру його спадкоємців.

Ключовими елементами є прагнення до інновацій, висока вимогливість до якості та вдосконалення продуктів. Управління персоналом спрямоване на створення команди, яка ділиться цими цінностями.

Ключовим аспектом управління персоналом є створення команди, яка поділяє цінності компанії. Кожен працівник відчуває свою роль у досягненні загальних цілей. Лідерство в Apple прагне виявляти та розвивати таланти, створюючи структуру, яка сприяє творчому співробітництву та обміну ідеями [1, с.17].

Управління персоналом в компанії Apple має ряд особливостей, які відрізняють його від управління персоналом у більшості українських компаній [4, с.22]. Ці особливості обумовлені такими факторами, як орієнтація на результат, конкуренція, мобільність, індивідуалізм, делегування повноважень, відкритість та рівність. Ці елементи не лише визначають успіх Apple, але і впливають на весь галузевий ландшафт. Прагнення до інновацій, висока якість та командна спрямованість роблять Apple не лише технологічним лідером, але й прикладом в ефективному управлінні та корпоративній культурі.

Apple покладає значний акцент на розвиток свого персоналу. Програми навчання та розвитку допомагають працівникам розширювати свої навички та адаптуватися до змін у технологічному середовищі. Зазвичай, Apple інвестує в стажування, тренінги та можливості кар'єрного росту. Системи винагородження в Apple спроектовані так, щоб винагороджувати творчість та інновації. Зокрема, працівники можуть мати доступ до акцій та бонусних систем, що стимулює їхню мотивацію та відданість компанії. Apple активно прагне до створення інклюзивного середовища, де різні групи та погляди вітаються. Програми диверсифікації можуть включати ініціативи для підтримки жінок у технологічній сфері та

представників різних етнічних груп.

Сучасні технології використовуються для автоматизації HR-процесів. Застосування технологій допомагає ефективно управляти кадровими питаннями, вести облік робочого часу, а також забезпечити ефективний обмін інформацією в межах компанії [3, с.28]. Управління персоналом в Apple також включає ініціативи для підтримки здоров'я та добробуту працівників. Це може включати страхові програми, програми фітнесу та інші ініціативи для збалансованого життя.

Висновок. Особливості управління персоналом в американській компанії Apple свідчать про винятковий підхід до керівництва та орієнтацію на створення унікального корпоративного середовища. Apple визначається не лише високотехнологічними рішеннями, але й визнаним впливом на культуру праці та підходом до розвитку персоналу.

Однією з ключових рис управління персоналом є збереження та підтримка корпоративної культури, що акцентується на інноваціях, творчості та високій якості. Проактивне виявлення та розвиток талантів, а також лідерські програми допомагають створювати команду висококваліфікованих фахівців, які спільно спрямовані на досягнення стратегічних цілей компанії.

Узагальнюючи, в Apple виявляється високий рівень професіоналізму, фокус на інноваціях та виняткова увага до персоналу. Ці особливості допомагають компанії не тільки залишатися лідером в галузі, але й приваблювати та утримувати талановитих фахівців, готових до подальших досягнень.

Література

1. Дігтяренко О.М., Кісельов О.В. Управління персоналом в американських компаніях. К.: Центр учбової літератури, 2019. 256 с.
2. Іванова О.В. Управління персоналом в зарубіжних компаніях. К.: КНЕУ, 2016. 280 с.
3. Кісельова О.В. Управління персоналом в американських компаніях-гігантах: особливості та тенденції. *Управління персоналом*. 2019. № 5. 310 с.
4. Кісельова О.В., Дігтяренко О.М. Управління персоналом в американських компаніях: порівняльний аналіз з українськими компаніями. *Управління персоналом*. 2019. №1. 512 с.

Шакірова Світлана,
1 курс, другий (магістерський) рівень освіти,
заочна форма навчання,
освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»
Маріупольський державний університет

СТАН МОЛОДІЖНОГО СЕГМЕНТУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Працевлаштування для людини є ключовим питанням життєдіяльності. Для молоді воно набуває значно важливішого аспекту, адже саме молодь формує нові риси майбутнього ринку праці. Молоді працівники можуть стати джерелом ідей, змін, вони зазвичай доволі легко проявляють свою мобільність; водночас саме молодь часто викликає занепокоєння у роботодавців через брак досвіду або повну його відсутність, що негативно впливає на їх конкурентоспроможність порівняно з більш досвідченими конкурентами. Молодіжний ринок праці є частиною загальнонаціонального ринку праці, тому всі процеси та тенденції, що сформувались на ринку праці, є характерними й для молодіжного сегменту.

Для українського молодіжного ринку праці протягом багатьох років загрозою був відтік молодих фахівців за кордон, де об'єктивно є більш високим рівень заробітної плати, професійні можливості, рівень життя тощо. Внаслідок поширення Covid-19 та широкомасштабної російсько-української війни ринок праці України зазнав певних змін та зараз вимагає від кандидатів додаткові особистісні характеристики, що водночас є й викликом для молодих фахівців, й загострює проблеми розвитку ринку праці.

Станом на 2023 рік, за даними Державної служби зайнятості України, офіційний статус безробітного мали 112,3 тис. осіб. З них віком не більше 35 років 23,9 тис. осіб (22 %), 1,8 тис. осіб є випускниками навчальних закладів. Більше ніж половина молодих людей, які мають роботу, працюють не за фахом, що, зокрема, підтверджує *необхідність синхронізації потреб ринку праці та ринку освітніх послуг*. Найнижчий рівень зайнятості серед осіб віком 15–24 роки обумовлений тим, що молодь у такому віці навчається та не має стійких конкурентних переваг на ринку праці [1].

В умовах підвищеної турбулентності на ринку праці проблеми, пов'язані з пошуком якісних робочих місць, ускладнюються, що, безумовно, впливає на настрої та очікування шукачів роботи. Дослідження, проведене лабораторією «Rating Lab» серед молоді віком 15–30 років у серпні 2023 р., свідчить, що значна частка опитаних в Україні віддають перевагу самозайнятості та власному бізнесу (73 %). І лише 19 % респондентів хочуть бути

найманими працівниками. Найбільше до самостійності схильні молоді люди, які працюють або навчаються (75 % тих, хто працює, та студентів); меншою мірою – непрацюючі (61 % безробітної молоді) [2]. Це пояснюється потребою в достатній трудовій мобільності робочої сили та гнучкому ринку праці, а також їхнім бажанням самостійно та вільно приймати рішення і більшою готовністю до ризику. При цьому міська молодь дещо менше висловлює прагнення до самозайнятості, ніж сільська, що, ймовірно, пов'язане із ширшими можливостями, які існують у місті для пошуку добре оплачуваної роботи.

Для значної частки тих, хто під час опитування висловив бажання бути найманим працівником, найважливішим є регулярний стабільний дохід (64 %), що пояснюється довготривалою відсутністю стабільності в суспільстві. Надання переваги найманій праці зумовлено кількома причинами: невпевненістю у достатності ресурсів для роботи на себе (42 %), потребою працювати в режимі фіксованого часу (38 %), недостатністю умінь (знань, освіти) для відкриття власної справи (36 %), прагненням мати гарантію зайнятості (31 %) [2].

Статистика Державної служби зайнятості підтверджує, що однією з основних проблем вітчизняного ринку праці є професійно-кваліфікаційний дисбаланс, який поглиблюється в період війни та під впливом структурних трансформацій в економіці, прискорення технологічних і технічних змін. В окремих професійних сферах зберігається критично низька кількість вакансій, в інших – значне навантаження кількості безробітних на вакансію. Саме це значною мірою перешкоджає забезпечувати продуктивну зайнятість, стає на заваді ефективній реалізації трудового потенціалу.

Невирішеність проблем у сфері зайнятості молодих осіб, а це чверть від загальної кількості населення працездатного віку, призводить до часткової втрати та погіршення якості трудового потенціалу держави, ускладнює забезпечення динамічного економічного зростання, посилює соціальну напруженість у суспільстві, зумовлює зміни ціннісних орієнтацій у бік поширення тіньової зайнятості.

Сьогодні внаслідок соціальної та економічної кризи в Україні, спричиненої збройною агресією РФ, пандемії Covid-19 сформувались несприятливі соціально-економічні умови, які негативного позначилися на молоді. Вкрай важливим є створення сприятливих соціально-економічних умов для особистого зростання молодих людей, формування їх професійної та творчої активності, здібностей, навичок, що має бути пріоритетом державної молодіжної соціальної політики.

Література

1. Державний центр зайнятості України. URL: <https://www.dcz.gov.ua/> (дата звернення: 18.11.2023).

2. Молодіжний сегмент ринку праці України в період повномасштабної війни. Національний Інститут Стратегічних Досліджень. 27.09.2023. URL: [URL:https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/molodizhnyy-sehment-rynku-pratsi-ukrayiny-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny](https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/molodizhnyy-sehment-rynku-pratsi-ukrayiny-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny) (дата звернення: 18.11.2023).

СЕКЦІЯ

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Шовчко Феоктист,

1 курс, другий (магістерський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,

освітня програма «Системний аналіз»

Маріупольський державний університет

A COMPREHENSIVE SYSTEM ANALYSIS OF PERFORMANCE OPTIMIZATION TECHNIQUES IN JAVASCRIPT-DRIVEN WEBSITES

The modern web is powered by JavaScript. It's the magic wand that turns static web pages into interactive and dynamic experiences. However, as web applications grow in complexity and user expectations rise, ensuring the performance of JavaScript-driven websites has become paramount.

Before diving into the optimization techniques, it's crucial to understand why they are essential. Slow-loading websites can lead to frustrated users, increased bounce rates, and diminished SEO rankings[1]. Moreover, with mobile devices accounting for a substantial share of web traffic, optimizing for performance is no longer a luxury but a necessity.

Performance Bottlenecks

To address performance issues effectively, it's essential to identify the bottlenecks. JavaScript-driven websites typically face several common challenges[2]:

- Network Latency. The time it takes to fetch resources from the server can be a significant factor in web page load times. This includes JavaScript files, stylesheets, images, and more. Techniques like content delivery networks (CDNs) and efficient resource loading can mitigate this issue.

- Browser Rendering. The way browsers render web pages can impact perceived performance. Complex layouts, unnecessary reflows, and too many Document Object Model (DOM) manipulations can slow down rendering. Optimizing the rendering path and reducing layout thrashing are critical.

- JavaScript Execution. JavaScript execution can be a double-edged sword. While it enables interactivity, poorly optimized JavaScript code can lead to sluggish performance. Therefore, it's crucial to strike a balance between rich functionality and performance to ensure a smooth user experience.

Optimization Techniques

Understanding the array of highly efficient performance optimization techniques that can significantly enhance the speed and efficiency of websites powered by JavaScript. The following strategies are essential for ensuring that JavaScript-driven websites deliver a seamless and lightning-fast user experience[3]:

- Code Minification. Minification involves removing unnecessary characters from code, such as whitespace and comments, to reduce file sizes. Smaller files mean faster downloads and parsing, leading to quicker page load times. Bundlers play a pivotal role in streamlining the development process by automating code minification, resulting in smaller and more efficient JavaScript files for your web applications.

- Bundling. Bundling combines multiple JavaScript files into one. This reduces the number of HTTP requests required to load a page. However, it's essential to strike a balance, as large bundles can have the opposite effect and increase load times.

- Tree Shaking. Tree shaking is a technique for eliminating unused code from JavaScript bundles. It ensures that only the code necessary for a particular page or feature is included, reducing file size and execution time.

- Lazy Loading. Lazy loading involves loading resources (such as images or JavaScript) only when they are needed[4]. This can significantly improve initial page load times, especially for content-heavy websites.

- Server-Side Rendering (SSR). SSR is a technique that generates HTML on the server and sends it to the client, ready to display. It can improve perceived performance and SEO, as the initial page load is faster.

Evaluating Impact

Each website is unique, and the impact of these optimization techniques may vary. Therefore, it's crucial to evaluate their effectiveness in specific context. Profiling and benchmarking are essential tools for identifying performance bottlenecks and measuring improvements accurately. To gain a deeper understanding of how these techniques work in practice, case studies on popular JavaScript frameworks like React, Angular[5], and Vue.js can be illuminating. Each framework has its own quirks and ways to optimize for performance. Performance isn't just about numbers - it's about how users perceive it. Conducting user experience testing to gauge the perceived performance improvements and overall satisfaction of website visitors is invaluable.

Conclusion

In the world of JavaScript-driven websites, optimizing performance is not an option - it's a necessity. A comprehensive system analysis of performance optimization techniques reveals a

plethora of tools and strategies that can make a website faster, more responsive, and enjoyable for users.

By identifying bottlenecks, applying optimization techniques, and conducting thorough evaluations, developers and web professionals can ensure that their JavaScript-driven websites meet the demands of a fast-paced digital world. With these techniques in their arsenal, they can create web experiences that delight users, keep them engaged, and contribute to their online success.

References

1. Burylo Yu.P. The website as an information resource and an object of intellectual property rights property: Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University: 2015. Issue 34(2). P. 67-70
2. Kotenko N.O., Zhirova T.O., Chubaevsky V.I., Desyatko A.M. Study of the main trends in modern website development Cybersecurity: 2019. No1. P. 6-15.
3. Lebedenko M.S., Luchenko I.V. Web resource as an effective marketing communication tool: Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences: 2011. No. 2. P. 178-182.
4. Tzonev, N. G. Placebase: The Power of Proper Positioning for Your Business: Multichannel Marketing: CreateSpace Independent Publishing Platform: 2014. P. 8-15

Чебаненко Ігор,

1 курс, другий (магістерський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Системний аналіз»
Маріупольський державний університет

ВПЛИВ ЧАТ-БОТІВ ЗІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ НА ПРОЦЕС НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ОНЛАЙН ОСВІТИ

Поява чат-ботів зі штучним інтелектом відіграє важливу роль у покращенні якості освіти і підвищенні результативності процесу навчання студентів в онлайн-освіті. Ці тези висвітлюють позитивний та негативний вплив чат-ботів на навчання студентів та інноваційні можливості, які вони вносять у сучасну систему освіти.

До позитивних аспектів появи цього інструменту можна віднести наступне:

Підвищення доступності освіти: чат-боти створюють можливості для студентів з різних географічних регіонів та різним матеріальним становищем отримувати доступ до освіти з будь-якої точки світу. Це означає, що навчання стає більш глобальним та доступним для всіх, незалежно від їхнього місця проживання чи економічного становища. Крім того, чат-боти надають можливість студентам отримувати відповіді на свої питання та підтримку

24/7. Це сприяє навчанню за власним графіком, що дозволяє студентам вибрати найзручніший час для вивчення матеріалу та вирішення завдань. Такий гнучкий графік навчання робить освіту більш адаптованою до потреб і можливостей кожного студента, надаючи їм більше контролю над процесом навчання.

Підвищення індивідуалізації навчання: Штучний інтелект надає можливість на основі автоматичного оцінювання здійснити аналіз відповіді, надати індивідуальний зворотний зв'язок, створити для кожного індивідуальний план навчання.[1] Це означає, що студенти отримують навчальний матеріал та завдання, які відповідають їхньому рівню знань і можливостям. За допомогою чат-ботів створюються персоналізовані плани навчання та рекомендації для кожного студента. Це дозволяє кожному студенту розвивати свої сильні сторони та працювати над своїми слабкими місцями, забезпечуючи максимальний розвиток їхнього потенціалу. Індивідуалізоване навчання робить процес освіти більш ефективним і забезпечує кожному студенту можливість досягнути найкращих результатів.

Автоматизація процесу оцінювання: процес оцінювання, який забезпечують чат-боти, має значний вплив на навчальний процес. Зокрема, чат-боти можна використовувати для автоматизації таких завдань, як оцінювання завдань або надання відгуків про роботу студентів. Це може звільнити час для вчителів, щоб зосередитися на більш важливих завданнях, таких як підготовка уроків або надання індивідуальної уваги учням.[2] При цьому, автоматична оцінка завдань і тестів чат-ботами сприяє об'єктивності оцінки. Вона базується на чітких критеріях, алгоритмах та незалежна від суб'єктивного погляду викладачів. Це допомагає уникнути можливих суб'єктивних упереджень чи несправедливих оцінок. Така об'єктивність є важливою для створення справедливого навчального середовища та оцінки успішності студентів на основі їхніх реальних досягнень.

Мотивація: Вплив чат-ботів на мотивацію студентів грає важливу роль у навчальному процесі. Забезпечуючи персоналізований досвід навчання, чат-боти можуть допомогти студентам залишатися залученими та мотивованими, а також покращити їхні результати навчання.[2]

Вплив чат-ботів зі штучним інтелектом на процес навчання студентів у системі онлайн освіти не є винятково позитивним і має також свої негативні аспекти:

Відсутність емоційного контакту: Чат-боти, навіть з високим рівнем інтелекту, не можуть надати студентам емоційну підтримку, що часто важлива під час навчання. Вони не можуть співчувати або мотивувати студентів так, як це робили б живі викладачі чи співрозмовники.

Ризик залежності від технологій: Використання чат-ботів може сприяти залежності студентів від технологій і знизити рівень соціальної взаємодії. Студенти можуть втратити

навички спілкування в реальному житті і відчувати відчуженість від суспільства.

Відсутність індивідуальної уваги: Чат-боти, хоч і можуть надавати індивідуалізовані рекомендації, не завжди здатні враховувати всі особливості студента, включаючи їхні індивідуальні потреби та можливості. Це може призвести до недостатньої уваги до конкретних викликів, з якими стикаються студенти.

Вразливість до помилок штучного інтелекту: Чат-боти не мають явних знань або глибокого розуміння реального світу, а це означає, що їм важко відповісти на запитання або створити точний текст на теми, які не були включені в навчальні дані.[3] Це може заплутати студентів і призвести до неправильного зрозуміння матеріалу.

Загроза приватності: Використання чат-ботів може створювати питання щодо захисту персональних даних студентів. Інформація, яку надають студенти під час взаємодії з чат-ботами, може бути збережена чи використана без їхнього належного інформування та згоди.

Технічні проблеми: Нестабільність чат-ботів, їхні збої або технічні проблеми можуть призвести до збоїв у навчальному процесі, викликаючи стрес та незручності для студентів.

Загалом, чат-боти зі штучним інтелектом мають великий потенціал для покращення процесу навчання студентів у системі онлайн-освіти. Вони забезпечують доступність, індивідуалізацію, автоматизацію та вдосконалення навчання, а також сприяють покращенню звітності та якості навчального матеріалу. Однак, важливо враховувати і негативні аспекти використання чат-ботів.

Література

1. Використання штучного інтелекту в освіті / І. М. Візнюк та ін. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2023. Т. 59, № 1. С. 14–22. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-59-14-22> (дата звернення: 13.11.2023).

2. Frąckiewicz M. Чат-боти та майбутнє освіти: можливості та виклики. TS2 SPACE. URL: <https://ts2.space/uk/чат-боти-та-майбутнє-освіти-можливост/#gsc.tab=0> (дата звернення: 13.11.2023).

3. Ribeiro J. A. Вплив ChatGPT на освіту. Medium. URL: <https://medium.com/chatgpt-learning/вплив-chatgpt-на-освіту-d57e62c1686b> (дата звернення: 13.11.2023).

Касьяненко Ірина,
1 курс, другий (магістерський) рівень вищої освіти, денна форма навчання,
освітня програма «Системний аналіз»
Маріупольський державний університет

САМООРГАНІЗОВАНІ СИСТЕМИ - МАЙБУТНЄ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Одна з найбільших проблем, з якими стикаються сучасні системи штучного інтелекту, - це їхня крихкість. В одному з досліджень було показано, що можна обдурити сучасні мережі класифікації зображень, змінивши лише один піксель. Агенти глибокого навчання з підкріпленням повністю ламаються при зіткненні з невідомою стратегією гравця, і навіть знамениті великі мовні моделі схильні до помилки.

Самоорганізовані системи намагаються вирішити цю проблему. Робота Себастьяна Різі «The Future of Artificial Intelligence is Self-Organizing and Self-Assembling» [1] поєднує ідеї глибокого навчання з ідеями самоорганізації та колективних систем. Об'єднання цих ідей може з рештою дозволити системам штучного інтелекту уникнути поточних обмежень, таких як крихкість, жорсткість і нездатність справлятися з новими ситуаціями [1].

Робота Різі черпає натхнення в природі, як «групи з мільйонами або навіть трильйонами елементів можуть самозбиратися в складні форми на основі лише локальних взаємодій і демонструвати, що називається, колективний тип інтелекту» [1].

Самоорганізовані системи складаються з багатьох компонентів, які сильно взаємопов'язані. Відсутність будь-якого централізованого контролю дозволяє їм швидко пристосовуватися до нових подразників і мінливих умов середовища. Крім того, оскільки ці системи колективного інтелекту складаються з багатьох простіших індивідів, вони мають вбудовану надлишковість із високим ступенем стійкості та надійності. Окремі індивіди в цій колективній системі можуть зазнати невдачі без руйнування системи в цілому.

Однією з найбільших проблем такого підходу є спрямування процесу навчання в потрібному напрямку. Якщо самоорганізована система має доступ для дослідження великого простору пошуку, вона буде досліджувати його, що може бути дуже дорогим. Передбачити перед запуском, який буде результат від нашої системи, неможливо.

Хоча вказувати системі, що робити, неможливо, можна направляти штучний інтелект до певних результатів за допомогою підштовхувань. Також може бути корисним впровадження механізму уваги до певних даних.

Самоорганізований штучний інтелект може бути корисним для вирішення проблеми однопіксельної атаки на глибокі нейронні мережі. Відповідно до цього, він може допомогти

розробити більш стійкі нейронні мережі, які менш схильні до однопіксельних атак. Це може бути досягнуто за допомогою методів регуляризації, які зменшують вплив малих змін на результат класифікації. Також може сприяти впровадженню систем виявлення однопіксельних атак, які реагують на зміни в зображення та визначають їх вплив на класифікацію. Такі системи можуть автоматично запускати захисні заходи або сповіщати операторів про можливу атаку. Додатково, самоорганізований штучний інтелект може вдосконалити методи навчання «на льоту», дозволяючи системам швидко адаптуватися до нових загроз і реагувати на них в режимі реального часу.

Самоорганізований штучний інтелект є перспективним підходом до створення інтелектуальних систем, які можуть вирішувати різноманітні завдання в різних сферах. Він базується на ідеї, що інтелект може виникнути завдяки взаємодії незалежних агентів без централізованого керівництва. Самоорганізований штучний інтелект намагається реплікувати природні процеси самоорганізації, що спостерігаються в живих організмах та соціальних системах. Він може бути застосованим для вирішення різних проблем, включаючи важкі виклики сучасності. Також самоорганізований штучний інтелект може підвищити стійкість і надійність систем, забезпечити оптимізацію різноманітних процесів і підтримувати прийняття рішень в складних умовах.

Література

1. Sebastian Risi. The Future of Artificial Intelligence is Self-Organizing and Self-Assembling. 2021. URL: https://sebastianrisi.com/self_assembling_ai/

Дебют:

Збірник тез доповідей студентів економіко-правового факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2024

У збірнику публікуються праці українською, англійською, італійською, німецькою, новогрецькою мовами.

Комп'ютерна верстка: Ірина ПЕТРИК